

VERBUM HISTORIAE

VEDECKÝ INTERNETOVÝ ČASOPIS KATEDRY HISTÓRIE PEDAGOGICKEJ
FAKULTY UNIVERZITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVE **1/2017**

Bratislava 2017

Bratislava 2017

Vedecký internetový časopis Katedry histórie Pedagogickej fakulty UK v Bratislave

<http://www.fedu.uniba.sk/sucasti/katedry/katedra-historie/casopis-verbum-historiae/>
<http://verbum-historiae.blogspot.sk/>

verbum.historiae@gmail.com

Editori:

Mgr. Miriam Viršinská, PhD.

Mgr. Pavol Makyna, PhD.

Redakčná rada:

prof. PhDr. Róbert Letz, PhD. – predseda (Univerzita Komenského, Bratislava)

prof. PhDr. Július Bartl, CSc. (Univerzita Komenského, Bratislava)

prof. Zdeněk Beneš, CSc. (Univerzita Karlova, Praha)

PhDr. Anna Bocková, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)

doc. Mgr. Ing. arch. Andrej Botek, PhD. (Slovenské technická univerzita, Bratislava)

dr. Jure Gašparič, PhD. (Ústav najnovších dejín, Ľubľana)

dr. Jaromir Jeszke (Univerzita Adama Mickiewicza, Poznań)

doc. PhDr. Miroslav Kamenický, CSc. (Univerzita Komenského, Bratislava)

Mgr. Pavol Makyna, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)

doc. Pavol Matula, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)

PhDr. Michal Pehr, Ph.D. (Masarykov ústav a archív Akadémie vied ČR, Praha)

Mgr. Ondrej Podolec, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)

prof. Alain Soubigou (Parížska univerzita, Paríž)

Mgr. Monika Tihányiová, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)

PhDr. Mária Tonková, Csc. (Univerzita Komenského, Bratislava)

PhDr. et Peadr. Marek Šmíd, PhD. (Jihočeská univerzita, České Budějovice)

Mgr. Miriam Viršinská, PhD. (Univerzita Komenského, Bratislava)

Recenzenti:

Prof.. PhDr. Ján Lukačka, CSc.

Prof. PhDr. Pavol Petruš, DrSc.

Grafická úprava: Mgr. Pavol Makyna, PhD.

© Vydáva Katedra histórie, Pedagogická fakulta Univerzity Komenského, Račianska 59, Bratislava
Vychádza 2x ročne, 5. ročník

ISSN: 1339-4053 (online)

Fotografia na titulnej strane: Budova banskoštiavnickej Banskej a neskôr lesníckej akadémie
na prelome 19. a 20. storočia

Obsah.....	4
ÚVOD.....	5
KAMENICKÝ Miroslav <i>Editoriál.....</i>	5
ŠTÚDIE.....	6
SZÖGI LÁSZLÓ <i>Študenti zo Slovenska na zahraničných univerzitách a vysokých školách od stredoveku do roku 1918.....</i>	7
KÖMÍVES TIBOR <i>Československí študenti na prest'ahovanej Banskštiavnickej vysokej škole v Šoproni.....</i>	25
MATULA PAVOL <i>Začiatky slovenských polonofilov na Jagelovskej univerzite v 20. rokoch minulého storočia.....</i>	37
VIRŠINSKÁ MIRIAM <i>Snahy o založenie slovenskej strednej školy v Revúcej v polovici 19.storočia.....</i>	46
DOKUMENTY.....	59
MATULA PAVOL (ed.) <i>Daniel Rapant k poslovenčovaniu Univerzity Komenského v rokoch 1938 – 1939....</i>	60
VIRŠINSKÁ MIRIAM (ed.) <i>SALVA, Karol. Započnime už raz staväť od základu!.....</i>	67
PRÁCE ŠTUDENTOV.....	74
BÍROVÁ LENKA <i>„Obrátená škola“ vo výučbe dejepisu.....</i>	75
RECENZIE.....	96
BOCKOVÁ ANNA (rec.) <i>„Oživené učebnice“ – recenzia projektu edukačného vzdelávania v Múzeu mesta Bratislavy.....</i>	97
SPRÁVY.....	101
KAMENICKÝ MIROSLAV <i>Medzinárodná vedecká konferencia Argenti fodina 2017.....</i>	102
VIRŠINSKÁ MIRIAM <i>Vedecká konferencia k 200. výročiu narodenia Jozefa Miloslava Hurbana.....</i>	105
AUTORI.....	108

EDITORIÁL

Milé čitateľky a čitatelia,

v roku 2017 si Katedra histórie Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského pripomína 25 rokov svojej existencie. Postupne sa profilovala ako popredné slovenské vedecko-pedagogické pracovisko v oblasti historických vied i didaktiky dejepisu. Pracovníci katedry sú autormi mnohých stredoškolských i vysokoškolských učebníc. Katedra ponúka štúdium vo všetkých troch stupňoch vysokoškolského štúdia. Mimo iného v roku 2013 začala vydávať aj svoj vlastný odborný časopis s názvom *Verbum historiae*. V priebehu tohto obdobia si našiel široký okruh svojich stálych čitateľov.

Najnovšie číslo časopisu prináša druhú časť mimoriadne zaujímavých štúdií o študentoch zo Slovenska na zahraničných univerzitách od stredoveku až do 20. storočia. Môžete si prečítať sumarizujúcu štúdiu Lászla Szögiho, popredného maďarského i stredoeurópskeho odborníka na otázku peregrinácie študentov. Štúdia štatisticky informuje o študentoch zo Slovenska na zahraničných univerzitách a vysokých školách od stredoveku až do roku 1918. Rovnako zaujímavá je štúdia Tibora Kőmívesa *Československí študenti na presťahovanej Banskštiavnickej vysokej škole v Šoproni*. Je známe, že slávna banskoštiavnická *Banická a lesnícka akadémia*, založená Máriou Teréziou v roku 1762, bola po prvej svetovej vojne za dost' dramatických okolností presťahovaná do Šopronu. Prvé zasadnutie vysokoškolskej rady v Šoproni sa konalo 3. septembra 1919. Študenti školy, najmä tí, ktorí pochádzali z územia Československa, sa ocitli v nezávideniahodnej situácii. Podrobne o predmetnej situácii informuje vo svojom príspevku kolega Kőmíves. Zaujímavé sú aj štúdie Pavla Matulu o začiatkoch slovenských polonofilov na Jagelovskej univerzite a Miriam Viršinskej o snahách o založenie slovenskej strednej školy v Revúcej v polovici 19. storočia. Ďalej sa v časopise nachádzajú pravidelné rubriky, a to dokumenty, študentská práca, správy z odborných podujatí a recenzie.

Miroslav Kamenický

ŠTÚDIE

Študenti zo Slovenska na zahraničných univerzitách a vysokých školách od stredoveku do roku 1918

László Szögi

Pred viac ako dvoma desaťročiami sa v archíve budapeštianskej univerzity Eötvös Loránd Tudományegyetem začal výskumný program, ktorý si vytýčil za cieľ vypracovanie komplexného úložiska dát študentov z Uhorska, ktorí študovali na európskych univerzitách, od počiatkov až do konca prvej svetovej vojny. Keďže v Uhorsku až do polovice 17. storočia napriek mnohým pokusom nefungovala stála univerzita, navštevovanie zahraničných univerzít, teda peregrinácia, má v histórii vzdelávania v Uhorsku obrovský význam. V mnohonárodnom historickom Uhorsku s mnohými vierovyznaniami odchádzali študenti za štúdiom takmer do každého regiónu Európy a s mnohými univerzitami sa vytvorili úzke kontakty. Počas výskumu sme preskúmali disponibilné knižničné a archívne zdroje v 240 inštitúciách 27 európskych krajín. Výskum sme uskutočňovali od počiatkov stredoveku až po rok 1918, keďže po skončení prvej svetovej vojny boli hranice Uhorska zásadne zmenené, v dôsledku čoho si neskoršie obdobie vyžaduje novú metódu výskumu. Zo zozbieraných materiálov sme vytvorili počítačové úložisko dát, do ktorého sme zapísali každého nezávisle od jeho národnosti, o kom bolo možné zistiť, že sa narodil v historickom Uhorsku. V dôsledku toho ponúka úložisko dát dôležité údaje nielen pre maďarskú, ale aj pre dnešnú slovenskú, ukrajinskú, rumunskú, srbskú, chorvátsku, slovinskú, rakúsku a nemeckú historiografiu. Zároveň môže byť zaujímavé pre historiografiu aj tých krajín, do ktorých sa študenti z územia Uhorska dostali. Zozbierali sme údaje dokopy z o niečo viac než 100 tisíc zahraničných univerzitných imatrikulácií. Počet skutočných osôb je, samozrejme, nižší, pretože niektorí študenti študovali na viacerých miestach, ale i tak je to obrovský počet. Pri znalostiach podobných európskych výskumov to vnímame tak, že naša aktivita je dosť unikátna a snáď môže počítať i so záujmom zo strany Európy, keďže ide o jednu z najdôležitejších foriem budovania kontaktov medzi európskymi národmi.

Počas výskumu sme do databázy zatiaľ zapísali údaje zo 100 308 zápisov a tieto sme skúmali v troch érach. Databáza stredovekej peregrinácie sa líši od ostatných, keďže z tejto doby máme k dispozícii úplne iné zdroje ako z neskorších dôb a napríklad z tohto obdobia nemáme priezviská, čiže úložisko dát sme museli vytvoriť v inej forme. Za koniec stredoveku sme v našom prípade stanovili rok 1525, keďže po bitke pri Moháči sa v histórii Uhorska začala úplne nová epocha, a to nielen z dôvodu osmanských nájazdov, ale aj v dôsledku

rozšírenia reformácie. Za druhú epochu považujeme 16. – 18. storočie, od roku 1526 do roku 1800. Z tohto obdobia sme na rôznych univerzitách našli bohaté zdrojové materiály, i keď neobsahujú také podrobné údaje, ako je tomu v 19. storočí. Veľká časť tohto obdobia je ešte obdobím cirkevného vysokoškolského vzdelávania. Záverom je tretia éra, a to dlhé 19. storočie až po koniec prvej svetovej vojny. Najpresnejšie zdroje sme vo väčšine prípadov získali práve z tohto obdobia, a predovšetkým druhú polovicu tohto storočia môžeme považovať za súčasť moderného vysokoškolského vzdelávania.

Ak chceme stručne zhrnúť, čím sa líši peregrinácia Hornej zeme, čiže v podstate dnešného Slovenska, od ostatnej časti krajiny, môžeme nájsť viacero rozdielov. Na jednej strane sa mnoho nálezísk vzácnych kovov v historickom Uhorsku nachádzalo práve na tomto území a z ekonomického hľadiska zabezpečila vyššie uvedená skutočnosť tejto oblasti mimoriadnu dôležitosť. Na druhej strane sa tejto oblasti menej dotkla turecká okupácia trvajúca jeden a pol storočia a z tohto dôvodu sa tu historická kontinuita v 16. – 17. storočí nepretržila. Na tomto území bola významná len evanjelická odnož reformácie, preto tu nebola taká významná rôznorodosť vierovyznaní. Úsilie bolo najmä v katolíckom a evanjelickom smere. Záverom môžeme skonštatovať, že národnostné zloženie obyvateľstva na tomto území bolo počas storočí taktiež pomerne stabilné, spolužitie nemeckého, slovenského a maďarského etnika tu bolo nepretržité takmer počas ôsmich storočí a významnú zmenu tejto situácie prinieslo len prisťahovanie Židov v 18. – 19. storočí. Peregrináciu na Hornej zemi ovplyvňovali povedľa mnohých unikátnych faktorov aj tieto skutočnosti.

V tabuľke uvedenej nižšie poukazujem na to, aká časť peregrinov vycestovala do zahraničia z územia dnešného Slovenska v jednotlivých epochách. Spolu je to jedna štvrtina peregrinov s malými rozdielmi medzi jednotlivými obdobiami. Čísla predstavujú zápisy, v prípade ktorých bolo možné určiť miesto narodenia. V súlade s tým boli v skutočnosti reálne číselné údaje zrejme o trochu vyššie, hlavne v stredoveku, ale len v malej miere.

Počet študentov z Uhorska, ktorí študovali na európskych univerzitách (druhý stĺpec). Počet študentov zo Slovenska sa nachádza v treťom stĺpci.

Obdobie	Spolu celé Uhorsko	Zo Slovenska	Percento študentov zo Slovenska z celouhorskeho počtu
1263 – 1525	12 376	2 738	22,12 %
1526 – 1800	27 836	8 671	31,47 %
1801 – 1918	60 096	14 110	23,47 %
Spolu	100 308	25 519	25,44 %

Najnavštevovanejšie zahraničné univerzity podľa jednotlivých období a spolu

Prvá a najdôležitejšia otázka skúmania vycestovania na zahraničné univerzity bola, kedy a aké inštitúcie navštevovali študenti danej oblasti a ktoré smery peregrinácie obľubovali. Pri skúmaní cestovania na zahraničné univerzity v stredoveku sa pred nami vynára veľmi jednoduchý obraz. Prvý peregrin zo Slovenska, ktorého poznáme podľa mena, bol **Štefan Bánča, bratislavský prepošt (Stephanus Bánca praepositus posoniensis)** a je spomenutý v roku 1263 v zdrojoch z bolonskej univerzity. V 13. storočí ho nasledovali ďalší šiesti študenti, taktiež v Bologni. Z prvej polovice 14. storočia poznáme v súčasnosti len dvoch študentov zo Slovenska, následne, v roku 1366 sa v Paríži zapísal **Peter z Vrábel (Petrus de Verebel)**, ktorý sa stal prvým študentom v Paríži z územia dnešného Slovenska. Do Talianska a do Paríža sa do obdobia moháčskej bitky dostalo veľmi málo študentov, ako je to vidieť i v tabuľke, v Bologni študovali 16-ti, v Padove 14-ti a v Paríži len dvaja študenti. Stredovekú peregrináciu v podstate predstavovali návštevy univerzít v Prahe, Krakove a vo Viedni. Naše údaje z Prahy sú z dôvodu zmiznutia zdrojov, bohužiaľ, neúplné. Predpokladáme, že na pražskú univerzitu sa dostalo pred rokom 1409 viac študentov, ako je nám momentálne známe. Špecialitou tejto oblasti je, že viac študentov pochádzajúcich z tejto oblasti navštevovalo univerzitu v Krakove ako univerzitu vo Viedni, z hľadiska situácie v celej krajine je to opačne. Blízkosť oboch univerzít je podobná výhoda napriek tomu, že do Krakova sa bolo možné jednoducho dostať z väčšej časti Hornej zeme, zatiaľ čo Viedeň bola bližšie k panstvám v západnej časti krajiny. Vieme to vysvetliť aj tým, že v časoch najväčšej slávy univerzity v Krakove bolo medzi Uhorskom a Poľskom menej konfliktov ako s rakúskou provinciou pod nadvládou Habsburgovcov.

Avšak úplne iný obraz dostávame pri skúmaní peregrinácie v 16. – 18. storočí. Samozrejme, situácia je v rámci jednotlivých storočí odlišná, ale v tejto prezentácii nemám možnosť analyzovať každé storočie zvlášť. Je očividné, že študenti zo Slovenska navštevovali v tomto období už veľké množstvo univerzít, ale medzi nimi bolo len 23 takých, do ktorých sa počas týchto dva a trištvrte storočia zapísalo viac ako 80 študentov.

Poradie univerzít navštevovaných v období rokov 1526 – 1800 s väčším počtom študentov ako 80.

Číslo	Univerzita	1526 – 1800
1.	Viedeň	2 378
2.	Wittenberg	1 260
3.	Jena	492
4.	Graz	442
5.	Olomouc	331

6.	Lipsko	316
7.	Halle	228
8.	Toruň akademické gymnázium	225
9.	Rím Gregoriana	210
10.	Praha a Klementinum	181
11.	Viedeň Josephinum	174
12.	Kráľovec (Königsberg)	174
13.	Frankfurt nad Odrou	149
14.	Krakov	125
15.	Altdorf	106
16.	Tübingen	103
7.	Wroclaw akademické gymnázium	101
18.	Gdansk akademické gymnázium	98
19.	Franek r	97
20.	Viedenská umelecká akadémia	94
21.	Štrassburg	93
22.	Viedenské Nové Mesto vojenská akadémia	88
23.	Viedenský vojenský ústav	80

Počas dlhého 19. storočia sa medzi prvých 24 univerzít bolo možné dostať len s počtom zapísaných študentov viac ako 100. Medzi nimi nájdeme už len 10 univerzít so zapísanými 7855 študentmi, ďalších 14 vzdelávacích inštitúcií sú už vyššie odborné školy alebo akadémia, čo zodpovedá trendom hlavne 2. polovice storočia. Spomedzi nich vedie jednoznačne 5 technických vzdelávacích inštitúcií s počtom zápisov 1996. Medzi nimi vysoko vyniká navštevovanosť Technickej univerzity vo Viedni. Do troch umeleckých, resp. hudobných vzdelávacích inštitúcií sa zapísalo 751 študentov. Patrí sem Akadémia výtvarného umenia vo Viedni a v Mníchove, ako aj Hudobná akadémia vo Viedni. V troch viedenských vojenských vzdelávacích inštitúciách vieme o 824 študentoch zo Slovenska. V poľnohospodárskej a veterinárnej vzdelávacej inštitúcii taktiež vo Viedni sme zaregistrovali 386 zápisov. Napokon, na Akadémii exportu vo Viedni, ktorá vznikla po prelome storočí, sme našli 156 študentov zo Slovenska. V 24 vzdelávacích inštitúciách bolo vykonaných spolu 11 998 zápisov, čo predstavuje 85% všetkých peregrinov tohto obdobia.

Stručne môžeme poznamenať, že v 19. storočí boli hlavným cieľom vzdelávania regiónu vzdelávacie inštitúcie vo Viedni a ešte aj na konci storočia sa tento trend zmenil len v malej miere. Čo sa týka celej krajiny, po roku 1890 bolo hlavným cieľom peregrinácie Nemecko, v našom prípade sa tento trend prejavoval v oveľa menšej miere.

Územné rozloženie študentov, ktorí študovali v zahraničí

Jednou z dôležitých otázok, ktoré tvorili súčasť nášho skúmania cestovania s cieľom štúdia na univerzitách, bol výskum územného rozloženia študentov, ktorí študovali v zahraničí, a to z hľadiska miest a regiónov, z ktorých vycestovali. V tabuľke uvedenej nižšie sme skúmali rozloženie študentov z územia dnešného Slovenska podľa jednotlivých žúp v troch etapách. Uvádzame poradie prvých 12 žúp, samozrejme, tak, že sme pri bývalých uhorských župách nachádzajúcich sa na území dnešného Slovenska, aj Maďarska zohľadnili len slovenské časti žúp (Abov, Ostrihom, Hont, Komárom, Novohrad, Zemplín).

Poradie žúp v troch etapách:

	1100 – 1525	1526 – 1800	1801 – 1918
1.	Spiš 617	Bratislava 2 245	Bratislava 3 820
2.	Bratislava 438	Spiš 1 299	Nitra 2 276
3.	Abov 270	Nitra 1 000	Spiš 1 612
4.	Tekov 216	Zvolen 604	Trenčín 1 005
5.	Šariš 197	Trenčín 595	Abov 715
6.	Zemplín 136	Šariš 489	Šariš 691
7.	Zvolen 131	Hont 454	Gemer 655
8.	Nitra 122	Tekov 359	Liptov 557
9.	Gemer 109	Gemer 354	Zvolen 533
10.	Liptov 104	Abov 307	Hont 450
11.	Hont 97	Liptov 237	Tekov 409
12.	Trenčín 83	Zemplín 109	Orava 361

Stály charakter peregrinácie dokazuje, že 11 žúp je vo všetkých troch obdobiach rovnakých, rozdiel je len v tom, že v stredoveku je Zemplínska župa ešte na šiestom mieste, avšak v ranom novoveku klesá na 12. miesto, následne v 19. storočí sa už nedostala medzi prvých 12 žúp. Jej miesto zaujala v dlhom 19. storočí zaujímavým spôsobom Oravská župa. Najviac vyvinuté župy, ktoré z tohto dôvodu vyslali do zahraničia najviac študentov – vrátane

miest, ktoré k nim patrili – boli Bratislavská, Spišská a Nitrianska župa v poradí, ktoré sa počas jednotlivých období menilo. K tomu nie je potrebné dlhé vysvetľovanie. Blízkosť Viedne alebo Krakova, rozvinutosť týchto oblastí a rozvetvená sieť stredných škôl a lýceí hovoria za všetko.

Poradie prvých 13 miest v troch etapách:

	1100 – 1525	1526 – 1800	1801 – 1918
1.	Košice 215	Bratislava 1 172	Bratislava 2 211
2.	Bratislava 194	Trnava 351	Košice 559
3.	Levoča 160	Banská Bystrica 312	Trnava 379
4.	Kremnica 160	Levoča 308	Nitra 322
5.	Trnava 87	Banská Štiavnica 277	Prešov 273
6.	Banská Bystrica 73	Košice 202	Banská Bystrica 262
7.	Bardejov 71	Kremnica 200	Levoča 260
8.	Spiš 71	Prešov 194	Liptovský Mikuláš 223
9.	Kežmarok 67	Kežmarok 177	Nové Mesto nad Váhom 198
10.	Prešov 65	Skalica 167	Spišská Nová Ves 192
11.	Spišská Nová Ves 54	Bardejov 132	Banská Štiavnica 191
12.	Ružomberok ? 54	Trenčín 118	Trenčín 173
13.	Banská Štiavnica 46	Žilina 102	Skalica 160

V ďalšej tabuľke uvádzam poradie prvých 13 miest v troch obdobiach. V tejto tabuľke už vidíme väčšiu variabilitu, ako v prípade prvej tabuľky. Je len 7 miest, ktoré sú v každom období medzi prvými 13-imi mestami. Bratislava nie je prvá len v stredoveku, avšak v nasledujúcich obdobiach je jej vedúce postavenie neodškriepiteľné. Košice sú pred Moháčom na prvom mieste, v novoveku klesli na šiestu pozíciu, ale v 19. storočí sú medzi mestami už na druhej pozícii. Medzi mestami Spiša sa na poprednom mieste nachádza Levoča, ale v 19. storočí stráca na svojom význame. Trnava, ako neskoršie univerzitné mesto, zohráva významnú úlohu v každej ére, Prešov a Banská Bystrica sa peregrinácie zúčastňujú v menšej miere. Úloha Banskej Štiavnice je, samozrejme, významná v 16. – 18. storočí, pred týmto obdobím, ani po ňom už nie.

Spoločenské vrstvy

Zásadnou otázkou výskumu cestovania za vzdelaním je vždy skúmanie toho, z akej spoločenskej vrstvy vyšli peregrini, z akej skupiny sa chceli dostať k vyššiemu vzdelaniu. Pre skúmanie tejto otázky v období stredoveku nemáme takmer žiadne údaje, v tejto súvislosti môžeme začať skôr skúmať neskoršie kariérne dráhy. Takéto typy údajov nie sú dostupné v hojnom počte ani za obdobie novoveku, ale vtedy už môžeme vykonať určité skúmania. Pri

zápise študenti často uvádzali svoj vznešený pôvod a aristokrati boli do univerzitných matrik zapísaní takmer povinne s označením ich titulu. V tabuľke nižšie sme sa pokúsili zosumarizovať práve tieto údaje.

Spoločenská príslušnosť zapísaných študentov podľa zadaných údajov 1526 – 1800

Spoločenskáskupina	Spolu	Percento zo známych
Comes, SRI Comes, Graf,	55	3,01 %
LiberBaro, Freiherr, Marquis	122	6,69 %
Perillustris, Illustris, Illustrissimus	149	8,17 %
Magnificus	7	
Nobilis, NobilisCivis, Edler	1 132	62,09 %
Praenobilis	56	3,07 %
Eques, SRI Eques, Ritter, Chevalier	38	2,08 %
Generosus, Spectabilis	5	
Provincialis	1	
Patricius	1	
Civis, Bürger	184	10,09 %
Libertinus	7	
Officialis	1	
Pauper	17	
Ignobilis	34	
Plebeius	13	
Rusticus	1	
Títo spolu	1 823	100
Nie sú údaje	6 761	78,76 %
Celkom	8 584	100

Ako je vidieť, len u 22 % zapísaných máme aspoň nejaké údaje, z tohto dôvodu nemôžeme z nich vyvodiť rozsiahle dôsledky. K šľachte sme pripočítali aj tých, ktorí do matriky zadali svoj šľachtický titul a prídomok bez toho, aby použili výraz nobilis. Je jasne vidieť, že deti mestských občanov udali označenie civis alebo libertinus veľmi zriedkavo. Ak preskúmame sumárne údaje, zistíme, že z uvedených študentov 18 % pochádzalo z vysokej šľachtickej vrstvy, 68 % z nižšej šľachtickej vrstvy a 11 % zo strednej triedy, zatiaľ čo pomer študentov nepochádzajúcich zo žiadnej vrstvy šľachty nedosiahol ani 4 %.

**Zosumarizované údaje o spoločenskej príslušnosti peregrinov na základe údajov
zadaných pri zápise 1526 – 1800**

Spoločenská skupina	Spolu	Percento zo známych
vyššia šľachta	333	18,26 %
šľachta	1 232	67,58 %
mešt'ania	193	10,58 %
nie šľachta	65	3,56 %
Spolu označení	1 823	100 %

V skutočnosti mohol byť pomer príslušníkov vyššej šľachty medzi poslucháčmi v novoveku na úrovni 6 – 8 %. Podľa nášho názoru sa mohol pomer poslucháčov patriacich k šľachte pohybovať okolo 20 %. Je ale jednoznačne isté, že absolútna väčšina peregrinov pochádzala z kruhu mestských protestantov a katolíckeho obyvateľstva. Ich pomer je istotne vyšší ako uvedených 11 %, ale presnejšie údaje vieme získať len na základe skúmania kariérnych dráh. Ak na celoštátnej úrovni pridáme k 31 mestám, ktoré vyslali do zahraničia najviac študentov, údaje o študentoch, ktorí prišli zo slobodných kráľovských miest, a údaje ktoré v nich (31 mestách) nie sú obsiahnuté, dostaneme 38 % peregrinov. Medzi týmito študentmi sú, samozrejme, aj príslušníci šľachty, ale túto skutočnosť vyváža fakt, že sme do výskumu nezapočítali všetky banské mestá a niekoľko dôležitejších iných usadlostí. Z tohto dôvodu môžeme predpokladať, že aspoň polovica peregrinov, ale zrejme ešte ich väčšia časť, boli občania miest. Počet študentov roľníckeho, proletárskeho pôvodu by sme vedeli odhadnúť len veľmi ťažko, ale predpokladáme, že ich počet bol o niečo vyšší ako už uvedené takmer 4 %.

Rozdelenie podľa národností

Nevyhnutnou otázkou v mnohonárodnom Uhorsku je skúmanie etnickej príslušnosti. Nepochybne vôbec nie je jednoduché určiť – v modernom ponímaní – národnosť peregrinov. V zdrojoch, ktoré sme počas nášho výskumu získali z univerzít a akadémií, bol v 16. – 18. storočí vo väčšine prípadov taktiež zaznamenaný nejaký údaj o pôvode poslucháčov, o ich zemepisnej alebo národnej príslušnosti. V nami sledovanom období predstavuje menšia časť údajov obsiahnutých v zdrojoch skutočne národnú príslušnosť. Výrazy ako *siculus*, *saxo*, *illiricus*, *germanus*, *austriacus*, *moravus*, *bohemus*, *slavus*, *croata*, *liburnus*, *valachus* skutočne určujú etnickú príslušnosť zapísaného poslucháča. Výraz *scepusius*, *scepus* už nie je taký jednoznačný, pretože i keď je isté, že poslucháč pochádzal z oblasti Spiša, v rámci tejto

oblasti je v súčasnom ponímaní ťažko definovateľná jeho národnosť. Z mien nie je možné vyvodit' jednoznačné závery, lebo do konca 16. storočia, ba až do polovice 17. storočia bolo ešte stále v móde používať polatinčenú verziu priezvisk podľa humanistických zvykov. Najväčšie problémy máme predsa len s dvoma najčastejšími sa vyskytujúcimi menami.

Naša situácia je ťažká v prípade výkladov výrazov *pannonius*, resp. *hungarus*, *ungarus*. Zápis *pannonius* sa medzi študentmi zo Slovenska vyskytuje v 622 prípadoch. Výraz *pannonius* začali používať v druhej polovici 15. storočia medzi iným študenti z Uhorska, ktorí sa zapísali na zahraničné univerzity, v tom čase ešte v dosť širokom zmysle, ako to analyzoval aj Tibor Klaniczay vo svojej základnej štúdii.¹ Výraz *pannonus* a *hungarus* mal do polovice 16. storočia totožný význam, ale po páde stredovekého uhorského štátu sa tento význam postupne zmenil. Zatiaľ čo predtým tento výraz používali aj študenti prichádzajúci zo Slavónska a Sedmohradska pri svojich zápisoch na univerzitách v Taliansku, do konca 16. storočia sa stráca a Chorváti samých seba nazývajú stále viac ako *illiricus* a *croata* a tí, ktorí pochádzajú zo Sedmohradska, začínajú používať takmer výlučne – spolu s iným terminom *technicum* – výraz *transylvanus*.² Neskôr sa stretávame len so siedmimi študentmi, ktorí napriek svojmu sedmohradskému pôvodu ešte používajú výraz *pannonius*. Ostatní pochádzali takmer výlučne z Hornej zeme a menej ich bolo zo žúp zo západných prihraničných oblastí. Výraz *pannonius*, ktorý môžeme nájsť i v neskorších obdobiach, označuje stále viac maďarské etnikum, teda Nemcov a Slovákov žijúcich v Uhorsku.³ Napriek tomu nevieme úplne presne určiť ich národnú príslušnosť, keďže medzi nimi nájdeme takých, ktorí majú maďarsky a nemecky znejúce mená, ako aj takých, ktorí majú určite slovanské mená.

Výraz *ungarus*, *hungarus* sa vyskytuje v zdrojoch v 81 % známych údajov, čiže je to najčastejšie sa vyskytujúca definícia. Samozrejme nie všetci 4 876 zapísaní, ktorí sa zapísali do univerzitných matrík ako *hungarus*, majú maďarskú národnosť. Celkovo môžeme skonštatovať, že v nami sledovanom období mala väčšina poslucháčov cestujúcich do zahraničia jednotné *hungarus* vedomie, ktoré môžeme vystopovať až niekoľko storočí späť v histórii, bez ohľadu na ich príslušnosť ku ktorejkoľvek národnosti, resp. bez ohľadu na ich materinský jazyk.

¹ KLANICZAY, Tibor. Hungariaés Pannonia a reneszánsz korban. In KLANICZAY, Tibor. *Stílus, nemzetés civilizáció*. Budapest : Balassikiadó, 2001, s. 70-92.

² Tamže, s. 83-85.

³ Tamže, s. 86. K tejto problematike pozri ešte: TARNAI, Andor. *Extra Hungariam non est vita...* Budapest : Akadémiai Kiadó, 1969, 107 s.

Nižšie sa pokúsime odhadnúť národnostné zloženie peregrinov zo Slovenska. Samozrejme, som si vedomý toho, že moje zistenie môže byť považované len za odhad, pravdepodobný údaj, pretože v tomto období sa ešte nevytvorilo národné povedomie podľa súčasného vnímania tohto výrazu. Zároveň považujem tento pokus predsa len za dôležitý v tom ohľade, aby sme mohli odhadnúť početnosť domácich etník, ktoré cestovali za vzdelaním do zahraničia, pri ponechaní možnosti pochybenia, ktorá je, samozrejme, o to väčšia, čím ideme viac do minulosti.

Príslušnosť, resp. národnosť poslucháčov na základe údajov uvedených v zdroji 1526 – 1800

Národnosť, oblastná príslušnosť	Počet	Percento zo známych
Hungarus, Ungarus	4 876	81,62
Pannonius, Pannonus, Pannonio-Hungarus	622	10,41
Slavus, SlavusPannonus, SlavusUngarus	268	4,48
Scepusius, ScepusioPannonius, ScepusiusHungarus	142	2,37
Croata, CroataSlavus	25	0,41
Germanus, Germanus-Ungarus	15	0,25
Moravus, SlavusMoravus	7	0,11
Transylvanus	6	0,10
Austriacus	4	
Polonus	2	
Borussus	1	
Noricus	1	
Bohemus	1	
SilesiusHungarus	1	
Illyricus	1	
Carniolus	1	
Siculus	1	
Všetky známe údaje	5 974	100
Nie sú údaje	2 697	31,10
Spolu	8 671	100

Zhrnúc všetky údaje z novoveku som toho názoru, že pomer peregrinov zo Slovenska sa na základe počtu zapísaných – teda nie skutočných osôb – delil medzi tri veľké národnosti, zastúpenie ostatných národností nedosiahlo ani 1 %. Spomedzi troch veľkých národov bolo asi najviac Nemcov, ich pomer prekročil 37 %. Zastúpenie Slovákov (ich vtedajší názov slavus) mohlo byť niečo vyše 33 %, zatiaľ čo sa pomer Maďarov z územia dnešného Slovenska medzi peregrinmi pohyboval nad 25 %. Zrejme by bolo možné túto otázku skúmať oveľa podrobnejšie, s prihliadnutím na počet skutočných osôb a na smery štúdia peregrinov, ale toto skúmanie presahuje rámec tejto práce.

Úplne odlišná je situácia pri skúmaní peregrinácie v 19. storočí. Za toto obdobie máme k dispozícii už oveľa viac údajov o národnostiach, zvlášť v druhej polovici storočia, keď napr. na Viedenskej univerzite zaevidovali údaj o materinskom jazyku poslucháča. Náš odhad z tohto obdobia je teda oveľa presnejší a istejší. V sumarizačnej tabuľke uvádzam tieto údaje. Príslušníci nemeckej národnosti stoja i v 19. storočí na prvej pozícii medzi študentmi zo Slovenska, so zastúpením takmer 32 %. Korigované číslo v tabuľke znamená, že som sa pokúsil zohľadniť aj mieru asimilácie na základe údajov o materinskom jazyku. Znamená to, že ak sa študent s nemeckým menom a pochádzajúci z takéhoto prostredia hlásil k maďarskému materinskému jazyku, v korigovanom údaji som zohľadnil aj túto skutočnosť. Pri zohľadnení asimilovaných židovských poslucháčov je pomer Nemcov 34 %.

V tomto období je veľmi ťažké určiť počet poslucháčov slovenskej národnosti. Podľa našich doterajších výpočtov sa ich zastúpenie medzi peregrinmi zo Slovenska pohybovalo okolo 26 %. V prípade Slovákov sa asimilácia neprejavuje takmer vôbec, skôr sa niekoľkí židovskí poslucháči žijúci v slovenskom prostredí hlásili k slovenskému materinskému jazyku.

Predpokladáme, že pomer študentov maďarskej národnosti medzi peregrinmi zo Slovenska bol okolo 22 %, ak však pripočítame i asimilovaných nemeckých a židovských poslucháčov, tento pomer prekročí 25 %.

Podľa údajov zo sčítania ľudu v roku 1910 patrilo bez Chorvátska a Slavónska 5 % obyvateľstva vtedajšieho Uhorska k izraelitskému vierovyznaniu. V prípade zahraničnej peregrinácie je ich zastúpenie aspoň štvornásobok tohto pomeru. V prípade Slovenska bolo takmer 17 % peregrinov Židov. V absolútnych číslach vyslal každý národ v 19. storočí do zahraničia viac študentov, ako tomu bolo predtým, avšak ich pomer rapídne klesol, pretože do peregrinácie sa v značnej miere zapojili Židia. V súvislosti s touto otázkou existuje v európskej historiografii viacero názorov. Ak považujeme Židov len za náboženstvo, túto otázku by z hľadiska národnosti ani nebolo možné skúmať. Inde, tak napr. v ruskej,

rumunskej a inej historiografii sa Židia považujú za národnosť. Som toho názoru, že keďže asimilácia v tomto období ešte nebola ukončeným procesom, v každom prípade stojí za to zaoberať sa touto otázkou pred prvou svetovou vojnou.

**Predpokladané národnostné rozdelenie medzi peregrinmi pochádzajúcimi z územia
dnešného Slovenska 1526 – 1918**

Predpokla- daná národnosť	1526 – 1800	%	1801 – 1918	%	Spolu	%	Korigované	Kor. %
nemecká	3 230	37,25	3 975	28,17	7 205	31,62	+ 539	34,0
slovenská	2 912	33,58	3 090	21,89	6 001	26,34	+ 16	26,4
maďarská	2 187	25,22	2 843	20,14	5 027	22,06	+ 721	25,2
židovská	27	0,31	3 785	26,82	3 812	16,73	- 940	12,6
česká	1	0,01	134	0,94	135	0,59		
poľská	27	0,31	49	0,34	108	0,47		
chorvátska	36	0,41	21	0,15	57	0,25		
rusínska	-	-	48	0,34	48	0,21		
talianka	9	0,10	34	0,24	43	0,19		
francúzska	15	0,17	17	0,12	32	0,14		
iná	1	0,01	11	0,07	12	0,05		
neurčená	226	2,60	102	0,72	328	1,44		
Spolu	8 671		14 110		22781	100		100

U viac než polovice poslucháčov židovského vierovyznania už v tomto období prebehla asimilácia k Maďarom, u iných asimilácia práve prebiehala. Ak vezmeme do úvahy i túto skutočnosť, pomer neasimilovaných židovských peregrinov mohol byť 12 – 13 %.

Vedecké odbory študované v zahraničí

Pred 19. storočím sa v zdrojoch len zriedkavo uvádza, akú fakultu navštevovali poslucháči, alebo aké vedy študovali. Väčšinou to ani nebolo potrebné, pretože väčšina z nich boli novici, čiže sa učili filozofiu a teológiu. Lekári sa obvykle uvádzajú zvlášť. Podrobnejší výskum máme možnosť vykonať v 19. storočí, keď sa spektrum študovaných vied značne rozšírilo. V tabuľke nižšie poukazujem na rozdelenie poslucháčov z územia Slovenska podľa študovaných vedeckých disciplín.

Rozdelenie poslucháčov podľa vedeckých odborov 1801 – 1918

Študované vedecké odbory	Zapísaní	Percento
Teologické štúdiá	2 716	19,24
Lekárske vedy	2 235	15,83
Inžinierske vedy	2 140	15,16
Právnevedy	1 514	10,73
Humanitné vedy	1 378	9,76
Výtvarné umenie	510	3,61
Obchodné znalosti	502	3,55
Vojenské znalosti	445	3,15
Lekárnictvo	428	3,03
Hudobné znalosti	343	2,43
Chirurgia	319	2,26
Veterinárne znalosti	238	1,68
Znalosti vojenského inžinierstva	235	1,66
Poľnohospodárska veda	223	1,58
Gymnaziálne štúdiá	178	1,26
Znalosti vojenského lekára	144	1,02
Prírodné vedy	134	0,95
Znalosti pôrodnej asistentky	127	0,90
Lesníctvo	105	0,74
Kameralistické znalosti	36	0,25
Znalosti z oblasti vojenského námorníctva	33	0,23
Aplikované umenie	29	0,20
Diplomatické štúdiá	29	0,20
Nie sú údaje	69	0,48
Spolu	14 110	100

Náš zoznam údajov je v podstate úplný, je len 6 študentov, o ktorých nevieme presne, čo študovali. Gymnaziálne štúdiá označujú študentov, ktorí študovali vo viedenskom Theresiane, keďže sme tamjších študentov nechceli vynechať z výskumu. Títo študenti získali v cisárskom meste aj vyššie ako stredoškolské vzdelanie.

Z tabuľky je zrejmé, že aj v tomto storočí sú na prvom mieste ešte stále teológovia, vrátane katolíkov i protestantov. Ak by sme sa zamerali zvlášť na druhú polovicu storočia, situácia by už bola iná, na popredné miesta by sa dostala medicína. Zmenu v 19. storočí dokumentuje skutočnosť, že druhá medicína a leďva tretie technické vedy sa na peregrinácii podieľajú už takmer 16 %-ami. Od druhej polovice tohto storočia sa už často vyskytuje zahraničné štúdium práva, z tohto dôvodu dosahuje počet právnikov 11 %. Od tohto percenta len málo zaostáva počet študentov humanitných vied, medzi nimi môžu byť aj študenti prírodných vied, keďže z matrík fakúlt, ktoré boli v tom čase spoločné, to nebolo možné zistiť

pri každom prípade. Podiel ostatných vedeckých oblastí je oveľa menší, tieto je vhodné analyzovať spoločne v rámci skupín odborov.

Rozdelenie študentov podľa skupín odborov 1801 – 1918

Skupina odborov	Zapísaní	Percento
Lekári, vojenský lekári, chirurgovia, lekárnici, pôrodné asistentky	3 253	23,05
Teológovia	2 716	19,24
Inžinieri, prírodovedci, vojenský inžinieri	2 509	17,78
Právnici, kameralisti, diplomati	1 579	11,19
Filológovia	1 378	9,76
Výtvarní umelci, návrhári, hudobníci	882	6,25
Poľnohospodári, lesníci, zverolekári	566	4,01
Obchodníci	502	3,55
Armádni dôstojníci, vojenský námorníci	478	3,38
Stredoškólači	178	1,26
Nie sú údaje	69	0,48
Spolu	14 110	100

Pri skúmaní spoločných skupín odborov zastávajú už prvú pozíciu študenti vied medicínskeho zamerania, teológovia sú druhí v poradí. Počet študentov moderných technických a prírodných vied je už takmer 18 %, blíži sa k pomeru teológov. Okrem študentov právnických a štátnych vied a študentov humanitných vied bolo mnoho študentov, ktorí v zahraničí študovali umenie a hudbu. V zahraničí sa len málo študentov venovalo štúdiu poľnohospodárskych vied, pretože v tejto oblasti bolo domáce vysokoškolské vzdelávanie mimoriadne rozvinuté. Vyššie vojenské znalosti však bolo možné si osvojiť len na vojenskej akadémii vo Viedenskom Novom Meste, resp. vo Fiume (Rijeka), z oblasti Hornej zeme tak učinilo takmer 500 študentov.

Formovanie spoločenských vrstiev v dlhom 19. storočí

V tomto období je pri 75 %-ách zápisov k dispozícii už aj údaj o zamestnaní rodiča alebo opatrovníka. Je to dostatočné množstvo údajov potrebných na to, aby sme preskúmali pôvod, spoločenské postavenie peregričov. Samozrejme, to nepostačuje k podrobnému sociologickému prieskumu, ale dáva základ pre zistenie histórie formovania domácej inteligencie. Je pozoruhodné, že veľká väčšina peregričov tejto doby, ktorí vycestovali za štúdiom do zahraničia, už pochádzala z tzv. nižších spoločenských skupín. Na prvom mieste stoja tí, ktorí pochádzajú z obchodníckych rodín s podielom 20 %. 79 % týchto študentov sú

deťmi židovských obchodníkov a študovali rôzne vedy. Na druhom mieste sú deti úradníkov, ktorí zastávali nižšie a stredné pozície v rôznych úradoch, so zastúpením 14 %. Vo veľkej miere sú to deti z nemeckých, maďarských a slovenských rodín. Pripravovali sa na svoje budúce povolanie hlavne ako inžinieri, právnici, lekári a vojaci. Na treťom mieste, čo nie je typické, stoja deti pochádzajúce z rodín remeselníkov, priemyselníkov s podielom 12 %. Spomedzi nich pochádzalo najviac (38 %) z nemeckých, v menšej miere (30 %) zo slovenských, v ešte menšej miere (15 %) z maďarských a (14 %) zo židovských rodín. Je typické, že 38 % z nich študovalo teológiu. 10 % peregriinov pochádzalo z rodín intelektuálov. Nezamerali sa na konkrétny odbor, v de facto študovali všetky vedy. Takmer 7 % študentov vycestovalo do zahraničia z rodín kňazov alebo rabínov. Viac ako 52 % ich pokračovalo v zamestnaní svojho otca.

Rozdelenie študentov podľa zamestnania rodiča alebo opatrovníka 1801 – 1918

Umiestnenie	Zamestnanie	Počet	% zo známych
1.	obchodník	2 102	19,86
2.	úradník	1 494	14,11
3.	priemyselník	1 277	12,06
4.	učiteľ, advokát, intelektuál	1 012	9,56
5.	duchovný	713	6,73
6.	továrnik, súkromník, bankár	679	6,41
7.	vlastník pôdy, majetku	632	5,97
8.	poľnohospodár, hospodár	596	5,63
9.	lekár, chirurg, lekárnik	553	5,22
10.	vojenský hodnostár	514	4,85
11.	roľník, farmár	269	2,54
12.	úradník na statku	265	2,50
13.	inžinier, stavbár, strojár	160	1,51
14.	umelec, hudobník, spisovateľ	112	1,05
15.	lesník, veterinár	93	0,87
16.	sluha na úrade	36	0,34
17.	vedúci úradu, zástupca	32	0,30
18.	robotník, baník	23	0,21
19.	dôchodca	6	0,05
	Všetci, o ktorých máme údaje	10 582	100
	Nie sú údaje	3 528	25,00
	Celkom	14 110	100

Deti vedúcej vrstvy tvoriaceho sa domáceho kapitalizmu predstavovali 6 % peregriinov. Študovali hlavne za inžinierov, právnikov a lekárov a patrili k štyrom veľkým národnostiam. Ťažko vieme určiť skupinu vlastníkov pôdy, majetku, keďže vo väčšine prípadov zdroje pri nich uvádzajú výraz *Gutsbesitzer*. Nájdeime medzi nimi potomkov starých

šľachtických rodov, ale aj synov drobných nemeckých, slovenských, maďarských a židovských statkárov. Mnohí z nich študovali právo, ostatné vedecké odbory sa objavujú rozlične. Podobná je situácia s deťmi nájomných roľníkov alebo samostatne hospodáriacich roľníkov. Polovica z nich pochádzala zo židovských rodín a pripravovali sa na právnické, lekárske alebo kňazské povolanie. Pomer 5 % ešte prevyšuje podiel študentov pochádzajúcich z rodín lekárov, chirurgov a lekárnikov. Je to typické povolanie, ktoré sa dedilo. 54% študentov pokračovalo v povolani svojho otca.

Výskum peregrinácie môže byť okrem detailov, na ktoré sme poukázali vyššie, ešte základom mnohých a dôležitých historických skúmaní. Už aj z týchto údajov sa dozvedáme veľa o histórii vzdelávania na území dnešného Slovenska. Verím, že v budúcnosti budeme mať možnosť pokračovať v skúmaní spoločnej slovensko-maďarskej histórie vzdelávania. Dôležité bude zverejnenie výsledkov výskumu i v slovenskom jazyku, ako aj realizácia ďalšej, teraz už organizovanej spolupráce.

Summary

Students from Slovakia at foreign universities and colleges from middle ages to 1918

More than two decades ago, a research program started in the archive of Budapest university Eötvös Loránd Tudományegyetem which was aimed at the creation of complex data storage of students from Hungary who studied at European universities from the beginning to the end of first world war. In Hungary until mid-17th century, there was no stable university even after many tries, so studying at foreign universities- peregrination is of huge importance in the history of education in Hungary. In multinational historical Hungary with many religions, students were going for their studies to almost every region of Europe and they created close contacts with many universities. During the research, we analysed disposable library and archive sources in 240 institutions of 27 European countries. We have realised the research from the beginning of middle ages to 1918.

Použitá literatúra:

Auctarium chartularii universitatis Parisensis. Edd. Henricus Denifle – Aegidius Chatelain. Tom. I.-II., Parisiis 1894 – 1897.

BARTL, Július. K otázke štúdia Bratislavčanov na Viedenskej univerzite v druhej polovici 15. Storočia. In *Slavín*, 1969, 3, s. 5-17.

BITSKEY, István. *Il Collegio Germanico-Ungarico di Roma : contributo alla storia della cultura ungherese in età barocca*. Roma : Viella, 1996.

BOZZAY Réka – LADÁNYI, Sándor. *Magyarországi diákok Holland egyetemeken 1595 – 1918*. Budapest : ELTE, 2007.

CAPROȘ, Iulia. Košickí študenti na univerzite v Krakove v 15. a na začiatku 16. storočia. In *Historický časopis*, 2007, roč. 55, č. 2, s. 249-266.

DROBĚNOVÁ, Zuzana. Novoveké pramene k dejinám Štajerskohradskej univerzity a študenti pochádzajúci zo Slovenska. In *Historický zborník*, 2011, roč. 21, č. 1, s. 162-174.

FAZEKAS, István. *Magyarországi diákok a bécsi Pazmaneumban 1624 – 1918 (1951)*. Budapest : ELTE, 2003.

GASIOROWSKI, Antoni – JUREK, Tomasz – SKIERSKA, Izabela (eds., za spolupráce Ryszarda Grzesika). *Metryka czyli album Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1509 – 1551*. Warszawa 2010.

GŐMÖRI, György. *Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken 1526 – 1789*. Budapest : ELTE, 2005.

HEGYE, Ádám. *Magyarországi diákok svájci egyetemeken és akadémiákon 1526 – 1788 (1789)*. Budapest : ELTE, 2003.

CHMIEL, Adam (ed.) *Album studiosum universitatis Cracoviensis. Tomus I. – II. (1400 – 1551)*. Cracoviae 1887 – 1892.

KISS, József Mihály. *Magyarországi diákok a bécsi egyetemen 1715 – 1789*. Budapest : ELTE, 2000.

KISSNÉ BOGNÁR, Krisztina. *Magyarországi diákok a bécsi tanintézetekben 1526 – 1789*. Budapest : ELTE, 2004.

KOŠTIAL, Rudolf. *Slovenskí evanjelici v zahraničí*. Martin : Osveta, 1992, 202 s.

KUČERA, Matúš. Študenti zo Slovenska na viedenskej univerzite do roku 1530. In *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. a 16. storočí*. Eds. Ľudovít Holotík – Anton Vantuch. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1967, s. 173-188.

MÉSZÁROS, Andor. *Magyarországi diákok a prágai egyetemeken 1850 – 1918*. Budapest : ELTE, 2001.

SCHRAUF, Károly (ed.). *Magyarországi Tanulók Külföldön IV: A Bécsi Egyetem Magyar Nemzetének Anyakönyve 1453-tól 1630-ig*. Budapest 1902.

SCHRAUF, Károly (ed.). *Magyarországi Tanulók Külföldön II. A Magyarországi Tanulók A Bécsi Egyetemen*. Budapest 1892.

SCHRAUF, Károly (ed.). *Magyarországi Tanulók Külföldön III: Regestrum Bursae Hungarorum Cracoviensis. A Krakói Magyar Tanulók-Háza Lakóinak Jegyzéke (1493 – 1558)*. Budapest 1893.

SZLAVIKOVSKY, Beáta. *Magyarországi diákok Itáliai egyetemeken I. rész 1526 – 1918*. Budapest : ELTE, 2007.

SZÖGI, László. *Magyarországi diákok a Habsburg birodalom egyetemein 1790 – 1850*. Budapest; Szeged 1994.

SZÖGI, László. *Magyarországi diákok a svájci és hollandiai egyetemeken 1789 – 1919*. Budapest : ELTE, 2000.

SZÖGI, László. *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon 1789 – 1919*. Budapest : ELTE, 2001.

SZÖGI, László. *Magyarországi diákok lengyelországi és baltikumi egyetemeken és akadémiákon 1526 – 1789*. Budapest : ELTE, 2003.

SZÖGI, László – KISS, József Mihály. *Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és főiskolákon 1849 – 1867*. Budapest : ELTE, 2003.

SZÖGI, László. *Ungarländische Studenten an den deutschen Universitäten und Akademien 1526 – 1700*. Budapest : ELTE, 2011.

ŠTULRAJTEROVÁ, Katarína. *Universitas Patavina a študenti z územia dnešného Slovenska (1359 – 1995)*. In *Slovenská archivistika*, 1997, roč. 32, č. 1, s. 81-98.

TAR, Atila. *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon 1694 – 1789*. Budapest : ELTE, 2004.

TÜSKÉS, Anna. *Magyarországi diákok a bécsi egyetemen 1365 – 1526*. Budapest : ELTE, 2008.

VARGA, Júlia. *Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom kisebb egyetemein és akadémiáin 1560 – 1789*. Budapest : ELTE, 2004.

VARSÍK, Branislav. *Slováci na pražskej univerzite do konca stredoveku*. In *Sborník FFUK Historica* IV/45, 1926, č. 2, s. 3-37.

VERESS, Andreas. *Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae studentium. I. Padua 1264 – 1864*. Kolozsvár 1915.

VERESS, Endre. *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai. 1221 – 1864*. Budapest 1941.

Zoznam z internetu – REPERTORIUM ACADEMICUM GERMANICUM

Die graduierten Gelehrten des Alten Reiches zwischen 1250 und 1550. Dostupné na internete:

<http://www.rag-online.org/>

Československí studenti na prest'ahovanej Banskoštiavnickej vysokej škole v Šoproni

Tibor Kőmíves

Založenie banskoštiavnickej akadémie v roku 1762 znamenalo pre monarchiu možnosť vzdelávať kompetentných odborníkov domáceho baníctva, hutníctva, mincovníctva, neskôr lesníctva. Osvietenská panovníčka Mária Terézia čoskoro spoznala, že silný štát môže vytvoriť pomocou silnej ekonomiky, ktorá v 18. storočí spočívala tiež na báze prekvitajúceho baníctva. Pred založením akadémie poslal Johann Thaddäus Peithner,¹ archivár Najvyššieho banského a mincovného úradu, návrh dvorskej komore, v ktorom odporučil panovníčke zriadiť teoretické štúdium banských vied alebo banskú akadémiu. Peithnerov elaborát môžeme považovať za priamy podnet, akt predchádzajúci vzniku akadémie v Banskej Štiavnici, hoci Peithner odporúčal založiť akadémiu v „Českom kráľovstve”.³ Panovníčka sa rozhodla predsa len pre Banskú Štiavnicu, pričom za profesora vymenovala⁴ Nikolausa Josefa Jacquina.⁵ Jeho hlavnou zásluhou bolo, že do vyučovania chémie zaviedol laboratórne práce, čím založil modernú metodológiu výučby chémie a prispel k svetoznámosti štiavnickej akadémie. Moderné vyučovanie prinieslo so sebou aj moderné a praktické znalosti expektantov-študentov, ktorí sa oboznamovali s najnovšími technologickými znalosťami v baníctve a hutníctve.⁵

Začiatkom 19. storočia sa vyučovanie rozšírilo na tri a pol roka, vznikli nové katedry a začali sa vyučovať nové študijné odbory. Akadémie sa musela prispôbiť rozvoju nových

¹ V slovenskej a českej literatúre ako Ján Tadeáš Peithner (* 8. apríla 1727 v Božím Daru; † 22. júna 1792 vo Viedni), banský geológ a prírodovedec. Študoval na univerzite v Prahe, kde získal doktorát z humanitných vied. Od roku 1763 do 1772 bol profesorom a banským poradcom na novozaloženej banskej – baníckoprávnej katedre v Prahe. Po založení akadémie v Banskej Štiavnici bol Peithner vymenovaný za profesora v Prahe. Neskôr, v roku 1772, ho preložili z Prahy do Štiavnice. Týmto katedra baníctva v Prahe, ktorá poskytovala predovšetkým teoretické znalosti, prakticky zanikla. Po jeho smrti komora kúpila pre akadémiu jeho unikátnu zbierku kníh, ktorá sa skladala hlavne z odbornej literatúry baníctva a hutníctva. Ide o 1 392 diel, dnes uchovávaných v Štiavnickej muzeálnej knižnici v Miškovci. ZSÁMBOKI, László (ed.). *A Selmeci Bányászati és Erdészeti Akadémia oktatóinak rövid életrajza és szakirodalmi munkássága 1735–1918*. Miskolc : Nehézipari Műszaki Egyetem, s. 273-274.

³ Názov elaborátu: *Skromná mienka o zavedení technického štúdia banských vied v Českom kráľovstve*.

⁴ Mária Terézia ho ustanovila na návrh predsedu dvorskej študijnej komisie Gerharda van Swieten.

⁵ V slovenskej a českej literatúre Mikuláš Jozef Jacquin (* 16. februára 1727 v Leydene; † 26. októbra 1817 vo Viedni) študoval v Leuvene, v Leydene, v Paríži a vo Viedni, konkrétne lekárstvo a prírodovedu. V rokoch 1763 – 1769 bol menovaným za profesora v Banskej Štiavnici, neskôr sa stal profesorom na katedre botaniky a chémie. ZSÁMBOKI, A *Selmeci Bányászati*, s. 199-204.

⁵ O Peithnerovej a Jacquinovej činnosti v Banskej Štiavnici rozsiahle: JOZEF, Vozár. Založenie Baníckej akadémie v Banskej Štiavnici. In MATEJKOVÁ, Adriana (zost.). *Alma mater – Banská Štiavnica. Európsky význam Baníckej a lesníckej akadémie v Banskej Štiavnici*. Slovenské banské múzeum Banská Štiavnica : Banská Štiavnica, 2006, s. 46-52.

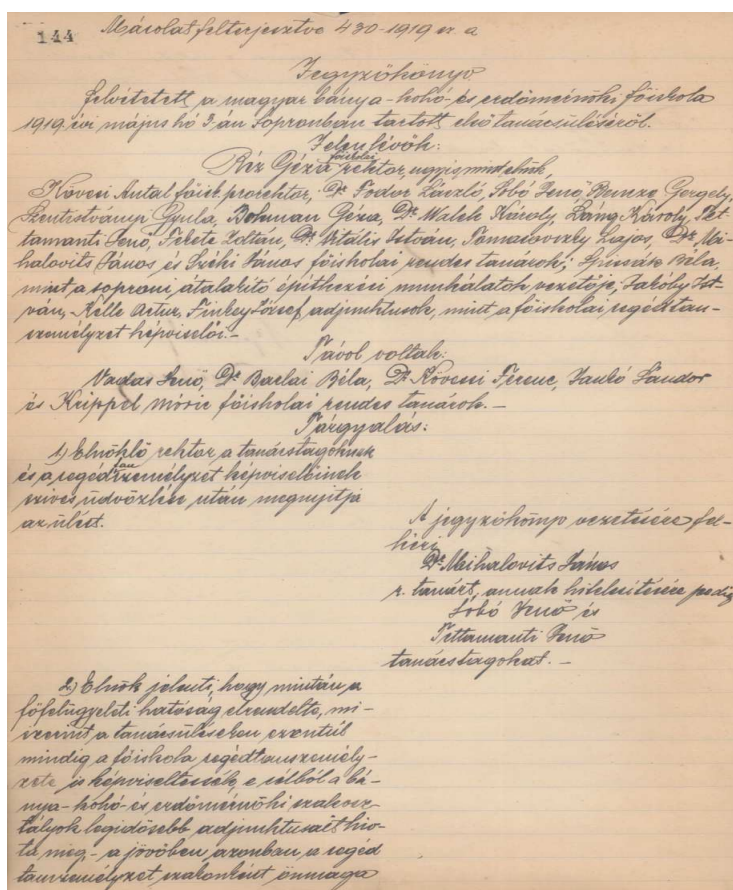
poznatkov v prudko sa rozvíjajúcich banských odboroch a musela neustále rozvíjať efektívnosť podávania znalostí študentom. O pokrok vo vyučovaní a vzdelávaní študentov mal záujem aj dvor, ktorý sa pokúšal udržať želanú úroveň viacerými reorganizačnými zmenami na akadémii. Tie so sebou priniesli kvalitatívne zmeny aj istú prvotnosť v európskom meradle. Musíme ale tiež uviesť, že svoj význačný status akadémie postupne stratila počas druhej polovice 19. storočia. Vedúcou silou vo vedecko-technickom vývoji totiž časom už nebolo baníctvo a hutníctvo. Popri tom novozriadené akadémie a vysoké školy technického vzdelania v Európe priniesli úpadok návštevnosti školy v Banskej Štiavnici, ktorá sa napokon prispôsobila hlavne požiadavkám monarchie. Také požiadavky sa týkali najmä hospodárskej kvantity baníctva, hutníctva a lesníctva, ktoré sa museli stále rozvíjať. Celkové úsilie o ďalší kvalitatívny rozvoj školy zabrzdili v tomto období politické udalosti.

Na základe rakúsko-uhorského vyrovnania z roku 1867 sa banskoštiavnická škola, ktorá predtým vystupovala ako inštitúcia viedenského banského eráru, dostala pod rodiacu sa uhorskú správu s vyučovacím jazykom maďarským. Zavedenie maďarčiny ako vyučovacieho jazyka spôsobilo, že banskoštiavnická akadémia definitívne stratila internacionálny charakter. Študenti z okolitých krajín odišli na protest z Banskej Štiavnice. Prácu tu ukončili aj niektorí profesori.⁶ Tento proces sa inak začal už v revolučnom roku 1848, keď došlo prvýkrát k pokusom o zavedenie vyučovacieho maďarského jazyka. Vtedy sa to hneď nepodarilo, pretože bansko-hutnícke technické výrazy ešte chýbali v slovnej zásobe maďarčiny. Nové, pomad'arčované výrazy sa mohli stať súčasťou výučby len prostredníctvom dlhoročnej práce profesorov.

Náplň vyučovania na Baníckej a lesníckej akadémii prestávala od konca 19. storočia zodpovedať úrovni rozvoja prírodných a technických vied, potrebám hospodárskej práce, ako aj kvalifikačným požiadavkám vo vyšších baníckych a lesníckych službách. Žiadalo sa zjednotiť dĺžku štúdia všetkých odborov, ako aj vyrovnáť sa študijnou úrovňou technickým vysokým školám. Preto došlo na začiatku 20. storočia k poslednej úprave štúdia na Baníckej a lesníckej akadémii. Tú 3. augusta 1904 premenovali na Vysokú školu banícku a lesnícku (*Selmechányai Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Főiskola*). Na čele školy stál rektor,

⁶ HERČKO, Ivan. Stručný prierez dejín Baníckej a lesníckej akadémie v Banskej Štiavnici. In MATEJKOVÁ, Adriana (zost.). *Alma mater – Banská Štiavnica. Európsky význam Baníckej a lesníckej akadémie v Banskej Štiavnici*. Slovenské banské múzeum Banská Štiavnica : Banská Štiavnica, 2006, s. 64.

Študenti, zariadenie aj učebné pomôcky začali sťahovať v decembri 1918, a to po nariadení ministerstva financií, ktoré vykonávalo dozor nad vysokou školou.¹⁰ Časť učiteľského zboru zostala naďalej v Banskej Štiavnici, aby dohliadala na premiestňovanie školy. Posledné zasadnutie vysokoškolskej rady sa v tomto meste udialo 3. marca 1919, po ktorej vedenie opustilo Banskú Štiavnicu.¹¹ Spočiatku mala byť vysoká škola umiestnená v Budapešti, ale v dôsledku nedostatku budov muselo byť zvážené náhradné riešenie. Aj keď do úvahy pripadalo tiež mesto Gödöllő,¹² nakoniec školu umiestnili do Šopronu. Vysoká škola sa tam dostala zásluhou Michala Thurnera, starostu mesta, ktorý vďaka šikovnej diplomácii ovplyvnil významnou mierou konečné rozhodnutie vlády. Prestáňovaním vysokej školy do Šopronu sa zohľadnili predovšetkým ekonomické a kultúrne ciele, prospešné celému mestu.¹³ Po príchode školy sa konalo prvé zasadnutie vysokoškolskej rady 3. mája 1919, na ktorom sa prerokovala hlavne reorganizácia vyučovania.

Protokol o prvom zasadnutí vysokoškolskej rady v Šoproni (AUvM, A.I.2.d., 3. máj 1919, s. 144)

¹⁰ Archív Univerzity v Miškovci (ďalej AUvM), Hlavná fondová skupina starej zbierky 1735 – 1992 (A.), Staré spisy (I.), Fond šopronských vyučovacích inštitúcií (2.), Protokoly vysokej školy (d.), 6. dec. 1918, s. 58-59.

¹¹ AUvM, A.I.2.d., 3. marec 1919, 139-143.

¹² O dileme, do ktorého mesta sa má vysoká škola presťahovať, pozri obšírne: HILLER, István. Sopron harca a hajdani selmezbányai főiskola idetelepítéséért. In *Soproni Szemle*, 1969, roč. 23, č. 2, 97-107.

¹³ VARGA, Alma mater, s. 36.

Študenti mohli pokračovať v štúdiu na novozriadenej vysokej škole v novom sídle. Na jar roku 1919, aj keď nepravidelne, sa predsa len začalo vyučovať. No vysoká škola sa v novom sídle ešte ani neudomácnila a už musela riešiť ďalšiu problémovú situáciu. Podľa trianonskej mierovej zmluvy bol totiž Šopron pridelený Rakúsku. Mesto malo byť odovzdané 29. augusta 1921. Jedna vojenská rota, ktorá vznikla počas západomaďarského povstania a ktorá pozostávala najmä z vysokoškolákov, však zastavila prenikajúcich rakúskych žandárov 8. septembra pri neďalekej hraničnej obci Ágfalva. Dvaja študenti pri incidente zomreli. Po tejto udalosti a v zmysle benátskej dohody v Šoproni a v jeho blízkom okolí bolo potrebné uskutočniť referendum o príslušnosti mesta k štátu, ktoré sa konalo v decembri 1921. Za navrátenie mesta Maďarsku hlasovalo 65 % účastníkov. Maďarská národná rada preto udelila mestu titul „Civitas fidelissima“ (najvernejšie mesto). V roku 1922 sa vysoká škola definitívne nasťahovala do Šopronu – dostala budovy postavené pôvodne pre vojenskú školu. Školský rok 1923/24 začala táto inštitúcia už ako Vysoká škola banského a lesného inžinierstva.

„Trhanská garda“ – jednotka verbovaná hlavne z vysokoškolákov. (Ifj. Sarkady, Sándor: *Az 1921-es nyugat-magyarországi felkelés*. [citované 8. februára 2016]. Dostupné na internete: <http://tortenelemportal.hu/2009/09/az-1921-es-nyugat-magyarorszag-felkeles/>)

V roku 1934, napriek protestom rady vysokej školy, došlo ale k spojeniu s Technickou univerzitou, Ekonomickou fakultou Budapeštianskej univerzity a s Vysokou školou veterinárnou, čím vznikla Technická a ekonomická univerzita Józsefa Náдора. Daným rozhodnutím bola vysoká banská škola degradovaná na Fakultu banského, hutníckeho a lesného inžinierstva. V Šoproni, sčasti obývanom Nemcami, silnelo od roku 1940 hnutie Volksbund. Poslucháči proti nemu otvorene vystupovali. Po nemeckej okupácii, 19. marca

1944, sa nezrovnalosti, rozbroje a potýčky medzi mládežou a nemeckým vojskom stávali čoraz častejšími a vážnejšími. Ako to bolo vo zvyklosti nemeckej okupačnej politiky koncom vojny, šopronskej fakulte hrozilo presťahovanie do Nemecka. To sa nakoniec neuskutočnilo vďaka rýchlemu príchodu sovietskych vojsk.¹⁴

Presťahovaním školy v roku 1919 pokračovali staršie ročníky v štúdiu a tie nové sa mohli zapísať začiatkom ďalšieho školského roka. Presťahovanie prinieslo do života študentov novú situáciu, ktorá bola daná zmenenou lokalitou vyučovania. Nové sídlo v novozriadenom štáte ovplyvňovali zároveň aj územnú príslušnosť nových študentov. Vedenie aj študenti vysokej školy vnímali pritom preloženie sídla značne negatívne. Koniec svetovej vojny priniesol so sebou zlú ekonomickú situáciu, defláciu koruny, preto vedenie štátu mohlo podporiť pôsobenie školy iba pomocou úverov. Vláda poskytla pol miliardy zlatej koruny na obnovenie vyučovania a na investíciu výstavby nových budov.¹⁵

Študenti spočiatku pochádzali aj naďalej z bývalého Uhorska, no zmena maďarských štátnych hraníc vyvolala nové aspekty, ktoré možno skúmať v tejto problematike. Okrem novoprijatých študentov ostalo na presťahovanej škole aj tí starší, prijatí ešte pred ukončením prvej svetovej vojny. Aj štruktúra a vôbec ďalšie štatistické dáta o študentoch boli ovplyvnené vojnou. V ročníku 1913/14 mala vysoká škola 20 dobre vybavených katedier a 580 poslucháčov. Štúdium bolo bezplatné, pričom pätina študentov vyšších ročníkov dostala istú finančnú podporu. Počas vojny zomrelo asi 50 narukovaných študentov a posledný rok vojny priniesol radikálne nízku návštevnosť v porovnaní s predošlými ročníkmi. V roku 1919 sa prihlásilo len 81 nových poslucháčov, čo bol až 36 %-ný pokles v porovnaní s predošlým rokom.¹⁶ No oveľa zložitejšou otázkou než skúmanie študentstva ako celku, je poznanie ich krajinskej príslušnosti a určenie takéhoto percentuálneho podielu. Náš príspevok sa bude ďalej zaoberať najmä zmenami takejto štruktúry študentov po presťahovaní vysokej školy.

Hlavnou otázkou je, ako sa zmenil územný pôvod nových študentov prichádzajúcich z Československa, predovšetkým z územia dnešného Slovenska od školského roku 1919/1920 do roku 1945/1946. Pri výskume boli použité primárne aj sekundárne archívne pramene, menné zoznamy vysokej školy,¹⁷ ale hlavne bola použitá databáza, vytvorená z týchto zoznamov za spolupráce archívov Západomaďarskej univerzity v Šoproni a Univerzity v

¹⁴ Tamže, s. 36.

¹⁵ *A Magyar Királyi Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola Évkönyve az 1923/24. tanévről.* Székely és Társa Könyvnyomdája : Sopron, s. 16-17.

¹⁶ ZSÁMBOKY, László – TAR, Sándor. *Selmectől – Miskolcig 1735 – 1985.* Miskolc : Nehézipari Műszaki Egyetem, 1985, s. 203.

¹⁷ Nyugat-magyarországi Egyetem Központi Levéltára (ďalej NymEKL), Registratúra študentov 1861 – 2002 (101.), Menné zoznamy študentov 1861 – 1961 (a.); AUvM, A.I.2. Menné zoznamy študentov baníctva, hutníctva a výskumného baníctva 1942 – 1949.

Miškovci v rokoch 2007 – 2009. V tomto príspevku sa budem zaoberať len dátami, ktoré boli spracované a uvedené v databáze.

Územnú príslušnosť študentov prvýkrát ovplyvnilo vo väčšej miere rakúsko-uhorské vyrovnanie v roku 1867. Štiavnická akadémia sa dostala pod dozor ministerstva financií a vyučovací jazyk sa zmenil z nemeckého na maďarský. Po zmene vyučovacieho jazyka klesol počet nemeckých študentov, ako aj príchod študentov spoza hraníc Habsburskej monarchie. Študenti, ktorí po neoabsolutizme (50. roky 19. storočia) žili vo svojom voľnom čase rozmanitým študentským životom, sa zhodli na zákaze takých aktivít, ktoré pripomínali staré, nemecké študentské zvyklosti. Malý počet nemeckých študentov, ktorý ostal na akadémii, viedol k tomu, že aj tí oficiálne zrušili svoj nemecký spolok Burschenschaft v roku 1877.¹⁸

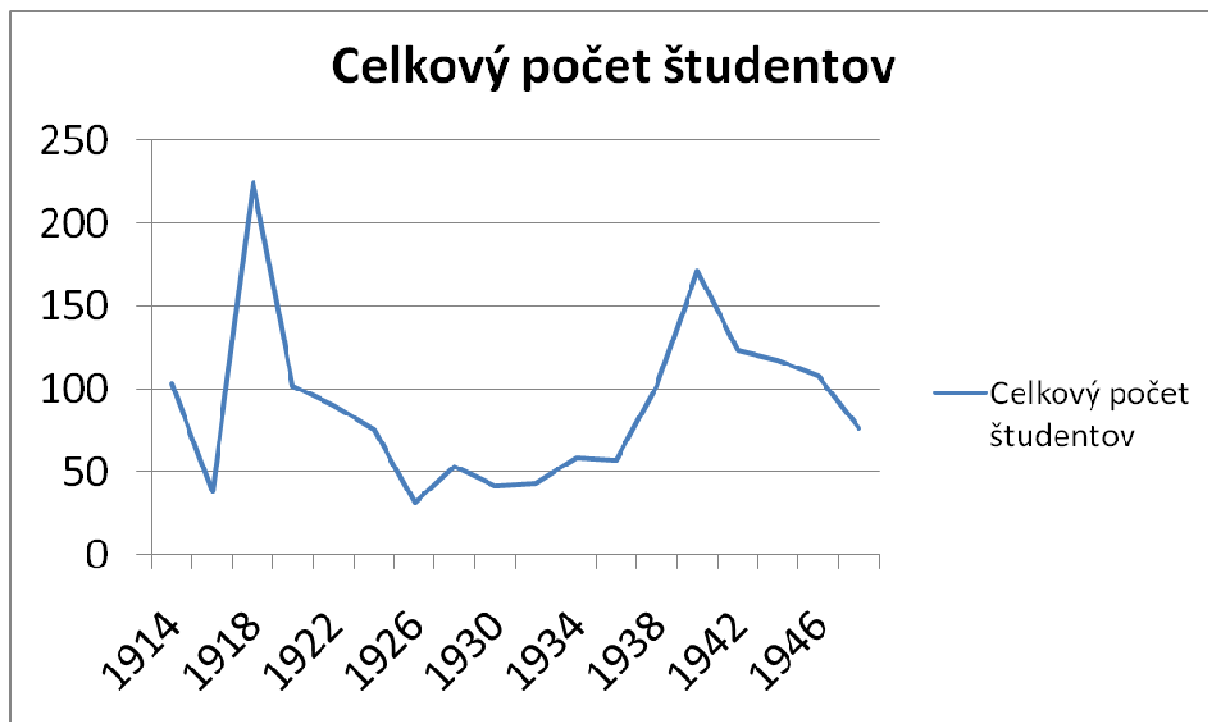
Na základe uvedeného je logické hneď na začiatku konštatovať, že aj v našom časovom vymedzení, teda v období po premiestnení sídla školy, príchod študentov z územia Česka a Slovenska zreteľne poklesol. Našťastie, prvotné dokumenty vysokej školy vydané po presťahovaní do Šopronu umožňujú získať aj konkrétnejší, reálny obraz o danej problematike.

Skúmanie týchto prameňov prinieslo aj niektoré problémy. Napríklad, pri určovaní územnej príslušnosti možno niekedy vychádzať len z miesta narodenia a nie vtedajšieho bydliska študenta, pretože bydlisko študenta nebolo vždy uvedené v menných registroch. Vhodnejším a presnejším údajom by pritom bolo práve bydlisko, no pramene ho nezaznamenávajú pravidelne. Po prvej svetovej vojne sa mnoho rodín premiestnilo do nového Maďarska, keď išlo hlavne o úradníkov, učiteľov a ďalších príslušníkov strednej vrstvy, ktorí predpokladali, že nemajú šancu uplatniť sa v Československu. Je tu silný predpoklad, že rodiny mnohých študentov sa rozhodli podobne, a teda že sa po roku 1918 presťahovali do Maďarska. Žiaľ, zatiaľ sa nenašiel dokument vypovedajúci presne o tom, koľkí študenti sa rozhodli nielen pokračovať v štúdiu v premiestnenej vysokej škole, ale sa aj presťahovali. Reálne to možno zistiť len podrobným výskumom životnej cesty jednotlivých študentov. Pre komplexný výsledok takejto analýzy by bolo potrebné tiež zistiť, koľkí študenti pochádzajúci z územia Československa sa neskôr vrátili, keď získané poznatky používali, resp. aplikovali v rodnej krajine.

Zistenie pôvodu študentov by bola zjavne ľahšie, ak by v registroch bývala uvedená aj národnosť študenta. Tá však nebola zapisovaná do kníh ani po druhej svetovej vojne.

¹⁸ KÓMÍVES, Tibor. Združenia na akadémii v Banskej Štiavnici v druhej polovici 19. storočia. In DENKOVÁ, Zuzana – KAMENICKÝ, Miroslav (eds.). *Vivat Akadémia Banská Štiavnica. Zborník konferencie konanej pri príležitosti 250. výročia založenia baníckej akadémie v Banskej Štiavnici*. Banská Štiavnica : Slovenské banské múzeum v Banskej Štiavnici, 2013, s. 106.

Ďalšou problematickou časťou je, že bez ohľadu na výsledok tejto práce by bolo vhodné preskúmať, aký vplyv mala nová vysoká škola v Šoproni na študentov v regióne. Otázkou je, či študenti mali po maturite tendenciu prihlásiť sa na vysokú školu v blízkosti ich bydliska, alebo takýto faktor nebol relevantný. Bolo by vhodné pozrieť sa aj na to, aké podobné zmeny sa udiali v Banskej Štiavnici po premiestnení vysokej školy. Zatiaľ zostávajú predložené otázky otvorené, keďže si vyžadujú obsiahlejší výskum.

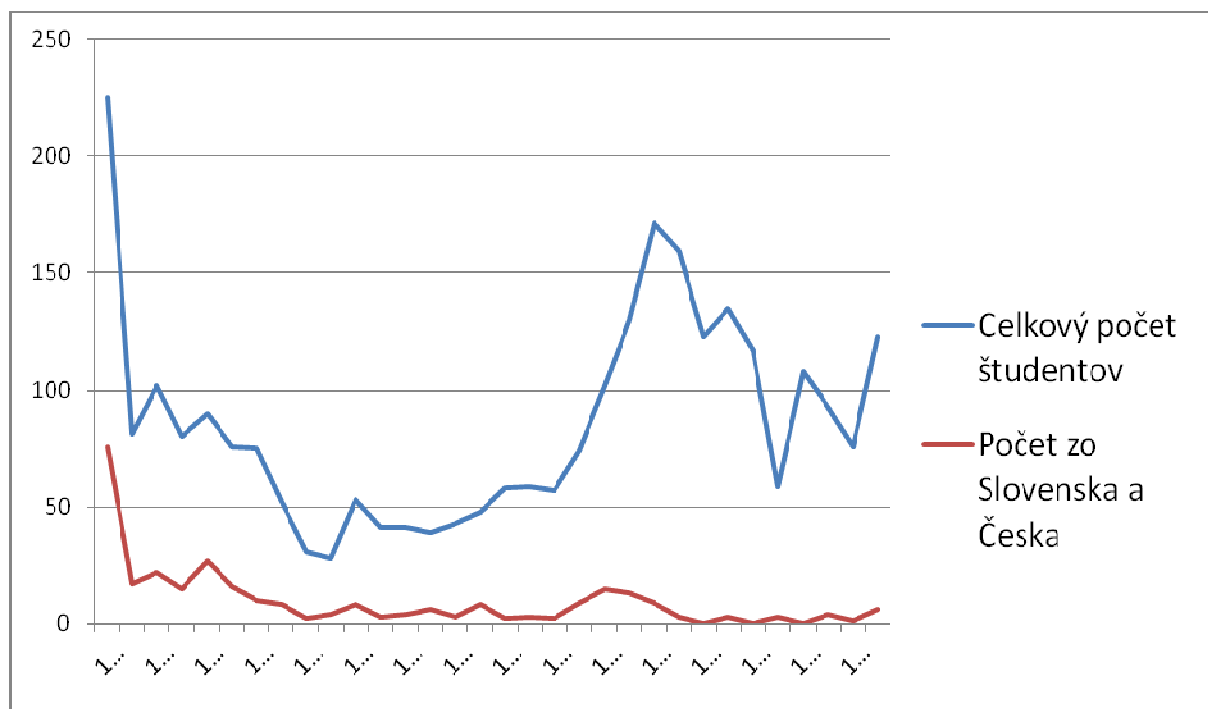

Ohľadom návštevnosti vysokej školy treba uviesť, že počas rokov 1919 – 1949 bolo na školu zapísaných 2 524 študentov, z ktorých 226, t. j. 9 %, sa narodilo na území Československa. V prvých rokoch prvej svetovej vojny poklesla návštevnosť. V posledných dvoch rokoch vojny sa však zapísalo na školu podstatne viac študentov než kedykoľvek predtým. V poslednom školskom roku v Banskej Štiavnici bolo zapísaných 225 študentov, z ktorých 34 % prichádzalo z územia budúceho Československa. V prvom šopronskom ročníku pochádzalo z 81 študentov 17 z Československa (20 %), teda dáta poukazujú na 14 %-ný pokles oproti roku 1918. Ďalšie ročníky v Šoproni vykazovali mierny nárast návštevnosti školy z Československa. Od roku 1923 do roku 1933 je badateľná stagnácia návštevnosti, hoci aj počas daného obdobia možno identifikovať tri roky s miernym úpadkom (1926, 1929 a 1932). Najväčší, 14 %-ný úpadok návštevnosti z Československa v porovnaní s predchádzajúcim rokom, nastal v roku 1934, po skončení veľkej hospodárskej krízy. K opätovnému rastu došlo od roku 1937 do roku 1939, čiže do realizácie mníchovskej dohody a viedenskej arbitráže, ktoré priniesli nové pomery v Česku aj na Slovensku. Počas celej doby

existencie prvej Slovenskej republiky sa zapísalo na vysokú školu v Šoproni 28 študentov zo Slovenska, najviac v prvom školskom roku po založení slovenského štátu v roku 1939, keď išlo o 13 osôb.

Rok	Celkový počet zapísaných študentov	Počet študentov z ČSR v číslach	Percentuálny počet študentov narodených na území ČSR	Percentuálne zmeny v porovnaní s predchádzajúci m rokom
1918	225	76	34 %	
1919	81	17	20 %	-14 %
1920	102	22	14 %	-6 %
1921	80	15	19 %	+5 %
1922	90	27	30 %	+11 %
1923	76	16	21 %	-9 %
1924	75	10	13 %	-8 %
1925	52	8	15 %	+2 %
1926	31	2	7 %	-8 %
1927	28	4	14 %	+7 %
1928	53	8	15 %	+1 %
1929	41	3	7 %	-8 %
1930	41	4	10 %	+3 %
1931	39	6	15 %	+5 %
1932	43	3	7 %	-8 %
1933	48	8	17 %	+10 %
1934	58	2	3 %	-14 %
1935	59	3	5 %	+2 %
1936	57	2	4 %	-1 %
1937	74	9	12 %	+8 %
1938	102	15	15 %	+3 %
1939	130	13	10 %	-5 %
1940	171	9	5 %	-5 %
1941	159	3	2 %	-3 %
1942	123	0	0 %	-2 %
1943	135	3	2 %	+2 %
1944	117	0	0 %	-2 %
1945	59	3	5 %	+5 %
1946	108	0	0 %	-5 %
1947	93 %	4	4 %	+4 %
1948	76	1	1 %	-3 %
1949	123	6	5 %	+4 %

Počas celého výskumu som dbal na zmeny hraníc. Do roku 1938 som započítal aj tých, ktorí pochádzali z Podkarpatskej Rusi. Po prvej viedenskej arbitráži, od školského roku 1939/1940, som zarátal len tých, ktorí pochádzali z územia prvej Slovenskej republiky.

Počas vojny počet študentov zo Slovenska klesol na minimum. V roku 1942 a 1944 sa odtiaľ nikto neprihlásil na vysokú školu v Šoproni. Nízky záujem študentov z Československa pretrval aj po druhej svetovej vojne, keď v týchto rokoch možno pozorovať minimálny nárast.

Študentov, ktorí sa narodili v Komárne, som však vynechal zo skúmania, pretože podľa menných registroch zvyčajne nemožno zistiť, v ktorom Komárne sa narodili. Aj po

premiestnení školy sa v knihách naďalej viedli tie isté rubriky, čo znamená, že študent, ktorý pochádzal z Liptovského Mikuláša, bol do registratúry zavedený ako študent pochádzajúci z Liptovskej župy, aj keď táto župa už nebola súčasťou maďarského štátu. Zapisovatelia sa nezaoberali ani tým, že župy na Slovensku v rokoch 1928 – 1940 neexistovali. To, že študent prichádzal z inej krajiny, z iného štátu, zapísali len veľmi zriedka. V knihách ináč existujú tri rubriky na zaznamenanie pôvodu študentov, a to pre krajinu, župu a miesto pôvodu. Krajinu pôvodu študenta zapisovali hlavne vtedy, keď pochádzal mimo územia starého Uhorska, napr. z Česka, Turecka, Bulharska. Pôvod z Česka inak zapisovali skoro stále, avšak z Československa len veľmi zriedkavo, aj to častokrát chybne. Napríklad pri zápise Alfonza Mindela z roku 1933, ktorý sa narodil v Přerove v roku 1915, uviedli krajinu pôvodu: Moravsko, Československo. Za skúmaných 30 rokov sa z územia Česka zapísali len šiesti. Slovensko, ako krajinu pôvodu, zapisovali od školského roku 1939/1940, ale nie vždy, takže nemožno konštatovať, že by bol štát zapisovaný len pri tých študentoch, ktorí skutočne pochádzali z inej krajiny. Napríklad Ján Pollner začal svoje štúdium v Šoproni v roku 1923. Narodil sa v Štósi, zmaturoval v Spišskej Novej Vsi v roku 1923, a predsa do príslušnej knihy nezapísali krajinu jeho pôvodu, hoci všetky dostupné informácie napovedajú, že študent bol občanom Československa.

V registroch sú zavedené aj predošlé štúdiá, stredné školy, vyššie reálne školy, ale z takýchto informácií sa taktiež nedá dospieť k nepochybne istým záverom o presnom pôvode študentov. Príkladom môže byť Ladislav Hreblay, ktorý sa narodil v Zborove v Šariši v roku 1921, ale skončil strednú školu „rumunskou maturitou“ v Gyulafehérvári, v Albe Iulii v Rumunsku v roku 1940. Pri každom štatistickom rozbere pritom musíme zobrať do úvahy určitú toleranciu chýb. Presnosť údajov vyžaduje určitú korekciu dát, najmä, ak vezmeme do úvahy, že po vojnách významne vzrástla migrácia ľudí, hlavne maďarskej národnosti. Takým je jav presťahovania sa strednej, úradníckej triedy do Maďarska, čo pri našom výskume tiež zanecháva isté pochybnosti v údajoch. Ten, kto sa presídlil do Maďarska, mal totiž miesto narodenia na území Československa.

Nemožno opomenúť ani to, že v danom období sa trikrát menili hranice, čo tiež ovplyvňuje návštevnosť vysokej školy: v rokoch 1919, 1938, 1945. Po prvej aj druhej svetovej vojne rázne klesol pomer nových, československých študentov na vysokej škole, a len po prvej svetovej vojne je poznateľný pomalý a nesúmerný rast pomeru československých študentov.

Na záver treba konštatovať, že nie všetky predpoklady výskumu sa naplnili, keďže nárast ani pokles študentov z Česka a Slovenska nemožno úplne presne vypočítať. Po

presťahovaní školy do Maďarska nastal výraznejší pokles, ale 20. a 30. roky priniesli so sebou viackrát aj rast pomeru študentov z Československa. Hoci počítame s tým, že získané údaje obsahujú aj isté minimálne chyby, treba uviesť, že vysoká škola ostala aj po svojom premiestnení možnosťou pre vzdelávanie českých a slovenských baníkov, hutníkov a lesníkov. Viacerí študenti si vybrali práve túto inštitúciu vyššieho vzdelávania.

Menné zoznamy vysokej školy obsahujú mnoho ďalších údajov o študentoch, napr. predchádzajúce štúdiá, dátum a miesto narodenia, vierovyznanie, informácie o ukončení štúdiá na vysokej škole, ktoré spolu s touto analýzou môžu byť základom pre ďalšie práce. Pre dôslednejšie ukončenie nášho výskumu bude dôležité prebádanie a spracovanie ďalších dostupných informácií. V neďalekej budúcnosti je v pláne komplexná analýza uvedenej problematiky.

Summary

Czechoslovak students at moved Banskoštiavnická university in Šopron

The entry about the relocated university of Banská Štiavnica is unfinished but it is still a complex study about the students in Czechoslovakia, who voted for attorney even after the move. Research methodology of these issues and processing the research data presents important information, which are illustrated with various graphs.

It was possible for students to proceed with the studies in the newly arranged university. Although irregularly, but the teaching started during spring 1919. The university was even not able to fully settle in its new seat, it had to deal with other problematic situation. According to the Trianon treaty, Sopron had to be assigned to Austria. This was the primary cause for starting the south Hungarian revolution, which led to a referendum about where the city should belong to. The city remained part of Hungary, and the university didn't had to move again.

The premise of the study was a continuing, proportionately decrease of the number of students from Czechoslovakia, but the final results wasn't that predictable. The report explains thoroughly this issue and points out so far unexplained details.

Začiatky slovenských polonofilov na Jagelovskej univerzite v 20. rokoch minulého storočia*

Pavol Matula

Vznik dvoch západoslovanských štátov Poľska a Československej republiky v roku 1918 bol hneď na začiatku poznamenaný hraničným konfliktom v oblasti priemyselného Tešínska, na Spiši a na Orave. Nespokojnosť Poľska s vyriešením sporu v roku 1920 rozhodnutím veľvyslaneckej konferencie, ktoré bolo v oblasti Tešínska priaznivejšie pre ČSR, viedlo k vzájomnej averzii Varšavy a Prahy trvajúcej takmer dve desaťročia. Aj keď otázka hraníc patrila v medzivojnovom období ku kardinálnym otázkam, napätú atmosféru medzi oboma stranami vytvárali aj ďalšie problémy. Oba štáty aspirovali na vedúce pozície koalícií stredoeurópskych štátov, o sformovanie ktorých sa usilovali. Cieľom bolo vytvoriť mechanizmy chrániace ich pred nepriateľmi ohrozujúcimi ich štátnu nezávislosť. Poľsko však vyčítalo Československu nielen to, že s ním súperí o mocenskú prevahu v regióne, ale rozvíja aj vzťahy so štátmi, ktoré sú mu nepriaznivo naklonené. Išlo predovšetkým o sovietske Rusko, ale tiež o rozdielny postoj k ukrajinskému problému. Varšava sa obávala, že Praha sa posúvaním hraníc čo najviac na východ snaží vytvoriť „česko-ruský koridor“. Pre poľskú stranu bola tiež neprijateľná československá podpora ukrajinskej emigrácie. Pre Prahu zas bola neakceptovateľná poľská podpora maďarského revizionizmu.

Postoj Poľska k Slovensku bol v medzivojnovom období určený uvedenými zahraničnopolitickými cieľmi. Poľská strana nevnímala Slovensko ako rovnocenného partnera, ale ako prostriedok na destabilizáciu svojho rivala v stredoeurópskom priestore, teda Československa. Z tejto perspektívy môžeme pozeráť aj na poľskú pomoc Andrejovi Hlinkovi na jeseň 1919 pri jeho ceste na parížsku mierovú konferenciu. A rovnako aj na slovakofilske aktivity predstaviteľov takzvaného krakovského centra, ktorého vedúcou osobnosťou bol prof. Władysław Semkowicz.

V prostredí mladej slovenskej inteligencie už v 20. rokoch systematicky rástol záujem o poľskú kultúru a vedu. Spomínaný prof. Semkowicz, novinár a politik Feliks Gwiżdż a ďalší aktivisti organizovali styky medzi slovenskými a poľskými vedeckými a intelektuálnymi kruhmi a umožňovali slovenskej akademickej mládeži, aby absolvovala 2

* Článok vznikol v rámci grantu VEGA 1/0797/17 – *Podoby a prejavy polonofilstva na Slovensku 1918 – 1939*.

štúdium a stáže v Poľsku.¹ Medzi úplne prvých študentov patril budúci významný slovenský historik František Hrušovský.

Kontakty Hrušovského s poľskými dejinami, kultúrou a literatúrou sa datujú do prvej polovice 20. rokov minulého storočia. V roku 1923 sa ako poslucháč Karlovej univerzity v Prahe² zúčastnil na exkurzii po Poľsku, jednej z viacerých, aké v tom čase boli organizované vysokými školami v rámci výmeny študentov.

Hrušovský sa v polovici mája 1923 obrátil listom na prof. Semkowicza s prosbou o pomoc pri získaní štipendia na Jagelovskej univerzite. Hrušovský písal, že už dávno túžil spoznať poľský bratský národ, ktorého história ho vždy zaujímala. Keďže chcel spoznať jeho veľkú kultúru a bohatú literatúru, rozhodol sa sám naučiť jazyk.³

Prof. Semkowicz vyhovel jeho prosbe, a tak sa Hrušovský dostal v školskom roku 1923/1924 na študijný pobyt do Krakova na Filozofickú fakultu Jagelovskej univerzity. Spolu s ním začali štúdium dvaja mladí Slováci: Mikuláš Stano a Ján Hollý.⁴ Mikuláš Stano absolvoval koncom 20. rokov v Krakove aj postgraduálne štúdium (1927 – 1928). Neskôr sa stal tvorcom slovensko-poľského slovníka a preložil viacero významných diel poľskej literatúry do slovenčiny.⁵ Ján Hollý bol v 30. rokoch ústredným tajomník HSĽS, v rokoch 1939 – 1945 poslancom Slovenského snemu.⁶ Všetci traja, teda Hrušovský, Stano aj Hollý, boli zaradení do štipendijného programu financovaného z prostriedkov Oddelenia vedy Ministerstva vierovyznania a verejnej osvetý (Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego). Okrem toho na žiadosť prof. Semkowicza Hrušovský a Stano získali dodatočne podporu z ministerstva v sume 15 000 000 poľských mariek.⁷

Mladí študenti boli prvými štipendistami, v rámci širšej akcie iniciovanej prof. Władysławom Semkowiczom, ktorej cieľom bolo poľsko-slovenské zblíženie. Práve do slovenskej mládeže vkladal veľké nádeje, keď očakával, že v blízkej budúcnosti bude ona vyslancom poľskej kultúry a iniciátorom reálneho, nielen deklarovaného zblíženia oboch

¹ GNIAZDOWSKI, Mateusz. Slovenský autonomizmus v poľskej politike v 30. rokoch. In *Česko-slovenská historická ročenka*, 2010, s. 245-246.

² KOWALSKI, Robert. Od očarenia k sklamaní. František Hrušovský a jeho styky s Poľskom v rokoch 1924 – 1939. In *Verbum historiae*, 2015, roč. 3, č. 1, s. 57.

³ Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, Czytelnia Rękopisów (ďalej BJ-CR), sign. 9 582, s. 202-203, list Františka Hrušovského prof. Wł. Semkowiczovi z 13. mája 1923.

⁴ KOWALSKI, *Od očarenia*, s. 60-61.

⁵ *Slovenský biografický slovník*, zv. V, R-Ň, heslo Stano Mikuláš. Matica slovenská : Martin, 1992, s. 336-337.

⁶ Kto bol zvolený? In *Slovák*, roč. 20, č. 289, 20. decembra 1938, s. 3.

⁷ KOWALSKI, *Od očarenia*, s. 61. 1 milión poľských mariek bol na konci októbra 1923 – 16 Kč, v polovici novembra 22 Kč, na konci novembra 10 Kč.

národov.⁸ V liste adresovanom Fondu národnej kultúry (Fundusz Kultury Narodowej) vo Varšave s presvedčením písal, že slovenská mládež opúšťajúca múry Jagelovskej univerzity bola plná nadšenia pre Poľsko a štipendijná činnosť prinášala očividné výsledky a dokonca aj politický prospech. Uvádzal, že vedie k poznaniu poľskej literatúry, ktorá je následne prekladaná a popularizovaná na Slovensku.

František Hrušovský plne využil svoj pobyt v Poľsku a bol tam neobyčajne aktívny. Spoluorganizoval slovenské večierky, ktoré sa natrvalo zapísali do kalendára kultúrnych podujatí veľkomestského Krakova. Je len pochopiteľné, že jeho pobyt v Poľsku a propoľská orientácia ho priviedla k pravidelnej spolupráci s redakciou mesačníka Vatra, ktorý redigoval polonofil Karol Sidor. Práve na jeho stránkach sa objavovali články približujúce poľskú kultúru a literatúru. Hrušovský prekladal básne aj prózu poľských autorov. Okrem toho písal o aktuálnych kultúrnych podujatiach.⁹

Počas pobytu v Krakove si František Hrušovský vybudoval celý rad oficiálnych a súkromných kontaktov s čelnými poľskými spišsko-oravskými aktivistami, okrem iného s kňazom Ferdinandom Machyom. Cenné boli aj známosti s vedcami mladšej generácie, s ktorými v blízkej budúcnosti začal spolupracovať. Jedným z nich bol aj Marian Gotkiewicz. Po rokoch na toto obdobie spomínal:

„(...) spoznal som sa s prvou štvoricou slovenských študentov Františkom Hrušovským z Trnavy, Mikulášom Stanom a Jánom Hollým z Ružomberka na Liptove a Františkom Jakubcom z Bolerázu. Všetci boli zapálenými stúpecami kňaza Andreja Hlinku, bojujúceho za autonómiu Slovákov na základe Pittsburskej dohody, všetci boli polonofili a vyhýbali sa sporným spišsko-oravským témam. Veľakrát som sa s nimi stretol u prof. Semkowicza [...]

Slovenskí priatelia po čaji na žiadosť nášho ctihodného hostiteľa končili svoju návštevu u neho obyčajne zaspievaním niekoľkých slovenských piesní, ku ktorým sa postupne všetci pripájali. Zapamätajúc si ich, spieval som ich s citovým zápalom nielen pre ich melodickosť, ale aj preto, že ma prenášali raz na hole vyzváňajúce ovčiami stádami, raz pod múry starých hradov, či do dedinských komôr medzi sedliakov, ktorých som poznal čiastočne z vlastnej skúsenosti, čo sa pod vplyvom času neustále rozširovalo, čiastočne z diel Hviezdoslava, Jána Bottu, Svätozára Hurbana Vajanského, a dokonca aj našich poľských slovakofilov ako Roman Zawilski, či Stefan z Opatówka.

⁸ TRAJDOS, Tadeusz. Władysław Semkowicz wobec Słowacji. In ORLOF, Ewa (ed). *Od poznania do zrozumienia. Polacy, Czesi, Słowacy w XX wieku*. Rzeszów : Wydawnictwo Wyższej szkoły pedagogicznej, 1999, s. 109-127; ORLOF, Ewa. *Polska działalność polityczna, dyplomatyczna i kulturalna w Słowacji w latach 1919 – 1937*. Rzeszów : Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1984.

⁹ KOWALSKI, *Od očarenia*, s. 61.

V krátkom čase som sa spriatelil so slovenskými študentmi do takej miery, že moje spišsko-oravské články sa objavovali čoraz menej. Samozrejme, že o poľskosti tých podtatranských území som bol naďalej presvedčený, ale nechcel som o tom nahlas rozprávať pred mojimi priateľmi. Začal som sa na nich pozerat' očami prof. Semkowicza, ako na úprimných priateľov Poľska, ktorí, keď získajú doma postavenie, budú vysvetľovať svojim rodákom, že ich tvrdenia o krivde, ktorú malo Poľsko údajne spôsobiť ich národu v rokoch 1920 – 1924, zaberúc maličké čiastky Spiša a Oravy, sú nesprávne.“¹⁰

Rozhodnutie mladého Hrušovského študovať na Jagelovskej univerzite v Krakove neušlo pozornosti československých bezpečnostných orgánov, ktoré neustále sledovali jeho pokroky a kontrolovali jeho nové kontakty. Nezostali len pri pasívnom pozorovaní. Začiatkom decembra 1923, hneď po návrate z Krakova, urobili v jeho rodinnom dome dôkladnú prehliadku. Počas nej mu skonfiškovali poznámky a rôzne dokumenty, možno hľadajúc dôkazy zrady, ako sám ironicky napísal v liste Władysławovi Semkowiczovi. Hrušovský bol tiež vyzvaný, aby sa dostavil na súd v Trnave s cieľom detailnejších vysvetlení.¹¹

Československé vládne orgány s nevôľou pozerali na čoraz bližšie vzťahy mladých slovenských študentov s Poľskom, zvlášť s prof. W. Semkowiczom. Spoluprácu sa pokúšali čo najviac skomplikovať. Napríklad odrádzaním ďalších kandidátov prostredníctvom byrokratických a administratívnych prekážok. Ukážkovým bol prípad Mikuláša Stana, keď mu Univerzita Komenského neuznala ročnú stáž, ktorú absolvoval v Krakove.¹² V tejto veci intervenoval dekan Filozofickej fakulty Jagelovskej univerzity. V liste adresovanom dekanátu písal:

„(...) S veľkým znepokojením nad takéhoto druhu praktikami, znevažujúcimi prestíž a tradíciu Jagelovskej univerzity, jednej z najstarších v Európe, obraciam sa na Váženého pána dekana s prosbou o vysvetlenie, aké sú dôvody zamietnutia, veľmi nežiaduceho pre vzájomné kultúrne vzťahy medzi našimi národmi. Toto nariadenie je pre nás nepochopiteľné o to viac, že iné slovanské univerzity nerobia v tomto smere žiadne prekážky, ba naopak, tieto výmeny študentov úprimne a nadšene podporujú. Rovnako aj Jagelovská univerzita, ako aj iné poľské univerzity, uznávajú a započítavajú študentom – poľským občanom, ktorí tam študujú a

¹⁰ GOTKIEWICZ, Marian. "Wspomnienia słowackie" – ciąg dalszy – fragmenty dotyczące pierwszych lat niepodległości na przyłączonych kresach południowych. In *Almanach Nowotarski*, 2000/2001, č. 5, s. 131-133.

¹¹ JARZĄBEK, Marcin. *Oddany uczeń – droga życiowa i poglądy historyczne Františka Hrušovského w latach 1923 – 1938* (w świetle listów do Władysława Semkowicza). Diplomová práca. Międzywydziałowe Indywidualne Studia Humanistyczne Uniwersytet Jagielloński : Kraków, s. 7; KOWALSKI, *Od oczarowania*, s. 64.

¹² BJ-CR, sign. 9 592, list Filozofickej fakulty Jagelovskej univerzity dekanátu Filozofickej fakulty Komenského univerzity v Bratislave z 11. marca 1925, s. 1.

pripúšťa ich bez akýchkoľvek prekážok k štátnym skúškam. Boli by sme tiež radi informovaní, prečo študenti – česko-slovenskí obyvatelia, konkrétne študenti univerzity v Bratislave nemôžu viac ako rok študovať v Poľsku, kým iné slovanské univerzity nekladú v tomto smere žiadne prekážky.

*Bolo by nepochybne vecou bolestnou a pre kultúrne vzťahy našich štátov nežiaducou, keby Jagelovská univerzita bola donútená vyvodit' z konania česko-slovenskej univerzity a ministerstva príslušné konzekvencie. Pre dobro vedy a kultúry si prajem, aby sa zabránilo tejto poslednej možnosti a obraciam sa s úctou na Váženého pána dekana s úprimnou žiadosťou o podanie vyčerpávajúceho vysvetlenia a o láskavé oznámenie, či sa nedomnieva, že je žiaduce, aby mládež z Komenského univerzity v Bratislave mohla navštevovať poľské univerzity.*¹³

Rovnako ako Semkowicz, aj Hrušovský bol presvedčený, že poľsko-slovenské zblíženie je možné, ba dokonca žiaduce, tým skôr, že v boji s čechoslovakizmom by bolo Poľsko, podľa jeho názoru, prirodzeným partnerom. Veril tiež, že výmena študentov by mohla byť rozhodne širšia. V jednom z listov to vyjadril priamo, keď napísal:

„Pokiaľ nás bude Slovákov v Krakove viac, tým lepšie, nielen pre nás, ale pre celú vec zblíženia oboch našich bratských národov. Zdá sa mi, že Krakov začína pre Slovákov pomaly zohrávať úlohu zásadného významu.“¹⁴

Hrušovský svoju propoľskú orientáciu prejavil aj prostredníctvom organizovania stretnutí mladých študentov z Poľska a zo Slovenska v Tatrách v roku 1925. Prebehlo na chate pri Popradskom plese. Poľských vysokoškolákov zastupovali okrem iných Marian Gotkiewicz, Kazimierz Wyrostek a Kazimierz Zakrzewski. Za slovenských študentov sa akcie zúčastnili okrem iných Mikuláš Stano a Jano Hollý, ako aj Štefan Schultz a Jozef Pešek. Napriek tomu, že Hrušovský patril k hlavným organizátorom, stretnutia sa nakoniec nemohol zúčastniť.¹⁵

Ďalšie kontakty F. Hrušovského s W. Semkowiczom boli na nejaký čas prerušené, keďže bol povolaný k vykonaniu vojenskej služby a od októbra 1927 slúžil v dôstojníckej škole v Košiciach. Po jej skončení sa rozhodol opäť požiadať o ďalšie štipendium v Poľsku.¹⁶

Profesor Władysław Semkowicz nezostal vo svojich aktivitách pri podpore slovenskopoľskej akademickej výmeny sám. Koncom 20. rokov sa o ne začali zaujímať

¹³ KOWALSKI, *Od očarenia*, s. 65-66.

¹⁴ BJ-CR, sign. 9582, list F. Hrušovského Władysławovi Semkowiczovi z 11. decembra 1927, s. 216.

¹⁵ BJ-CR, sign. 9 582, list F. Hrušovského Władysławovi Semkowiczovi z 11. júna 1925, s. 210-211; KOWALSKI, *Od očarenia*, s. 68.

¹⁶ Tamže, s. 69.

poľské konzulárne pracoviská na Slovensku, ktoré sa intenzívne zapájali do oživovania kultúrnej výmeny a rôznych aktivít, ktoré mali za cieľ slovensko-poľské zblíženie. Podpora pobytov slovenských študentov na Jagelovskej univerzite v Krakove sa zo strany poľského ministerstva zahraničných vecí stala systematickou od roku 1927.

Dôležitú úlohu pri získavaní a podpore slovenských štipendistov v Poľsku zohral Władysław Bobek z Jagelovskej univerzity,¹⁷ ktorý v rokoch 1928 – 1939 pôsobil na Univerzite Komenského v Bratislave ako lektor poľského jazyka a literatúry (1934 – docent). Bol to významný slavista zaoberajúci sa slovensko-poľskými literárnymi vzťahmi. Prispel k obohateniu literárnej vedy o niekoľko hodnotných a nových pohľadov na slovenskú literatúru. Bobek dokazoval, že vývin slovenskej literatúry je podobný ako v inonárodných literatúrach, čo bolo v rozpore s tým, ako na slovenskú literatúru nazerali viacerí profesori Filozofickej fakulty UK. V súlade s koncepciou čechoslovakizmu pochybovali o pôvodnosti slovenskej literatúry, ako aj o vlastných dejinách slovenského národa. Podľa slov W. Bobeka sa vo svojej vedeckej práci snažil „*nielen spojiť jej vývin s vývinom európskym*“, *ale poukázať aj na „jej vnútornú logiku a rytmus jej vlastného vývinu“*. Týmto postojom si získal autoritu a obľubu v kruhoch mladej, autonomisticky orientovanej inteligencie, na druhej strane však bola jeho prácu kritizovaná ako tendenčná, prispôsobujúca sa politickým cieľom slovenských autonomistov. Viedlo to k administratívnym prekážkam a šikanovaniu jeho študentov a osôb poberajúcich poľské štipendiá. S ohľadom na tieto problémy W. Bobek demonštratívne zrušil svoje prednášky z dejín poľskej literatúry v akademickom roku 1937/1938. Z archívnych dokumentov však vyplýva, že poľská diplomacia skutočne považovala absolventov študijných a vedeckých pobytov v Poľsku za základ budúceho „agitačno-politického aparátu“.¹⁸

Toto nasmerovanie poľskej zahraničnej politiky, ktorého cieľom bolo poľskoslovenské zblíženie, sa ešte upevnilo po roku 1932, keď post poľského ministra zahraničných vecí získal Józef Beck. V tom istom čase došlo aj k zmenám na poľskom konzuláte v Bratislave. Za konzula bol menovaný Wacław Łaciński, ktorý v rámci svojho pôsobenia na Slovensku rozvinul intenzívnu politickú aktivitu. Obzvlášť veľký záujem poľských orgánov o slovenských štipendistov bol determinovaný zmenami v slovenskom autonomistickom hnutí. Varšava pozorne sledovala predovšetkým vývoj radikálneho krídla HSLŠ na čele s Karolom

¹⁷ BJ-CR, sign. 9 575, listy Władysława Bobeka Władysławowi Semkowiczowi z 19. apríla 1932, 9. marca 1933 a 27. marca 1933, s. 25-27.

¹⁸ ĎURČANSKÝ, Marek – MARETTA, Róbert Gregor. Władysław Bobek (1900 – 1942). In BARON, Roman – MADECKI, Roman – MALICKI, Jan (eds.). *Czeskie badania nad Polską w kontekście Europy Środkowej i Wschodniej*. Praha : Historický ústav AV ČR, 2016, s. 429-431; GNIAZDOWSKI, *Slovenský autonomizmus*, s. 246.

Sidorom.¹⁹ K ďalším zaniieteným polonofilom úzko spolupracujúcim so Sidorom 17 18 19 7 patrili napr. Karol Murgaš alebo Pavol Čarnogurský, ktorý sa aktivizoval pri zbližovaní slovenskej akademickej mládeže s poľskými kultúrnymi a vedeckými kruhmi a od roku 1932 sa zúčastňoval letných kurzov pre pracovníkov štátnej správy v Gdyni. K vtedajšej mládežníckej polonofilskej vlne sa pripojili aj Ferdinand Ďurčanský a Alexander Mach. Radikálne krídlo HSL'S sústredené okolo časopisu *Nástup*, vychádzajúcom od roku 1933, sa v prvom rade opieralo o mládež a pomerne silnú pozíciu si vypracovali medzi študentmi. Tento trend nebol na Slovensku výnimočným. Nárast popularity a sily radikálnych hnutí bol celoeurópskym javom. Paradoxne sa ale ľudácka mládež okrem nemeckých a talianskych vzorov inšpirovala sanačným režimom v Poľsku, a nie, ako by sa dalo očakávať, poľským národno-radikálnym hnutím, ktoré im svojím katolicizmom a ostrým vystupovaním proti vláde bolo ideovo bližšie.²⁰

Na rozdiel od tzv. aktivistického krídla, v ktorom pôsobili najmä starší stranícki funkcionári a politici, radikáli odmietali ústupky a požadovali dôsledné uskutočňovanie autonomistického programu. Poľský konzulát v Bratislave si našiel diskretnú cestu ako ich podporovať. Prostredníctvom Ďurčanského poukazoval na dotácie pre časopis *Nástup*. Konzul Łaciński informoval poľské ministerstvo zahraničných vecí vo Varšave, že ho stálo veľké úsilie presvedčiť Sidora, aby sa spojil s radikálnou časťou HSL'S. Napokon jeho sústredený tlak priniesol svoje ovocie a Sidor tak učinil začiatkom roku 1936. Prostredníctvom neho, keďže bol obľúbencom predsedu Andreja Hlinku, mali radikáli možnosť ovplyvňovať rozhodnutia lídrov strany v oveľa väčšej miere ako dovtedy. Hlinkovi vcelku imponoval radikalizmus mladých, pretože v ňom evokoval spomienky na jeho nekompromisný politický boj z čias vlastnej mladosti.²¹

V priebehu 30. rokov sa akademická výmena dostala pod kuratelú Zväzu katolíckych slovanských akademických organizácií *Slavia Catholica*. V rámci tejto organizácie spolupracovali poľský *Spolok katolíckej akademickej mládeže Odrodzenie* a slovenské *Ústredie slovenského katolíckeho študentstva* (ÚSKŇ), vedené Sidorom. Bolo príznačné, že

¹⁹ Zaujímavým faktom je, že Karol Sidor písal, na rozdiel od Františka Hrušovského, Władysławowi Semkowiczovi po slovensky. V jednom liste dokonca uvádza, že text adresovaný redakcii krakovských novín *Ilustowany Kurier Codzienny* mu do poľštiny pomáhal štylizovať F. Hrušovský. BJ-CR, sign. 9 584, list Karola Sidora Władysławowi Semkowiczovi z 7. októbra 1926, s. 6-7.

²⁰ Tamže, s. 246-247.

²¹ SEGEŠ, Dušan – BYSTRICKÝ, Valerián. Reflexia medzivojnového politického vývoja na Slovensku očami Varšavy. In *Historický časopis*, 2007, roč. 55, č. 2, s. 355; ARPÁŠ, Robert. Piešťanský zjazd ako medzník na ceste HSL'S k totalite. In *Človek a spoločnosť*, 2004, roč. 7, č. 3, s. 163-168. [online] Dostupné na internete: <http://www.clovekaspolocnost.sk/jquery/pdf.php?gui=WE67FX5TIH8G9JMNGUXS894>; GNIAZDOWSKI, Slovenský autonomizmus, s. 247.

stáže v Poľsku absolvovali takmer všetci vedúci funkcionári Ústredia.²² Sidor pre svoje polonofilstvo nadchol aj mladých slovenských literátov pôsobiacich na rozličných postoch v redakciách rôznych časopisov. Patrili medzi nich napr. Milo Urban, František Šubík (Andrej Žarnov), Jožo Nižňanský, Juraj Koza-Matejov a ďalší, ktorí sa intenzívne venovali prekladom poľskej literatúry do slovenčiny. Okrem už spomínaných Hrušovského, Stana, Hollého sa k nim zaradil i literárny historik Stanislav Mečiar, či Karol Klinovský, neskorší chargé d'affaires Slovenskej republiky vo Varšave. Polonofilom a poľským štipendistom bol aj maliar a grafik Jozef Ilečko, autor zástavy ľudovej strany (vrátane grafického symbolu dvojkríža v okruhu). Za udelenie štipendií a podporu slovenských študentov v Poľsku sa prihováral dokonca aj Vojtech Tuka, ktorý v tomto smere korešpondoval s Władysławom Semkowiczom.²³ Aj keď slovensko-poľská spolupráca bola oboma stranami do veľkej miery braná ako výhodný taktický politický prvok, medzi autonomistickou mládežou našli Poliaci aj naozaj verných priaznivcov, ktorí poľsko-slovenskú spoluprácu vnímali ako priateľstvo s príbuzným slovanským národom, od ktorého očakávali pomoc pri uskutočňovaní svojich cieľov.²⁴

Z korešpondencie medzi Wacławom Łacińským a prof. Semkowiczovom z roku 1936 je možné zistiť, ako si predstavoval poľský konzul výber slovenských štipendistov: „*Plne sa stotožňujem s Vaším názorom pán profesor, že krátky pobyt [slovenských štipendistov v Poľsku – pozn. E. Orlof] nesplní požadovaný cieľ, zvlášť, ak štipendista zostane bez náležitej starostlivosti z našej strany. Dovolím si však vyjadriť názor, že naši štipendisti by nemali byť prijímaní len z filozofov, ktorých máme už dosť veľký počet. Vo svojej práci pociťujem nedostatok ľudí, ovplyvnených poľskou kultúrou, v iných úsekoch, t. j. medzi právnikmi, lekármi, inžiniermi, poľnohospodármi atď. Ak budeme mať našich odchovancov všade, t. j. v každom odvetví práce a ich organizáciách, až vtedy naša práca na zblížení môže priniesť plný úžitok.*“²⁵

Poľsko-slovenské zblíženie čoskoro prinieslo isté výsledky, čo sa prejavilo najmä pri nastupujúcej výmene generácií v slovenskej politike. Kalkulácia, že pre umocnenie poľských vplyvov na Slovensku budú mať čoraz väčší význam sympatie mladých katolíckych činiteľov, bola vcelku správna.²⁶ Starostlivo budované zázemie poľskej strany medzi mladou slovenskou inteligenciou pomocou štipendií na Jagelovskej univerzite v Krakove však v roku

²² ČARNOGURSKÝ, Pavol. 6. október 1938. Veda : Bratislava 1993, s. 305.

²³ BJ-CR, sign. 9 584, list Vojtecha Tuku Władysławowi Semkowiczowi zo 6. decembra 1927, s. 140.

²⁴ GNIAZDOWSKI, Slovenský autonomizmus, s. 247-248.

²⁵ ORLOF, Ewa. *Dyplomacja polska wobec sprawy słowackiej w latach 1938 – 1939*. Krakov : Wydawnictwo Literackie, 1980, s. 166, list zo 16. mája 1936.

²⁶ GNIAZDOWSKI, Slovenský autonomizmus, s. 245-248.

1938 vyšlo úplne nazmar, keď Poľsko zabralo časti Spiša, Oravy a Kysúc. Polonofili boli vo verejnom a v politickom živote zatlačení do úzadia a niektorí z nich prešli dokonca na otvorené protipol'ské pozície. Účasťou Slovenska na nemeckom útoku proti Poľsku v septembri 1939 bola polonofilská idea veľkej časti ľudáckej inteligencie úplne pochovaná.

Summary

Beginning of Slovak Polonophiles at the Jagiellonian University in the twenties of the last century

The article aims to map and analyze the development of Slovak Polonophiles' movement in the 1920s. Their most important personalities were František Hrušovský, Karol Sidor, Karol Murgaš, Pavol Čarnogurský and others. The principal intention is to detect the beginnings of Polish orientation and the activities of prominent personalities and groups of Slovak political and social life which are connected with scholarship stays in Jagiellonian University in Cracow.

Snahy o založenie slovenskej strednej školy v Revúcej v polovici 19. storočia

Miriam Viršínská

V predrevolučnom aj porevolučnom období vzdelávacia, osvetová a ľudovýchovná práca slovenskej politickej elity tvorila dôležitú súčasť slovenského národnoemancipačného procesu. Predstavitelia slovenského národného hnutia venovali dôležitú pozornosť školstvu, pretože si uvedomovali, že posilnenie slovenského politického a národného života je možné dosiahnuť predovšetkým výchovou vzdelaneckej vrstvy, ktorá bude študovať na slovenských, najmä vyšších, školách v materinskom jazyku. V hektickom revolučnom čase slovenskí reprezentanti nezabúdali na to, že iba slovenskí študenti študujúci na slovenských školách s materinským vyučovacím jazykom budú môcť v budúcnosti úspešne v Uhorsku bojovať za národnú rovnoprávnosť Slovákov. Preto sa riešenie školskej otázky stalo jedným z hlavných cieľov slovenského národnopolitického programu: *„Záležitosti školské sú teraz jeden z najprednejších predmetov, túžob a starostí národných. Každý národ sa stará o školy svoje a veľké obete sa vynakladajú, aby tieto semeniská budúcich pokolení dobre sa zriadili a vychovali spoločnosti ľudskej hodných údov.“*¹

V revolučných rokoch 1848 – 1849 slovenská politická reprezentácia vypracovala viacero oficiálnych dokumentov, v ktorých prezentovali svoje predstavy o naplnení slovenských národných, hospodárskych, sociálnych, kultúrnych alebo školských požiadaviek. Samostatný návrh na riešenie školskej otázky v roku 1849 zostavil Ján Kollár, v tom čase pôsobiaci ako vládny dôverník vo Viedni. V memorande o reorganizácii školstva v habsburskej monarchii sa snažil nájsť odpoveď na otázku, čo je nevyhnutné vykonať, aby bola slovenská národnosť v budúcnosti ochránená od maďarských prechmatov, čo sa preto musí zmeniť v školskej otázke.² Kollár považoval za „najväčšie nešťastie Slovákov“, že nedisponovali vlastnými školami, čo v konečnom dôsledku viedlo k odnárodňovaniu inteligencie a k jej odcudzeniu sa s nižšími spoločenskými vrstvami. Zmena tohto stavu sa podľa Kollára mohla dosiahnuť tým, že by sa v obciach so slovenským obyvateľstvom

¹ Pozor! In *Slovenské pohľady na literatúru, umenia a život*, 1852, roč. 3, č. 2, s. 9.

² KOLLÁR, Johann. Gedanken und Plan zu einer zeitgemäßen Reorganisierung der Schulen und des gesamten Volkserziehungswesens in der Österreichischen Monarchie besonders in der Slowakei. In KARÁSEK, Jozef. *Kollárova dobrozdání a nástin životopisný z roku 1849*. Praha : Česká akademie císaře Františka Jozefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903, s. 5-48. Slovenský preklad III. a IV. časti školského memoranda pozri: Dobrozdanie Jána Kollára viedenskej vláde vo veci úpravy pomerov na Slovensku po potlačení maďarskej revolúcie. In BOKES, František (ed.). *Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848 – 1918, I, 1848 – 1867*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1962, dokument 26, s. 105-111.

oddelili slovenské školy od maďarských, pričom na každej škole (od materských po vysoké školy) by sa vyučovalo v materinskom jazyku žiakov, študentov. Navrhovaná Kollárova reforma školstva, smerujúca k vytvoreniu sústavy autonómnych národných škôl, sa mala stať základným predpokladom zrovnoprávnenia Slovákov s Maďarmi, ale aj Nemcami vo všetkých sférach národného života v mnohonárodnostnom Uhorsku.³

Oficiálnu reformu školstva v habsburskej ríši priniesol *Návrh organizácie gymnázií a reálnych škôl v Rakúsku*,⁴ platný pre rakúsku časť monarchie od septembra 1849. V Uhorsku reforma vstúpila do platnosti až nariadením ministra školstva a náboženstva Lea Thuna v roku 1851.⁵ Podľa nového školského poriadku sa v Uhorsku malo usporiadať iba stredné a vyššie katolícke školstvo. Školy podliehali štátnemu dozoru ministerstva školstva. V reforme sa prijala zásada, že každá krajinská reč sa mohla stať vyučovacím jazykom aj na gymnáziách (§ 17).⁶ Voľba vyučovacieho jazyka bola ponechaná profesorskému zboru a závisela od národnostného zloženia študentstva, ktoré školu navštevovalo. V prípade, ak sa nachádzala na národnostne zmiešanom území, škola mohla zaviesť dva vyučovacie jazyky. Ak by na školách s právom verejnosti vznikol spor o vyučovací jazyk, dočasne, do rozhodnutia vlády, ho mali určiť nižšie školské úrady. Na ostatných gymnáziách, súkromných a cirkevných, právo voľby vyučovacieho jazyka pripadlo zriaďovateľom danej školy.⁷

Do reformy Slováci vkladali veľké nádeje, pretože dúfali, že na základe nej budú môcť realizovať svoje plány na vybudovanie siete slovenského národného školstva, od ľudových škôl až po univerzity. V priebehu 50. rokov 19. storočia však na jednej strane upevňujúci sa neoabsolutizmus, sprevádzaný germanizáciou a centralizáciou, a na druhej strane vzrastajúci odpor maďarských politických kruhov proti politike Viedne neumožnili vedúcim reprezentantom slovenského národného života akékoľvek plány presadiť. V neposlednom rade aj rozkoly v slovenskom politickom tábore prispeli k stagnácii národnoemancipačného procesu a nerealizácii mnohých plánov v tomto období.

Evanjelické školstvo v Uhorsku si aj na začiatku neoabsolutizmu zachovávalo istú autonómiu. Autonómia evanjelického školstva vyplývala z platných zákonných noriem

³ Podrobne pozri Dobrozdanie Jána Kollára, BOKES (ed.), *Dokumenty*, s. 107-108.

⁴ *Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich*. Wien, 1849, 260 s.

⁵ Grundzüge für die provisorische Organisation der Unterrichtswesens in dem Kronlande Ungarn. In RAPANT, Daniel. *Slovenské povstanie 1848 – 1849. IV.1*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1963, s. 447.

⁶ „Jede Landessprache kann Unterrichtssprache an Gymnasien sein.“ *Entwurf*, s. 19.

⁷ *Entwurf*, s. 19; PODRIMAVSKÝ, Milan (ed.). *Dejiny Slovenska III*. Bratislava : Veda, 1992, s. 249. Podrobne k reforme pozri SROGOŇ, Tomáš. *Samuel Ormis. Život a dielo*. Bratislava : SPN, 1976, s. 21-26; Taktiež k situácii školstva v predmetnom období SROGOŇ, Tomáš. *Založenie a význam revúckeho gymnázia v dejinách školstva na Slovensku v druhej polovici 19. storočia*. In *Sto rokov revúckeho gymnázia 1862 – 1962*. Bratislava : SPN, 1965, s. 7-14.

určujúcich pomer evanjelickej cirkvi augsburského vyznania⁸ k uhorskému štátu. Zákonný základ pre uhorskú evanjelickú cirkev predstavoval Zákonný článok 26 z roku 1791, kde sa určilo, že správa evanjelického školstva zostáva výlučne v rukách evanjelického cirkevného riadenia pod najvyšším dozom panovníka (§ 5).⁹ Modifikáciu tohto zákona priniesol Zákonný článok 20 z rokov 1847/48, podľa ktorého mal štát prispievať na chod cirkevných, a teda aj evanjelických škôl,¹⁰ čo už znamenalo zásah do autonómie evanjelických vzdelávacích ústavov. Napriek autonómnej správe sa evanjelické školstvo postupne muselo prispôbiť Thunovým školským reformám. Dovtedy zákonom garantované právo používania vlastných teologických učebníc¹¹ sa v priebehu neoasolutizmu obmedzilo a evanjelici museli podľa vládnych nariadení využívať iba učebnice akceptované ministerstvom školstva.¹² Taktiež voľba učiteľského personálu a správa školy od roku 1854 podliehali najvyššiemu štátnemu dozoru.¹³ Summa summarum od polovice 50. rokov 19. storočia vedenie uhorskej evanjelickej cirkvi muselo spravovať evanjelické školy v zmysle platných vládnych nariadení, nezohľadňujúc pritom ich cirkevnú autonómiu.

Spočiatku sa zdalo, že opatrenia ministra školstva Lea Thuna poskytnú Slovákom isté výhody, najmä pokiaľ išlo o používanie materinského jazyka ako vyučovacieho jazyka. Na pôde evanjelickej cirkvi sa však negatívne prejavila skutočnosť, že o vyučovacom jazyku evanjelických škôl rozhodovali ich zriaďovatelia, patróni, ktorými boli zvyčajne dištrikt, seniorát, prípadne cirkevný zbor. Ich správa zostávala v rukách maďarských svetských cirkevných funkcionárov, preto sa nepodarilo presadiť slovenčinu ako vyučovací jazyk na stredných školách navštevovaných väčšinou slovenskými študentmi. Z tohto dôvodu stroskotala iniciatíva slovenských evanjelikov na čele so Štúrom, Hodžom a Hurbanom, ktorí

⁸ Pre zjednodušenie ďalej budem používať označenie evanjelická cirkev, resp. evanjelici.

⁹ „Evanjeliom oboch vierovyznaní nech bude v budúcných časoch vždy dovolené aj školy, ako ľudové, tak aj gramatické, nielen tie, ktoré už majú, podržať, ale aj nové, kde to za potrebné uznajú, taktiež aj vyššie, ale tieto s predbežným kráľovským súhlasom zriaďovať a na ne si učiteľov, profesorov, rektorov a subrektorov pozývať a prepúšťať, ich počet zvýšiť alebo znížiť, a nielen správcov alebo kurátorov ktorýchkoľvek škôl, a to miestnych, vyšších i najvyšších spomedzi ľudí svojho vierovyznania voliť, spôsoby, pravidlá a poriadok vyučovania a učenia určiť, pričom nedotknutá zostáva aj na týchto školách, ..., moc najvyššieho dozoru Jeho vyšieho spomenutého Veličenstva vykonávaná zákonnými vrchnosťami krajiny...“ Zákonný článok 26/1791. In ADAMIŠ, Július. *Pamätajme! Stopäťdesiate výročie Zákonného článku 26 z roku 1791*. Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 1941, s. 47-48.

¹⁰ „Potreby cirkevné a školské všetkých stran náboženských majú se státními náklady zapravovati...“ (§ 3). *Zákony swobodu v prowozowani náboženstwa ewangelikum a. a h. wyznání w králowstwi uherském pojišťující*. Prešporok, 1860, s. 14.

¹¹ „Povoľuje sa im (evanjeliom, pozn. M. V.) ako symbolické, tak aj teologické a na cvičenie zbožnosti slúžiace knihy dať si pod dozom vlastných, nimi ustanovených cenzorov svojho vierovyznania...“ Zákonný článok 26/1791, s. 48.

¹² Erlass der ung. Statthalterei in Ofen vom 25. juli 1854. In KUZMÁMY, Karl. *Praktische Theologie der evangelischen Kirche ausg. und helv. Confession. Erster band: Lehrbuch des Kirchenrechtes. Zweite Abtheilung: Urkundenbuch zum österreichisch-evangelischen Kirchenrecht*. Wien, 1856, s. 439-440.

¹³ Erlass der ung. Statthalterei in Ofen vom 28. juli 1854. In KUZMÁMY, *Praktische Theologie*, s. 440.

začiatkom 50. rokov 19. storočia v Preddunajskom dištrikte žiadali, aby bolo bratislavské lýceum zorganizované na vyššie gymnázium s tromi vyučovacími jazykmi: nemeckým, slovenským a maďarským. Ďalej sa usilovali presadiť, aby sa nižšie evanjelické lýceum v Modre zmenilo na osemtriedne gymnázium s bohosloveckým ústavom s vyučovacím jazykom slovenským. Avšak pre negatívny postoj cirkevných vrchností k týmto aktivitám sa im nepodarilo zrealizovať.¹⁴

Jedna z reformných školských zásad umožňovala udeliť finančnú podporu aj neštátnym školám. Na základe nej mohli Slováci pri založení súkromnej alebo cirkevnej školy požiadať o štátnu dotáciu a vzdelávaciu ustanovizeň založiť bez peňažných prostriedkov väčšinou maďarských patrónov. Ak by sa im podarilo financie získať, potom by im už nič nebránilo presadiť na vlastných školách slovenčinu ako jediný vyučovací jazyk. Predstavitelia slovenského národného života si uvedomovali tento fakt, a preto sa už od začiatku 50. rokov 19. storočia usilovali o založenie slovenskej strednej školy v gemerskom regióne.

V polovici 19. storočia súhrn viacerých faktorov predurčoval Revúcu na to, aby sa práve toto gemerské mestečko stalo centrom slovenského národného a kultúrneho života.¹⁵ Gemer v tomto období patril k hospodársky a priemyselne najvyspelejším regiónom Uhorska. V Revúcej sa koncentroval priemysel, najmä železiarsky, organizovali sa časté trhy a jarmoky, v dôsledku čoho sa rozvíjal obchod a prekvitala remeselná výroba. Hospodárenie mesta sa v priebehu 50. rokov zlepšovalo vďaka prosperujúcej Rimavsko-muránskej železiarskej únii, ktorej podiely mesto vlastnilo, preto mohlo ľubovoľne nakladať s finančnými prostriedkami a investovať ich v akejkoľvek oblasti, časť financií smerovala aj do mestského školstva.

Významne sa na formovaní Revúcej ako národného centra podieľali aj mnohé osobnosti stojace na čele slovenského národného hnutia a pôsobiace v gemerskom regióne, ale aj ďalší slovenskí vzdelanci, zastávajúci dôležité funkcie či už v miestnej samospráve, regionálnej politike alebo vo vedení evanjelickej cirkvi. Ku gemerskej národnevedomejšej inteligencii patrili predovšetkým Š. M. Daxner, J. Francisci, S. Tomášik, S. Chalupka, M. Štefančok, M. Nandrassy, S. Ormis, S. Reuss.

¹⁴ Podrobne pozri OSUSKÝ, Štefan Samuel. *Filozofia štúrovcov II. Hurbanova filozofia*. Myjava : Kníhtlačiareň Dušana Pažického, 1928, s. 40-41; Ten istý . *Filozofia štúrovcov III. Hodžova filozofia*. Myjava : Kníhtlačiareň Dušana Pažického, 1932, s. 78-80.

¹⁵ Informácie sme čerpali z viacerých prác, pozri: DUBOVSKÝ, Dušan. *Svätyňa osvety a vzdelanosti*. Revúca : Mestské kultúrne stredisko, 2012, s. 18-28; LÁBAJ, Ľubomír. Revúca ako centrum národného života v 60. rokoch 19. storočia a strata tohto atribútu na konci storočia. In *Acta historica neosoliensia*, 2008, roč. 11, s. 331-333; DUBOVSKÝ, Dušan. *Prvé slovenské gymnázium*. Revúca : Mestské kultúrne stredisko, 2001, s. 7-21; GALLO, Ján. *Revúcke gymnázium (1862 – 1874)*. Bratislava : Obzor, 1969, s. 19-23.

Ani po revolučných udalostiach, v ktorých sa Slovákom nepodarilo zrealizovať požiadavky ich národnopolitického programu, slovenská politická elita, vrátane gemerskej inteligencie, sa nevzdávala činnosti na národnom poli. Práve po prijatí Thunových školských reforiem nastal ten správny čas, keď bolo nevyhnutné opäťovne sa angažovať v zápase za národnú rovnoprávnosť, zdôrazňujúc pritom úlohu vzdelania v tomto zápase. Povedané Daxnerovými slovami: „*Národ z národa svojho povstáva: ale ako povstáva? Nuž, pravda, najsnadnejšie bojom za svoje milé ja a čo s tým ja úzko je spojené. Kde boj taký je nemožný, tam len vyučovaním, rozmnožovaním ľudí, povedomých svojho ľudského i národného práva, rozmnožovaním inteligencie, teda mravnej sily národnej, je možné niečo docieľiť, a prostriedok k tomu vedúci – je škola!*“¹⁶

Možnosť vzdelávať sa v materinskom jazyku na slovenských školách považoval za dôležitú súčasť národnoemancipačného procesu ďalší z gemerských vzdelancov, neskorší profesor na miestnom gymnáziu, významný slovenský pedagóg, Samuel Ormis: „*Náš svatý cieľ jestiť blaho národa... Chudobný lid náš, vojnou ošikodovaný, ani pomysliť nemůže na vyšší národní cíle... Ale dejme mu jen prostředky, aby telesne na majetku okřál, a uvidíme, jak se ke svému přiznáváti, své napomáhati bude. Školy nám třeba! A opět školy!... Nám třeba slovenští profesorové v slovenštině vyučující, od vlády platení, neodvislí od šlabikářův a příznej žactva. – Jen potom okreje Slovák a pozná svú postar' na poli národův.*“¹⁷ Vzhľadom na nerastné bohatstvo slovenskej krajiny Ormis preferoval zakladanie takých škôl, kde by bola možnosť študovať práve technické a ekonomické odbory, aby sa Slováci mohli presadiť v hospodárstve a priemysle, nadobúdať hmotné statky, a tým zlepšiť svoje sociálne postavenie.

Jednu z najdôležitejších úloh pri presadzovaní slovenských záujmov nielen v evanjelickej cirkvi zohral Samuel Reuss, od roku 1812 farár v cirkevnom zbore v Revúcej, ktorý sa v roku 1850 stal administrátorom, najvyšším funkcionárom, Potiskej superintendencie. Ešte počas svojho pôsobenia na revúckej fare okolo seba vytvoril krúžok slovenských študentov, medzi ktorých patrili Janko Francisci, spomínaný Daxner, Pavol Dobšinský, s cieľom „pestovať národnú ideu“, riešiť aktuálne vtedajšie problémy slovenského národa. Reuss stál na začiatku zberateľskej a výskumnej činnosti generácie štúrovcov. Aj počas administrátorského úradovania slovenskí evanjelici v Potiskom dištrikte „usilovne pracovali na zveľadení slovenského národa“. A práve Reuss ako prvý na začiatku 50. rokov vyvíjal iniciatívu na založenie slovenskej strednej školy v Revúcej.

¹⁶ DAXNER, Štefan Marko. Po roku 1849. Z pozostalých písem Š. M. Daxnera. In *V službe národa*. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1958, s. 128.

¹⁷ ORMIS, Samuel. Naše snahy. In *Slovenské noviny*, roč. 2, č. 48 z 25. 4. 1850. Citované podľa BOKES, Dokumenty, s. 123-125, dokument 27.

Medzi priaznivými okolnosťami, ktoré hrali Slovákom do karát pri vzniku slovenskej školy v gemerskom regióne, treba spomenúť aj situáciu v regionálnej samospráve, keď funkciu štátneho školského dozorca Košického dištriktu zastával Ján Pavol Tomášik, brat básnika Sama Tomášika, predtým profesor na evanjelickom lýceu v Levoči, podľa Daxnerových slov „muž za slovenskú vec úprimne zaujatý, stelesnená dobrota, skromnosť, pilnosť a svedomitosť“.¹⁸

Pre Slovákov sa otvárali dve cesty, na konci ktorých by v Gemeri mohli jestvovať slovenské stredné školy. Vzhľadom na fakt, že administrátorom Potiského dištriktu bol vyššie spomenutý Samuel Reuss, sa zdalo, že najjednoduchšie sa slovenskú školu podarí presadiť na pôde evanjelickej cirkvi. Preto zástupcovia z radov slovenských evanjelikov na cirkevných konventoch Potiského dištriktu žiadali, aby sa na dovtedy existujúcich evanjelických gymnáziách v Prešove, Levoči, Kežmarku a v Rožňave, spadajúcich pod jeho správu, zaviedla slovenčina ako jeden z vyučovacích jazykov popri nemčine a maďarčine, poprípade malo dôjsť k zmene niektorého z uvedených gymnázií na čisto slovenské gymnázium. Cirkevné vedenie Potiského dištriktu však odmietalo akúkoľvek reorganizáciu týchto škôl podľa ministerských nariadení.¹⁹ Kým sa riešili spory o vyučovací jazyk na cirkevných poradách, Štefan Marko Daxner vidiač, že Slovákom neprinesú „prajný výsledok“, sám urobil prvé kroky na založenie slovenského gymnázia v Tisovci, kde vtedy pôsobil: „Vyhotovil som teda prosbu k ministerstvu kultu v tom zmysle, aby na štátne útrovy založená bola v Tisovci nižšia gymnaziálna škola pre okolitý čisto slovenský vidiek. Prosbu podpísali všetky malohontské obce, počítajúce vyše 30 000 obyvateľov. Ale prosba bola bezvýsledná, ako som sa dozvedel pozdejšie, z tej príčiny, že vzrastajúce peňažné ťažkosti nedovoľovali štátu taký výdavok.“²⁰ Daxner neuspel aj napriek tomu, že mesto sa zaviazalo poskytnúť škole budovu mestského hostinca, čím by sa znížili náklady na prevádzku zo strany štátu.

Napriek tomuto neúspechu sa Daxner nevzdal a hľadal pre slovenskú strednú školu podporu na jej zriadenie v bohatom banskom meste Revúcej u svojich priateľov Mateja Nandrássyho a Martina Štefančoka, bohatých mešťanov a členov mestského magistrátu. Daxnerov hlavnou motiváciou na založenie školy bolo udržať vedenie bohatého železiarskeho podniku, Rimavsko-muránskej únie, v rukách slovenského odborného úradníctva, ktoré by študovalo práve na revúckej strednej škole.

¹⁸ DAXNER, *Po roku 1849*, s. 128.

¹⁹ Podrobne pozri ŠKULTÉTY, August Horislav. *Pamäti slovenského evanjelického a. v. gymnázia a s ním spojeného učiteľského semeniska vo Veľkej Revúci*. Ružomberok : Tlačou Karola Salvu, 1889, s. 12-16.

²⁰ DAXNER, *Po roku 1849*, s. 128-129.

Daxnerove plány korešpondovali s predchádzajúcimi aktivitami S. Reussa, ktorý v roku 1850 žiadal vládu o založenie gymnázia alebo reálnej školy v Revúcej. Tzv. reálky podľa školskej reformy mali poskytovať úplné (neklasické) vzdelanie stredného stupňa a pripraviť študentov na priemyselné povolanie alebo na technickú vysokú školu. Zakladať sa mohli dva typy reálnych škôl, hlavné (6-triedne) a nižšie (3-triedne). Takisto ako na gymnáziách aj na reálnych školách sa malo vyučovať v jazyku podľa potrieb miestneho obyvateľstva, na národnostne zmiešanom území sa mohlo vyučovať aj vo dvoch jazykoch.²¹ V Revúcej sa mala zriadiť nižšia reálna škola, tzv. podreálka, ktorá mala pripravovať študentov na štúdium na vyšších reálnych školách, prípadne po absolvovaní tejto školy sa jej študenti mohli uplatniť priamo v priemysle.

Mesto aj cirkev vyslovili súhlas s plánmi na založenie strednej školy. Popri reálke malo vzniknúť aj nižšie evanjelické gymnázium, ktoré by spolu s reálkou vytvorilo mestsko-seniorálnu reálku s gymnáziom.²² Samotná cirkev predpokladala, že aj vďaka návrhom S. Reussa žiadajúceho už viackrát vládu o podporu „má nádeje, že z oboch niektorý ústav u nás vysokou vládou bude založený“.²³ Aktivita Revúčanov neobchádzala ani slovenská tlač. Vládne *Slovenské noviny* od počiatku sledovali revúcke dianie: „*Město Welká Revúca, které se w nowější době tak příkladně za vzdělání národnosti, ku které ono patří zaujíma, uchopilo se této mysslenky anakoli od něho záwiseti bude, umínilo na tom pracowati, aby w Revúci, slowenská průmyslová škola uspořádána byla. W tomto smyslu už i potřebné kroky u wys. Minsterium osvěty učinilo.*“²⁴

Daxnerovi priatelia, ktorí mali vo vedení mesta veľký vplyv, prijali myšlienku založenia slovenskej školy pozitívne. Rozšírené zasadnutie magistrátu Revúcej, na ktorom sa o školskej záležitosti rokovalo 2. novembra 1852, vysoko ohodnotili Daxnerov návrh, pričom reálku považovali za „hlavnú a životnú záležitosť mesta a okolia“. Ustanovil sa výbor, ktorý sa mal zamerať na založenie reálky, vypracovať návrh a predložiť ho magistrátu na schválenie. Reálka mala byť nižšou školou s trojročným vyučovaním, so štyrmi riadnymi profesorami a jedným mimoriadnym profesorom. Mesto dalo k dispozícii aj vlastné finančné prostriedky. Z nich a z ďalších materiálnych zdrojov chcelo vybudovať učebne, poskytnúť im potrebné zariadenia, financovať plat troch profesorov, štvrtého by vyplácala revúcka evanjelická cirkev. Vyučovacím jazykom školy sa mala stať slovenčina. Ústav mal začať svoju činnosť od 1. septembra 1853. Zásady, podľa ktorých sa mala reálka zriadiť, vychádzali

²¹ RAPANT, *Slovenské povstanie*, s. 646.

²² Tamže, s. 647.

²³ GALLO, *Revúcke gymnázium*, s. 23-24.

²⁴ Citované podľa DUBOVSKÝ, *Svätyňa osvety a vzdelanosti*, s. 26.

aj z platných nariadení vládnych úradov, konkrétne z Košického dištriktu. Školský úrad nielenže schvaľoval podujatie mesta Revúcej, ba dokonca sľuboval poskytnúť škole aj finančnú pomoc, ak mesto splní tieto požiadavky: postarať sa o plat štyrom profesorom, z ktorých jeden bude riaditeľom, zaobstarať budovu a pozemok pre školu, pričom mesto bude disponovať právom voliť profesorov. Magistrát tieto požiadavky plne akceptoval, zriadeniu školy, zdalo sa, už nestálo nič v ceste.²⁵

Zatiaľ čo mesto sa zaoberalo najmä reálnou strednou školou, plány na prípravu gymnázia sa riešili na pôde evanjelickej cirkvi. Školský dozorca Košického dištriktu, spomínaný P. Tomášik, revúckym evanjelikom odporučil, aby spolu so žiadosťou o založenie reálky podali návrh na založenie evanjelického nižšieho gymnázia, ktoré malo väčšiu šancu na schválenie u štátnych úradov. Na revúckom cirkevnom konvente 31. januára 1851 sa cirkev vyslovila za zriadenie gymnázia. Pozitívna reakcia školskej vrchnosti na slovenské žiadosti dávala nádej, že aspoň jedna slovenská škola bude v Revúcej napokon založená. Už v nasledujúcom roku sa však na konvente preberala iba záležitosť reálnej školy a jej finančnej podpory zo strany evanjelickej cirkvi, čo prakticky znamenalo, že cirkev sa nateraz vzdala myšlienky založiť spolu s reálkou aj gymnázium.²⁶ V záležitosti reálky sa však rokovalo na ďalších cirkevných zhromaždeniach.

V nasledujúcom roku na porade zástupcov revúckej cirkvi 17. októbra 1852 administrátor Reuss predložil prítomným prípis zo školskej vrchnosti Košického dištriktu, ktorá ho vyzvala, aby v záležitosti založenia reálky požiadal mestskú radu o vykonanie „rozhodných krokov“. Ďalej školská vrchnosť od rady žiadala odpoveď na otázku, akým ročným finančným príspevkom bude školu podporovať.²⁷ Nasledovalo už vyššie priblížené zasadnutie magistrátu 2. novembra 1852, ktoré poverilo Martina Štefančoka, aby sa v mene mestskej rady obrátil na nadchádzajúcej cirkevnej porade 21. novembra 1852 na predstaviteľov revúckej cirkvi s otázkou, či finančne zabezpečí plat jedného profesora plánovanej podreálky. Zároveň radu zaujímalo, či sa postará aj o finančný príspevok pre učiteľa náboženstva, a v neposlednom rade, či je cirkev ochotná vôbec podporiť založenie reálky. Štefančok taktiež cirkev informoval, že na poslednom rokovaní mestskej rady a magistrátu 2. novembra 1852 jeho členovia prijali uznesenie, na základe ktorého rozhodli o založení školy a na plat troch profesorov vyčlenili 1 200 zlatých v striebre ročne.

²⁵ Podrobne GALLO, *Revúcke gymnázium*, s. 25-28.

²⁶ Protokoly cirkevných porád z roku 1851, 1852. Archív Evanjelického a. v. zboru v Revúcej, neusporiadaný materiál.

²⁷ Protokol cirkevnej rady zo 17. 10. 1852. Archív Evanjelického a. v. zboru v Revúcej, neusporiadaný materiál.

Z mestských financií sa mali vybudovať aj učebne a zabezpečiť potrebné materiálne prostriedky na chod školy.

Cirkev s „nevypovedateľnou“ radosťou akceptovala rozhodnutie mesta a na porade schválila, že na plat profesora bude prispievať 400 zlatými v striebre ročne s podmienkou, že len jej prípadne právo jeho voľby. Taktiež prisľúbila, že aj za učiteľa a vyučovanie náboženstva preberie zodpovednosť a škole poskytne svoju cirkevno-školskú knižnicu.²⁸ Súčasne revúcky richtár Matej Nandrassy vyzval cirkev prípisom, v ktorom vyslovil potrebu, ale aj možnosť spojiť plánovanú reálku s evanjelickým gymnáziom, o vznik ktorého cirkev usilovala už od roku 1850. Z tohto dôvodu sa mala čím skôr na seniorálnom konvente Gemerského seniorátu predložiť žiadosť o jeho povolenie.²⁹

V nasledujúcich mesiacoch prípravy na založenie školy negatívne ovplyvnili viaceré okolnosti. Podľa spomienok Štefana Marka Daxnera potom, ako návrh na založenie školy prijatí v mestskom výbore schválili aj na zhromaždení mešťanov, požiadali o schválenie námestnú radu v Košiciach. Tá by povolila jej zriadenie iba v prípade, ak by „menovanie direktora patrilo biskupovi rožňavskému“. Proti tejto požiadavke však Revúčania protestovali a žiadali, aby sa pri schvaľovaní postupovalo v súlade so školským zákonom, ktorý právo voľby riaditeľa prisudzoval zakladateľom školy. V konečnom dôsledku svojím nesúhlasom dosiahli iba to, že námestná rada presunula právo voľby riaditeľa z rožňavského biskupa na seba. Samozrejme, takéto rozhodnutie Revúčania odmietli.³⁰

Ďalšou okolnosťou, ktorá negatívne vstúpila do hry o revúcku strednú školu, sa stali spory medzi najvyššími zástupcami mesta. Do rozbehnutého procesu vstúpili národnostné rozpory v obecnej rade a magistráte. Zatiaľ čo väčšina členov magistrátu neprotestovala proti založeniu školy, členovia obecnej rady, zväčša bohatí maďarskí mešťania, sa postavili proti jej zriadeniu. Nakoniec aj zhoršujúca sa finančná situácia mesta zabránila založiť reálku v Revúcej v roku 1853.³¹

V neposlednom rade aj smrť Samuela Reussa v decembri 1852, slovenského administrátora Potiského dištriktu, a preloženie Daxnera z Tisovca služobne do Košíc zmarilo slovenské nádeje. Daxner na túto udalosť neskôr spomínal: „Už neznám, kto potreboval vystatovať sa svojou lojalitou, dosť na tom, že niekto upozornil námestnú radu, že ja som vlastne intelektuálnym pôvodcom uzavretí a reprezentácií veľkorevúckych. Následkom toho sa

²⁸ Knižnicu ešte v 40. rokoch nechal vybudovať Samuel Reuss.

²⁹ Protokol cirkevnej porady z 21. 11. 1852. Archív Evanjelického a. v. zboru v Revúcej, neusporiadaný materiál.

³⁰ DAXNER, *Po roku 1849*, s. 130-131.

³¹ Podrobne GALLO, *Revúcke gymnázium*, s. 26.

stalo, že ma neočakávane preložili, v „záujme služby“ „zur einstweiligen Dienstleistung“ [na dočasný výkon služby] do Košíc, kde mnoho reštancií bolo nakopené týmto spôsobom pretrhlo sa osobné spojenie medzi mnou a mojimi revúckymi priateľmi, čo iste neslúžilo veci na prospech.“ Taktiež slová J. M. Hurbana približujú príčiny neúspešného pokusu o založenie slovenskej strednej školy v Revúcej: *„Už je to raz s nami len zavše jednako, k ničomu sa nemôžu zobrať Slováci. Vládny komisár sa zopieral tomu a celé maďarónstvo gemerské ho podopieralo v tom, takže Revúčanom všetko prekazili. Daxnera preložili kdesi do pekla do Košíc, aby nemohol radou a pomocou prispievať ľuďom dobrej vôle, a tak všetko je zas zničené. Stalo sa to ale všetko pôsobením nešťastnej smrti Reussovej. Lebo tento starček, pokým žil, vedel tie impostúry paralyzovať, stojac i u vlády dobre zapísaný a dôveru jej majúci. Zato ako zomrel, hľadal Gömöry, vládny komisár, ešte len i jeho syna, kaplána v Revúcej, z kandidácie vyšmariť, takže mali čo robiť Revúčania, aby sa aspoň tu nemuseli dať preintruovať.“*³²

Tento prvý neúspech, našťastie, neodradil miestnu slovenskú inteligenciu od ďalších snažení. Daxner aj po svojom preložení stále nabádal Revúčanov, aby sa v záležitosti reálky nevzdávali a využili priaznivý postoj košického miestodržiteľstva k ich plánom. Radil im obrátiť sa na miestodržiteľstvo, pretože podľa Daxnera kým budú na čele mesta mešťania ovplyvnení vládny komisárom Gömörym, záležitosť školy sa v mestskom výbore nepodarí presadiť. Vystríhal ich pred nečinnosťou, aby „mysli ľudskej zaspať nedali“. A. H. Škultétymu odporúčal vypracovať prípis pre vládne kruhy, v ktorom by poukázali na to, že nepovoliť školu v Revúcej bolo zo strany vedenia mesta protizákonné, v rozpore s Thunovými školskými reformami. Neúspech reálky bol „vít'azstvom nepriateľov vlády“. Za autorov prípisu navrhoval S. Tomášika alebo S. Ormisa a taktiež zdôrazňoval, aby prípis podporili aj ďalšie gemerské obce. Daxner už adresoval vládny úradom vlastné promemórium, zatiaľ bez úspechu, pretože *„hlas jednotlivý nebude mnoho stáť, jestliže ho aj druhé hlasy podporovať nebudú“*.³³ Prípis napokon vyhotovený nebol.

Popri Daxnerovi vyvíjal iniciatívu na založenie školy v nasledujúcich rokoch najmä spomínaný školský dozorca Pavol Tomášik. V roku 1855 na jeho žiadosť mal byť vypracovaný nový návrh na založenie reálky. Jeho plány však opätovne narazili najmä na finančné prekážky a napriek tomu, že samotné ministerstvo školstva a kultu školu povolilo, pre nedostatočné finančné zabezpečenie bol problém s jej vznikom. Zástupcovia mesta sa na

³² J. M. Hurban D. Slobodovi z roku 1853 [v bielu sobotu]. KLEINSCHNITZOVÁ, Flóra. Jozef Miloslav Hurban Danielovi Slobodovi. In *Sborník Matice slovenskej II*, 1924, č. 2, list XIII, s. 94.

³³ Š. M. Daxner A. H. Škultétymu z 18. 8. 1853. Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, sign. M 104 B 6.

svojom zasadnutí 14. decembra 1855 síce vyslovili, že neodstupujú od úmyslu založiť v meste reálku, ale nepriaznivá finančná situácia mesta nateraz neumožnila jej vznik. Uvedomovali si, že bez existencie reálnych škôl nie je možné Uhorsko modernizovať, podobne ako Čechy, Rakúsko a Moravu, ako aj v iné korunné krajiny, kde práve priemyselné školy poskytovali taký stupeň vzdelania, ktorý v konečnom dôsledku umožňoval týmto krajinám napredovať v hospodárskej oblasti.³⁴

Čo spôsobilo, že Revúcu, ktorá ešte pred pár rokmi patrila k najprosperujúcejším mestám regiónu, sužovali finančné ťažkosti? Príčiny sa dozvedáme zo zápisníc zasadnutia magistrátu a mestskej rady. V dôsledku medzinárodných udalostí³⁵ sa monarchia dostala do hospodárskych problémov. Na ich prekonanie štát vypísal dobrovoľnú pôžičku od vlastných občanov, na ktorú sa mali poskladať všetky stolice. Samotná Revúca prispela sumou 24 000 zlatých, ktorá predstavovala základný vklad na založenie reálky. Z úrokov tejto pôžičky sa reálka neskôr mala financovať.³⁶ Ďalší problém, s ktorým sa Revúca musela vyrovnáť po finančnej stránke, vznikol v súvislosti s dobrovoľným odstúpením mestského domu, oceneného na približne 32 000 zlatých v striebre, pre potreby štátneho služnovského úradu. Revúcej nezostávalo nič iné ako postaviť si novú budovu, čo ju malo stáť nemalé financie. To však neboli posledné finančné prostriedky, ktoré v tomto čase musela Revúca vynaložiť. Mesto sa rozhodlo odkúpiť kráľovské regálie, lesy aj urbáriálne povinnosti od Muránskeho panstva, čo by mu z mestskej pokladnice odobralo asi 80 000 zlatých v striebre. Všetky spomenuté skutočnosti spôsobili, že Revúca mohla na školu prispieť iba sumou 1 200 zlatých v striebre, z úrokov štátnej pôžičky, a poskytnúť jeden mestský dom so štyrmi priestranými izbami, s rozľahlým dvorom a záhradou. Mesto sa pôvodne spoliehalo na pomoc evanjelickej cirkvi, ktorá už dávnejšie prisľúbila zabezpečiť plat jedného profesora, ako aj na pomoc z okolitých obcí. Z nich však boli ochotné darovať iba Ratková sumu 100 zlatých v striebre a Klenovec 50 zlatých v striebre. Cirkev nakoniec sľúbenú podporu taktiež nemohla odvieť, pretože sama sa zmietala vo finančných problémoch. Keďže nijaký z pôvodne prisľúbených

³⁴ Fond Magistrát mesta Revúcej. Štátny archív v Košiciach, pobočka Rožňava (ďalej ŠAK – R). Sessia magistrátu ze dne 14. 12. 1855. Protokol mesta V. Revúci 1855 – 1856. Porovnaj GALLO, *Revúcke gymnázium*, s. 27.

³⁵ V rokoch 1853 – 1856 sa európske mocnosti angažovali v tzv. krymskej vojne. V krymskej vojne sa Rusko usilovalo o vytlačenie pozícií Osmanskej ríše na Kryme a na Balkáne. Proti ruskému impériu sa sformoval blok mocností na čele s Anglickom a Francúzskom. Hoci habsburská monarchia oficiálne vojensky do konfliktu nezasiahla, svojím diplomatickým postupom v tomto konflikte oslabilu svoju medzinárodnopolitickú pozíciu a krajinu zaťažila neúnosnými finančnými výdavkami.

³⁶ Táto suma pozostávala z 10 000 zlatých, ktoré mesto vyčlenilo zo svojho reálneho kapitálu, a z asi 14 000 zlatých, získaných z príjmov mesta, z tzv. „handelských účastín, z krčiem, mlynov, hôr, z nájomného za mestské polia, lúky. Pozri GALLO, *Revúcke gymnázium*, s. 26.

príspevkov mesto nakoniec nedostalo, osmelili sa mešťania požiadať o chýbajúce peniaze ministerstvo školstva a náboženstva, ale bez úspechu.³⁷

Počas nasledujúceho roka sa Revúca aj naďalej pokúšala vyriešiť otázku založenia a financovania reálky, avšak v jeho priebehu nedospela k nijakému riešeniu. Navyše na zasadnutí magistrátu 15. novembra 1856 prítomní podporili myšlienku, aby sa štátna pôžička použila na odkúpenie spomínaných komodít od Muránskeho panstva, čo sa Revúcej zatiaľ nepodarilo zrealizovať pre nedostatok peňazí. Avšak aj napriek týmto úvahám prostriedky vyčlenené na založenie školy Revúčania nepoužili a opätovne požiadali vládu o príspevok na školu, pretože bez jej finančnej pomoci nebolo možné školu otvoriť.³⁸

Revúca v dôsledku nepriaznivej hospodárskej situácie v priebehu ďalšieho roka nebola schopná zabezpečiť zriadenie školy a keďže v susednej Dobšinej sa v tom čase finišovalo s prípravami na otvorenie reálky, predstavitelia mesta v roku 1858 napokon rozhodli, aby sa na strednú školu vyčlenených 24 000 zlatých v striebre použilo na reorganizáciu jestvujúcich cirkevných škôl v meste a zvýšenie počtu ich učiteľov dovtedy, kým sa nezoženú zvyšné peniaze na reálku.³⁹

K definitívnemu rozhodnutiu v záležitosti strednej reálnej školy v Revúcej došlo v júli 1859 na zasadnutí mestského výboru, kde sa rozhodlo, že školu nie je možné založiť bez finančnej pomoci od susedných obcí a finančná čiastka, ktorá na to bola určená, sa následne mala prerozdeliť medzi obidve revúcke cirkvi, evanjelickú a katolícku, na založenie a udržiavanie normálnych mestských škôl a zvýšenie platu ich profesorov.⁴⁰ Na nasledujúcej porade mestského výboru sa prijalo rozhodnutie, v ktorom výbor definitívne odstúpil od vzniku reálnej školy a určil, akým spôsobom sa rozdelia peniaze z pôžičky na to vyčlenenej. Rozdelenie sa malo uskutočniť podľa počtu „duší“ jednotlivých cirkví.⁴¹

Evanjelická cirkev o spôsobe využitia prípadných finančných príspevkov rokovala na presbyteriálnej porade 3. mája 1859. Prítomní rozhodli, že po prijatí peňazí sa reorganizuje cirkevná škola z dvojtriednej na trojtriednu a pri tejto príležitosti zamestná tretieho učiteľa, poprípade pomocného učiteľa.⁴² Revúcky evanjelický cirkevný zbor v nasledujúcom roku

³⁷ ŠAK – R. Sessia magistrátu dne 14. 12. 1855. Porovnaj GALLO, *Revúcke gymnázium*, s. 27.

³⁸ ŠAK – R, fond Magistrát mesta Revúcej. Protokol mesta V. Revúci 1855 – 1856. Pokračování porady strany reálné školy dne 15. 11. 1856.

³⁹ ŠAK – R, fond Magistrát mesta Revúcej. Protokol města V. Revúci na rok 1858, Zasadnutie výboru dne 9. 12. 1858.

⁴⁰ ŠAK – R, fond Magistrát mesta Revúcej. Protokol zasadnutí mestského výboru V. Revúcej za rok 1859. Zasednutí výboru dne 7. 7. 1859.

⁴¹ ŠAK – R, fond Magistrát mesta Revúcej. Protokol zasadnutí mestského výboru V. Revúcej za rok 1859. Zasednutí výboru dne 16. 7. 1859.

⁴² Zápis presbyteriálnej porady ev. cirkve V. Revoucké dne 3. 5. 1859 držané. Archív Evanjelického a. v. cirkevného zboru v Revúcej. Neusporiadaný materiál.

1860 dostal od mesta 18 900 zlatých v striebre, zvyšná časť z celkovej sumy 24 000 zlatých v striebre pripadla miestnej rímskokatolíckej cirkvi. Okrem platu pre nového učiteľa sa peniaze mali použiť na zakúpenie akcií Rimavsko-muránskej spoločnosti.⁴³

Rozdelením základiny, ktorá bola pôvodne určená na založenie priemyselnej reálnej školy, sa bez úspechu skončilo takmer desaťročné úsilie miestnych slovenských národných a politických osobností zriadiť slovenskú strednú školu v Revúcej. Tieto idey však slovenskej elite stále neschádzali z pamäti a po zmene politických, ako aj cirkevných pomerov v habsburskej monarchii po roku 1859 začína písať novú kapitolu svojich snáh o založenie revúckeho gymnázia, tentoraz už s úspešným koncom.

Summary

The attempts of founding Slovak high school in Revúca in mid-19th century

Education represented one of the priorities of Slovak national movement. The requests for creating a complex system of schools which would include the schools from the lowest level to university have become a permanent part of Slovak national-politic programs from mid-19th century. In the mid-19th century a summary of multiple factors predestined Revúca, a Gemer town to become the centre of Slovak national and cultural life. Gemer, in this period belonged to the top of economic and industrial regions of Hungary. That is why a local Slovak elite in the mid-1850s initiated the founding of Slovak high school.

⁴³ Protokol evanjelickej cirkve veľkorevúckej zo zasadania cirkevného konventu v Revúcej z 8. 7. 1860. Archív Evanjelického a. v. cirkevného zboru v Revúcej. Neusporiadaný materiál.

DOKUMENTY

Daniel Rapant k poslovenčovaní Univerzity Komenského v rokoch 1938 – 1939

Pavol Matula (ed.)

Politické zmeny v Československej republike na konci 30. rokov 20. storočia, vynútené pod tlakom hitlerovského Nemecka, výrazným spôsobom ovplyvnili ďalší vývoj i na Slovensku. Mníchovská dohoda, podpísaná 30. septembra 1938, viedla k sledu ďalších udalostí, akými bolo oslabenie moci ústrednej pražskej vlády a 6. októbra 1938 k vyhláseniu autonómie Slovenska, potvrdenej ústavným zákonom zo dňa 22. novembra 1938 o autonómii Slovenskej krajiny. Na základe toho bola vymenovaná slovenská autonómna vláda na čele s Jozefom Tisom, ktorá sa ujala moci 9. októbra 1938.

Nové pomery na Slovensku viedli k zmenám aj na Univerzite Komenského. Ľudáci dlhé roky kritizujúci situáciu na škole teraz dostali možnosť uskutočniť požadovanú transformáciu. Najviac im prekážalo, že na univerzite pôsobí veľké množstvo českých profesorov. Nevyhovujúcim bolo nielen to, že učia po česky, ale predovšetkým ich čechoslovakistická orientácia. Veľká časť z nich preto musela z univerzity odísť. Nahrádzaní boli často ich slovenskými odchovancami, no v niektorých odboroch slovenské osobnosti ešte chýbali, a tak bol ľudácky režim nútený časť českých profesorov ponechať na svojich miestach.

Do diskusie o budúcnosti Univerzity Komenského, ktorá bola v roku 1939 premenovaná na Slovenskú univerzitu, prebiehajúcej na stránkach slovenskej tlače, sa zapojil aj jeden z najvýznamnejších novodobých slovenských historikov profesor Daniel Rapant.¹ Zásťanica samobytnosti slovenského národa, ktorý sa často dostával do sporu s oficiálnou ideológiou čechoslovakizmu, sa odmietol zaradiť do prúdu volajúceho po radikálnych

¹ Daniel Rapant (17. apríl 1897, Holíč – 17. apríl 1988, Bratislava) – historik, archivár a univerzitný pedagóg. V rokoch 1918 – 1922 absolvoval štúdium histórie a slavistiky na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe. V rokoch 1919 – 1921 zároveň študoval aj na Štátnej archívnej škole v Prahe. Na parížskej Sorbone realizoval študijný pobyt v rokoch 1922 – 1923. Od roku 1924 hlavný župný archivár v Bratislave. V rokoch 1928 – 1933 prednosta Krajinského archívu. Od roku 1933 mimoriadny profesor česko-slovenských dejín na Univerzite Komenského. Riadnym profesorom sa stal roku 1938. V roku 1940 sa demonštratívne nezúčastnil na inaugurácii Vojtecha Tuku za rektora univerzity, keďže to považoval za politický a nie vedecký akt. Zhodovalo sa to s jeho odmietavým postojom k akémukoľvek totalitnému režimu, či už ľudáckemu alebo komunistickému. Dočasne poverený vykonávaním funkcie rektora Slovenskej univerzity bol od 19. apríla 1945 do 21. decembra 1945. V rokoch 1945 – 1948 zastával funkciu predsedu Historického odboru Matice slovenskej. Bol iniciátorom vzniku Slovenskej historickej spoločnosti a jej prvým predsedom v roku 1946. Od roku 1950 mu komunistický režim zakázal prednášať. V rokoch 1956 – 1958 pôsobil v Univerzitnej knižnici v Bratislave, potom odišiel do dôchodku. Koncom 60. rokov ho poctili národnou cenou a štátnym vyznamenaním.

riešeníach a varoval pred obmedzovaním akademických slobôd a autonómie univerzity. Text bol čiastočne prispôsobený súčasným pravopisným pravidlám.²

O Slovenskú univerzitu. (Rozhovor s univ. prof. dr. Rapantom)

In *Slovák*, roč. 21, 22. január 1939, s. 7.

V poslednom čase, v súvislosti s plánmi celkového preporodenia a reorganizácie slovenského života, zjavujú sa čím ďalej častejšie i rozličné námety o budúcej reorganizácii Slovenskej univerzity. Naša redakcia obrátila sa preto na univ. prof. dr. D. Rapanta s niekoľkými časovými otázkami, týkajúcimi sa univerzity, aby naša verejnosť bola o veci informovaná aj z tejto strany.

Vašej pozornosti, p. profesor, akiste neušli rozličné návrhy a námety na prispôsobenie univerzity novým, lepšie povedané starým, a len doteraz zanedbávaným potrebám a požiadavkám slovenského národného života. Aké stanovisko zaujimate k týmto hlasom i ako člen univerzity, i ako osoba, ktorému, ako vieme, pripadá i v tomto smere význačná úloha?

Budete vari prekvapený, p. redaktor, keď sa priznám, že tento živý záujem o budúcnosť našej univerzity nenaplnuje ma radosťou. Skôr naopak. A to so stránky formálnej i vecnej. Predovšetkým sa mi nemôže páčiť to, že tieto „reformné“ hlasy pochodia takmer bez výnimky od osôb, interesovaných na určitých „reformných“ zmenách i osobne. Táto osobná zainteresovanosť návrhov, nie menej však i neoboznámenosť ich pôvodcov so životom univerzitným a so skutočnými problémami a potrebami univerzity má potom za následok malú, alebo nijakú vecnú ich hodnotu. Niektoré z nich priam zarážajú svojim diletantizmom. (Hovorím všeobecne len o návrhoch bez pomenovania ich pôvodcov, keďže mi nejde o osoby, ale len o mienky a náhľady, do istej miery typické.)

Pokiaľ tieto návrhy majú na mysli zvel'adenie, alebo iné rozdelenie univerzitných katedier, nemožno im uprieť aspoň určitú žičlivosť oproti univerzite a uznávanie jej autonómneho postavenia a organizácie. Úplne zvráteným sa mi však vidí, keď jeden z navrhovateľov ide tak ďaleko, že nadhadzuje myšlienku zrušenia autonómneho postavenia s odôvodnením, majúci mu umožniť dostať sa na univerzitu bez habilitácie, teda s obídením cesty za platného právneho poriadku jedine možnej a opravdivého vedeckého pracovníka jedine dôstojnej.

² Ide najmä o písanie „s“ a „z“ na začiatku slov, ako aj „y“ a „i“ na konci slovies v minulom čase.

Pozdáva sa mi, p. profesor, že si nevykladáte zmysel odôvodnenia pôvodcu dotyčného návrhu celkom správne. Ja som rozumel jeho vývodom tak, že neodmieta habilitáciu vôbec, ale len habilitáciu pred doterajšími českými profesormi univerzity, orientovanými protislovensky, pokladajúc takúto habilitáciu za „priečiacu sa vedeckej i národnej morálke“. Aký je ináč Váš náhľad o tejto stránke otázky?

Pokiaľ ide o „česť“ a „čestné“ hodnotenie, je ťažko niekomu vnucovať iný pocit v tejto veci, než aký má sám. Netajím sa však, že i v tejto veci som opačného náhľadu. Habilitovať sa s úspechom u ideologického protivníka je do istej miery zvýšenou satisfakciou v tom smere, že ani tento predpojatý a zaujatý činiteľ nemôže mi uprieť vedeckú kvalifikáciu. Sám som na pr. ani na chvíľu neváhal podrobiť sa habilitácii u svojho ideového (a to nielen so stránky vedeckej, ale i a najmä i so stránky národnej) odporcu. Iná vec by bola, pravda, keby išlo o preukaz národovectva atp. Preukázať svoje znalosti odborné zo slovenskej filológie možno podľa môjho náhľadu bez ujmy „národnej a vedeckej morálky“ dokonca i na univerzite v Budapešti. Takýto postup je mravne rozhodne nezávadnejší, než hroziť zrušením univerzity preto, že jej autonómna organizácia a platné predpisy nám bránia dostať sa na ňu bez formálneho preukazu požadovanej kvalifikácie. Ďalej netreba zabúdať, že nehabilituje určitá osoba, ale celý zbor (t. zv. odborníci tu fungujú len ako experti) a že pri každej habilitácii uplatňuje sa svojou potvrdzovacou právomocou i ministerstvo školstva a národnej osvety. Teda všetko činitelia, pred ktorými uchádzať sa o venia docendi³ nemusí nikomu derogovať. Inak celá táto debata je dnes už bezpredmetná. Profesori našej univerzity, daní k dispozícii pražskému ministerstvu, nielen že už neprednášajú, ale prestali byť už i členmi profesorských zborov, takže ani s tejto stránky niet už nijakých prekážok, aby sa habilitácii podrobili i ti, ktorí majú o národnej cti, povedzme „vyvinutejší“ a „vytríbenejší“ zmysel. Poslovenčeniu univerzity nestojí už v ceste nijaká prekážka ani z tejto stránky. Inak treba tu lojálne konštatovať, že po priaznivom zvrate slovenských vecí z odídených profesorov neprotivil sa nikto tomuto pochodu, ba mnohí, požiadaní o spoluprácu, ochotne pri nových habilitáciách pomáhali. Ak si však niekto znemožňuje vstup na univerzitu sám, mal by byť rozhodne aspoň na toľko lojálnym, aby nezvaloval vinu na iných a nesnažil sa zastrašovať i tých, ktorí sa habilitácii podrobili, alebo sa jej podrobiť chcú. Odpor, preukázať svoje vedomosti pred fórom, na to povolaným, u vedeckého pracovníka inak musí len prekvapovať.

Z vašej obhajoby doterajšieho spôsobu dopĺňovania univerzitných profesorov vidno, pán profesor, že si univerzitnú autonómiu neobyčajne ctíte.

³ Venia docendi – oprávnenie prednášať na vysokej škole získané habilitáciou.

Správne rozpoznanie. A to pri tom všetkom, že som na ňu hodne doplatil i hmotne i mravne. I autonómia, ako všetko ľudské, môže byť totiž zneužitá. Rozhodne však menej, než spôsoby, ktoré sú navrhované namiesto nej. Skutočná a opravdivá veda môže kvitnúť len tam, kde jej pestovatelia majú úplnú myšlienkovú slobodu a nezávislosť, a kde v ich dopĺňovaní uplatňujú sa len zretele vedecké. Univerzity majú byť mozgom i svedomím národa. Tejto úlohe môžu s úspechom dostať len vtedy, keď povedú slobodne, a nie keď budú samy vedené, ba dokonca profósované. Pre národ má cenu len veda skutočná, netendenčná. Pomýlený smer „starej“ univerzity bratislavskej („čechoslovakizmus“) a jeho výsledky pre Čechov nech je nám tu odstrašujúcim príkladom.

Inak nemôžem neoznačiť za anachronizmus volanie po zrušení univerzitnej autonómie dnes, keď všetky dôvody, o ktoré sa toto volanie opiera, prestali, a keď to, čo bolo pre nás doteraz nevýhodou, obrátilo sa v náš prospech. Ešte väčšou zvrátenosťou by, pravda, bolo, rušiť ju k vôli jednej osobe, a to v čase, keď až 26 bývalých profesorov našej univerzity, protiviacich sa či už vskutku, alebo len domnelé jej poslovenčeniu (rečovému i duchovému) podarilo sa, vďaka energetickej a cieľavedomej politike nášho ministra školstva, nie menej však i rozumnej rezignácii dotyčných profesorov samých a rozvahe ministerstva pražského, odstrániť bez toho, žeby bolo treba siahnuť na univerzitnú autonómiu.

Toto zásadné stanovisko nevylučuje, pravda, reformy tam, kde by skutočne smerovali len k zamedzeniu možných prehmatov a neohrozovali podstatu veci samej. V tomto smere bude iste ochotne spolupracovať i sama univerzita. K reforme takého chúlостivého a takého dôležitého organizmu, ako je univerzita, však treba pokojnejších časov, než sú dnešné. Nie menej však i premyslenejších a domyslenejších návrhov, a i schádzajúci sa slovenský snem, na ktorý pôvodca nášho návrhu priamo apeluje, bude mať iste naliehavejšie starosti a úlohy, než sa púšťať do unáhleného riešenia otázok, vo svojej podstate už riešených alebo riešiteľných úplne dobre, ako ukázalo riešenie problému najťažšieho, odstránenie toľkého počtu univ. profesorov, i za dnešného stavu. Nesmieme totiž zabúdať, že nijaké, ani sebaradikálnejšie rušenie autonómie nezväčší počet našich schopných odborníkov ani len o jedného. Najviac ak umožní dostať sa na univerzitu ľuďom, ktorí tam, vzhľadom na svoju vedeckú hodnotu, nepatria. Kto mal možnosť, čítať listy, v ktorých sa jednotlivci núkajú až na päť univerzitných katedier (keby jedna alebo druhá bola už obsadená), a kto mal príležitosť vidieť tú intervenčnú horúčku, ktorá vypukla v prospech rôznych „neuznávaných“ kandidátov univerzitných katedier v čase, keď sa očakávalo, že cieľom osobných zmien na univerzite bude treba siahnuť i k prostriedku najradikálnejšiemu, t. j. k zrušeniu univerzitnej autonómie,

nemôže neprísť k presvedčeniu, že ešte pomerne najlepšou záchranou pred takýmto zaplavením univerzít je univerzitná autonómia.

Nie lepšie pocity mal človek, keď musel čítať po novinách návrhy na zriadenie vari až 4x katedier len pre slovenský jazykospyt, alebo zriadenie osobitného asistenta pre slovenský jazykospyt a osobitného pre slovenskú literatúru atp.

Pokiaľ poznám príslušný článok, rozmnoženie počtu profesúr slovenčiny sleduje cieľ urýchliť jej zanedbaný výskum.

Správne. Nesmieme však zabúdať, že univerzitný profesor je vedeckým bádateľom len vo voľných chvíľach a že jeho úradnou povinnosťou je vychovávať profesorský dorast a prednášať najmenej päť hodín týždenne. Na druhej strane musíme vziať v úvahu i to, že študenti zotrvávajú na fakulte aspoň 8 semestrov a že, prirodzene, robia si nárok na nové a nové kolégiá. Za týchto okolností obor slovenského jazykospytu, ako látka prednášok, tak-tak že vystačí pre jedného profesora. O čom by prednášali profesori štyria je si ťažko predstaviť. Znamenalo by to neúmerné zaťaženie žiakov, o preťažení štátneho rozpočtu, alebo ukrivdení iných oborov ani nehovoriac. Ja, prirodzene, nie som proti navrhovanému intenzívnejšiemu a urýchlenu výskumu slovenčiny (keď aj tu mi je pot nepríjemný). Tu je však schodnejšou cestou zriadenie samostatného ústavu, práca v učených spoločnostiach, a nie kreovanie nadbytočných univerzitných stolíc.

Znamená toto vaše stanovisko, pán profesor i to, že sa nestotožňujete ani s ostatnými návrhmi spomenutého pisateľa, najmä čo sa týka vymenovania univerzitných profesorov len na čas obmedzený a na ich zosadenie, resp. prepustenie, keby so stránky vedeckej nevykonali práce?

Autonómiu univerzitnú nehájim pre ňu samú, ale preto, že ňou sú najlepšie zabezpečené tie ciele, ktoré sa univerzitám právom kladú. Keby ministerský dekrét, ktorým sa vymenúva univerzitný profesor, zaručoval aj vedeckú hodnotu profesora, bol by som prvým a najoddanejším stúpencom dekrétov. Vedecká práca nie je totiž len otázkou pracovitosti a usilovnosti (a len tieto možno od niekoho vynucovať), ale aspoň v takej, ak nie väčšej miere aj otázkou vedeckého posvätenia (a to v duchu novších vedeckých prúdov, dokonca i v jazykospyte). Na to dekréty ešte nevynašli. A priznám sa úprimne, že mi je nič nie protivnejšie, ako také vypotené a upotené vedecké práce. Už i doterajšia vymenovacia prax predpokladala, že z docenta na mimoriadneho a z tohto na riadneho profesora možno vymenovať len na základe ďalšej vedeckej práce. Z prác, robených len za týmto účelom, veda veľa radosti a osohu nemá.

Ešte horšie by to bolo s prácami, písanými v pote tvári a v strachu o existenciu. Takéto návrhy môžu mať len cenu autobiografickú. Tu nehovorím ani o tom, že málokto bude ochotný pripravovať sa na vedeckú dráhu po dlhý rad rokov, keď bude vystavený tomu, že nebude môcť na nej zotrvať ani tak dlho, aká dlhá bola príprava na ňu. Autor zabúda, alebo aspoň nehovorí o tom, že tento „amerikanizmus“ by predpokladal aj americké honoráre.

Skutočného a opravdivého učenca k vedeckej práci nútiť netreba. Je mu potrebou a radosťou. A postarať sa o to, aby na univerzitu dostávali sa len ľudia tohto typu, je možno len jediným spôsobom, znižujúcim riziko vedeckého strúdomenia na minimum (úplne ho vylúčiť nebude možno nikdy): sprísnením habilitácie, nie jej zrušením. V dusivých pomeroch, bohužiaľ, sme, dúfajme že len priechoodne, nútení ohľadmi na rýchle poslovenčenie univerzity, žiadané našou verejnosťou tak imperatívne, požiadavky habilitačné skôr znižovať ako zvyšovať. I tu sa však snažíme rozpoznať sľuby od beznádeje. Treba napokon poukázať i na to, že fakulta profesorov len navrhuje, vymenúva ich však ministerstvo, ktoré ak sa nemýlim, je dnes tiež v našich rukách. Z týchto vecných dôvodov sa všetci rozhodujúci činitelia po prechodnom váhaní počiatočnom priklonili k zachovaniu univerzitnej autonómie. Dúfajme, že tak urobí po zrelej úvahe i slovenský snem.

Podľa vás, pán profesor, poslovenčenie univerzity je už teraz zabezpečené?

Úplne. A to nielen rečové, ale i duchovné. Po potvrdení doterajších habilitácií ministerstvom a po vykonaní niektorých ďalších habilitácií, pre ktoré sú alebo budú v najbližšom čase schopní kandidáti, bude prevažne väčšina zboru obsadená Slovákami. Výnimku bude tvoriť len tých niekoľko málo prípadov (2-3), kde nateraz nemáme ešte schopných kandidátov-Slovákov. I tu sa však fakulta stará o dorast. Viac sa nateraz bez vážneho ohrozenia nerušeného chodu a úrovne univerzity nedá urobiť. Prekážky úplného poslovenčenia univerzity sú tedy len v nedostatku vhodných kandidátov, a nie v nejakom „sabotážnictve“. A tu nepomôže ani zrušenie autonómie, ani nijaké dekréty alebo zákony. Inak sa má – pravda – vec, ak ide len o „poslovenčenie“ a nie i o univerzitu alebo keď „poslovenčením“ sa rozumejú len určité osoby. To sa však vymyká z rámca nášho záujmu. Takéto „poslovenčenie“, prirodzene, nech od nás, univerzitných odborníkov, nikto nečaká. To ponecháme iným. Varujeme však zavčasu pred takýmito experimentmi. Už i doterajšie „čistenie“ priviedlo fakultu do vážnych ťažkostí, o ktorých – pravda – rôzni radikálni búrači nemajú potuchy, alebo necítia za ne nijakej zodpovednosti. (Strata semestrov, nedostatočná príprava atp.). Nevyvolávajme podobné škody na poli kultúrnom unáhleným reformovaním univerzity. Nezabúdajme na to, že na odbornej pripravenosti stredoškolských profesorov závisí odborná príprava našej mládeže, na úrovni našej univerzity naše dobré kultúrne meno

medzi národmi, možnosť štúdia a uplatnenia sa absolventov našej univerzity v cudzine, ba i len v Č.-sl. republike. Sme národ malý a máme len jednu univerzitu. Nesmieme si teda dovoliť ani luxus unáhlených reforiem, ani luxus fumigovania mienok ostatných národov o našej univerzite. Našej mládeži nechýba národné povedomie, chýbajú však prehĺbenejšie vedomosti. V nových pomeroch nebude už treba demonštrovať pri Štúrovej pamätnej doske, ale bude rozhodne treba viac sedieť nad Štúrovými spismi. Poslovenčenie univerzity? Áno a rozhodne! Ale nikdy nie na úkor celkovej úrovne. To bolo a malo by byť našim heslom i naďalej.

Tento rozhovor je odpoveďou na články, ktoré sa zjavili v slovenskej tlači v súvislosti s bratislavskou univerzitou. Uverejňujeme ho preto, aby slovenská verejnosť poznala aj stanovisko činiteľov, ktorí dnes reprezentujú bratislavskú univerzitu.

K tomuto rozhovoru však treba poznamenať – čo napokon každý zbadá – že nijako nevyvracia oprávnené ponosy, adresované od rokov bratislavskej univerzite. Prof. dr. Rapant bráni len záujem univerzity. Teoreticky jeho vývody sú presvedčivé, ale v praxi – aspoň na bratislavskej univerzite v minulosti sa neosvedčili. Stoja proti nim faktá. Tak na pr. bratislavská univerzita mala autonómiu, ale táto autonómia nijako nezabránila dostať sa na miesta profesorov ľuďom, ktorí nevyhovovali ani naším národným, ale ani vedeckým požiadavkám. Naopak, pod titulom vedy umožňovala im viesť zákerný boj proti slovenským národným záujmom.

Tento boj univerzitnú autonómiu u nás zdiskreditoval, alebo aspoň vážne naštrbil. Nuž, nemožno sa čudovať, keď sa teraz uvažuje o jej vhodnosti, už aj preto, že sú tu ešte zárodky a že staré spory mohli by sa v budúcnosti opakovať. Ináč nejde tu o to, či autonómia alebo nie. Ide o to – rehabilitovať ju. Keď sa to povolaným kruhom podarí, keď sa presvedčíme, že tá autonómia je naozaj v službách slovenskosti a vedy, zmiznú i hlasy proti nej. Napokon, veď nikto neodsudzoval autonómiu bratislavskej univerzity, ale chyby a hriechy, ktoré sa pod ňou skrývali.

SALVA, Karol. Započnime už raz stavät' od základu!

In *Dom a škola*, 1887, č. 11, 12, s. 321-326.

Miriam Viršínská (ed.)

Školstvo predstavovalo jednu z priorít slovenského národného hnutia. Požiadavky na vybudovanie komplexnej sústavy národných škôl, ktorá by zahŕňala školy od najnižšieho stupňa až po univerzity, sa stali trvalou súčasťou slovenských národnopolitických programov od polovice 19. storočia. Dôležitosť školstva demonštrovali viaceré uhorské školské zákony z druhej polovice 19. storočia, na základe ktorých síce na jednej strane dochádzalo k modernizácii uhorského školstva, čo sa prejavovalo rozširovaním siete škôl, investíciami do stavby nových školských budov, zvyšovaním materiálneho vybavenia škôl. Na druhej strane sa v dôsledku silnejúcej maďarizačnej politiky stávalo pre nemaďarské národy čoraz zložitejšie zabezpečovať pre mládež vyučovanie v materinskom jazyku, keďže školstvo intenzívne podliehalo maďarizačnému tlaku. O autonómiu v oblasti školstva postupne prichádzali aj cirkevné školy, čím boli aj tieto školy, navštevované slovenskými žiakmi, nútené uchádzať sa o štátnu podporu. V praxi to znamenalo posilnenie vyučovania štátneho jazyka na všetkých typoch škôl.

V podmienkach narastajúceho maďarského nacionalizmu sa čoraz nástojčivejšie prejavovala potreba vzdelávania budúcich elít v duchu slovenského národného programu. Na podporu výučby a najmä vzdelávania budúcich učiteľov vznikli v slovenskom prostredí viaceré špecializované pedagogické časopisy. Tie sa sústredili predovšetkým na zastavenie poklesu vzdelanostnej a kultúrnej úrovne slovenského obyvateľstva. Jedným z nich bol aj časopis *Dom a škola*, s podtitulom *vychovateľský časopis pre rodičov a učiteľov*, ktorého prvé číslo vyšlo v Martine v roku 1885. Jeho zakladateľom bol slovenský učiteľ, neskôr kníhtlačiar a vydavateľ v Ružomberku, Karol Salva. Nebol len výkonným redaktorom, ale predovšetkým autorom množstva článkov najmä s pedagogickým zameraním. Ako učiteľ z praxe si uvedomoval najväčšie negatívne javy nielen slovenského školstva, ale aj slovenskej spoločnosti. Za mnohé svoje články a názory bol prenasledovaný štátnou mocou.

Na nasledujúcich riadkoch publikujeme jeden zo Salvových článkov, v ktorom upozorňoval na jeden z najväčších problémov slovenského národného života, a to nízku gramotnosť slovenského obyvateľstva a s ním spojený celkový nezáujem o kultúrny a literárny život. Dospeje v ňom k záveru, že na pozdvihnutie slovenského národa je

nevyhnutné zamerať sa na budovanie slovenských škôl, kde významnú úlohu pri obrození jednotlivca zohráva práve učiteľ, „*lebo základom všeobecného dobra je vzdelanosť ľudu*“. Dokument je po gramatickej stránke čiastočne upravený (upravené písanie predpony s-z na začiatku slov, písanie koncovky *i* namiesto *y* v množnom čísle minulého času).

Započnime už raz staväť od základu!

Počas jedného shromaždenia Živeny⁴⁴ zišli sa niektorí vážnejší páni k literárnej porade. Ačkoľvek porady tejto zúčastnili sa len povolani, ani zd'aleka neopovážil som sa nárokovať, že by som mal do vážneho kruhu toho vstúpiť, predsa jedným priateľom vyzvaný a takmer donútený vošiel som i ja. Práve keď sme prišli, bola reč o ľudovej spisbe. Hovorilo sa medzi inším, že pre ľud vykonalo sa na našom poli literárnom málo, a zase niektorí páni ponosovali sa, že spisy vytlačené pre ľud ležia v tisícoch na sklade, že ľud nechce čítať. „Čo je toho príčinou?“ zpytuje sa jeden z rečníkov. „Či je chyba v spisoch a či v netečnosti obecnstva?“ Tu vstane jeden z prítomných pánov a prudko, takmer s hnevom povie: „*Ľud nezaujíma sa za našu spisbu, lebo **nevie čítať, lebo ho v škole nenaučia čítať!***“ — „Nie je pravda,“ bráni školu jeden z oravských pp. farárov, „*že sa ľud nezaujíma za našu spisbu, príčina je inde, v školách naučia sa deti čítať. A aby škola napadaná nebola bez príčiny, mali by navštevovať skúšky nielen vyslaní dekaní, ale i prespolní páni, aby sa presvedčili o tom, v jakom stave je školstvo naše, tým by sa povýšil záujem o školu a učiteľstvo s väčšou chuťou konalo by svoju ťažkú prácu.*“ — Blahoželal som v duchu tomuto svojmu obrancovi, no slová onoho pána boľavo sa ma dotkli a nevyšli mi z pamäti. Rozmýšľal som o nich: či mal príčinu k tomuto obvineniu? a zase slová obrancu: „*príčina je inde*“ vedli ma k zpytovaniu, kde je tá príčina? I prišiel som k nasledujúcim výsledkom:

Že hore menovaná literárna porada zaujímala sa o ľudovú spisbu, to urobila zaiste na základe toho presvedčenia: že **základom všeobecného dobra je vzdelanosť ľudu**. A zase tým obvinením, že ľud nevie čítať, lebo že ho v škole nenaučia čítať, dokázané sú tieto pravdy: **že ľud ku vzdelanosti na prvom mieste vedie škola a to škola národnia, a že najvážnejším činiteľom na poli vzdelanosti ľudu je učiteľ**.

Povážme bližšie tieto pravdy, tým zmierni sa i to na školu hodené obvinenie, i nájdeme snáď tú obhajcom naším zamlčanú príčinu, prečo sa ľud nezaujíma za našu spisbu.

⁴⁴ Živena – prvý slovenský ženský spolok, ktorý vznikol v Martine 4. augusta 1869. Spolok sa zameriaval na národnouvedomováciu, vzdelávaciu, kultúrnu a osvetovú prácu.

Základom všeobecného dobra je vzdelanosť ľudu. Kým trvali tie smutné spoločenské pomery, že obyvateľstvo krajiny našej delilo sa na pánov a poddaných, osvete všeobecnej zamedzované bolo lúčami vzdelanosti ožiarovať ľud.

Práve v záujme týchto pomerov ležalo, aby ľud bol zatemnený, aby z milosti panskej sladkým poznal i to jarmo, ktoré nosil. Akonáhle však stal sa sedliak i pán rovnoprávnym občanom krajiny a stav poddanstva prestal: v záujme všeobecného, jak mravného tak i hmotného dobra celej vlasti ležalo, aby sa vzdelával ľud. A tým došlo právo ľudskosti svojho víťazstva. Veď aký že by to bol pomer v občanstve jednej vlasti, keď by jedna strana bláhala si pod lúčami svetla a druhá väzela by v mrákotách tmy? Ľud nevzdelaný nie je schopný viesť rozumne dom, hospodárstvo svoje, nie je povedomý svojich práv, a preto nezná si ani práva tieto uctiť, je zapredajný, služobnícky, bez všetkej ľudskej hrdosti. Šťastný ten národ, ktorý bezprostredne ohrievať sa môže pod blahodarným slncom osvety, slúži to nielen k jeho, ale všeobecnému dobrému. Čo že máme povedať k tomuto my Slováci? Všetku ťarchu bola svojho povieme týmito slovami: Nemáme **svojich vyšších škôl!** A z toho bývalého poddanstva telesného hodení sme v poddanstvo duchovné.

Či div, že naše hospodárstvo, remeslá, kupectvo nemôžu postupovať s krokom času? Či div, že ten darom ducha tak nadaný a predsa opovrhovaný ľud zostáva v mrákote? — Nehovorte, že i nám otvorené sú školy: to nie sú naše; tam nepestuje sa naša reč, naša veda, naše umenie. Z vyšších škôl krajiny našej padajú paprsky svetla na náš ľud veľmi kosmo.

Ľud ku vzdelanosti vedie škola a to škola národná. Pod slovom národná nemyslím len najnižšiu školu-elementárku, ale všetky vyššie — nižšie školy, vychovávajúce a vyučujúce mládež v duchu národa toho, ktorému patrí školská mládež. Preto každý národ má mať svoje školy, jedine toto je prirodzená cesta ku vzdelanosti — poťazne ku pozdviženiu národa. I my musíme mať školy národné! Veď i do našich škôl posielajú deti rodičia, ony prichádzajú z jednotlivých rodín zväzkom pokrevnosti a jedného jazyka poviazaných, už v škole predstavujú národ. Nuž keď sú deti tieto deťmi rodičov, rodín, národa svojho preto, že zdedili po národe svojom telo z tela jeho, ducha z ducha jeho: i výchova jích má byť národná. Sám Ježiš Kristus označil nám túto cestu národnej výchovy. On káže vyučovať národy (Mat. 28, 19). On miloval nad iné národ svoj: k nemu najprv prišiel (Mat. 15, 24), predtým k nemu poslal učedníkov svojich (Mat. 10, 16), iným dobre činil preto, že ukázali lásku k Izraelovi (Luk. 7, 5), ronil slzy boľasti nad nastávajúcim jeho zotrením (Luk. 19 k.), i poslednie slová na kríži vyslovil v nárečí svojho vlastného rodiska (Mar. 15, 6). Ako vidíme, nielen zo samej prirodzenosti, ale i z učenia kresťanského vyplýva pravda tá, že výchova národa viesť sa má v duchu národnom.

Školy, v ktorých tento duch nepanuje, v ktorých jazyk materinský nie je prostriedkom rozvoja duchovného, nevzdelávajú, ale zabíjajú ducha mládeže. Ale aby boli školy národnými, musejú pracovať v nich učitelia duchom národným preniknúť, ktorí milujú národ svoj v tej mládeži zverenej jim k výchove, jako miluje otec svoje vlastné dieťa; **lebo najväčším činiteľom na poli vzdelanosti ľudu je učiteľ**. Nikto nemôže vznešený zástož tento učiteľstvu upierať, požehnanie však činnosti jeho závisí nielen od jeho pôsobenia, ale i od jeho postavenia. Pohliadnime že na postavenie učiteľstva v cirkvi: jaké má byť, a jaké skutočne je? Známo je, že v prvej cirkvi kresťanskej učiteľmi boli sami apoštolia — kňazi, dľa návodu Spasiteľa, ktorý bol sám učiteľom a jeho učenie je v Písme Sv. zložená božská paedagogia národov, ktorý vyučoval nielen v chráme, ale i v školách (Mat. 9, 25 — Ján 18, 20 atď.), a to nielen dľa obyčaja tehďajšieho starších, ale i dieťky (Mat. 19, 14). Behom času, keď prenasledovanie prestalo, vyučovali kňazi v chrámoch mládež, oni boli v zmysle slov Kristových učiteľmi, neskoršie však pozakladajúc školy, vyučovanie mládeže zverili rozličným osobám a jích zo svojho platu vydržiavali; až sa vyvinul od kňazstva celkom odlúčený nový stav, stav učiteľský. Nakoľko sa to stalo v duchu Evanjeliuma, rozsudzovať tu nepatrí; dosť na tom, že aj učiteľstvo v cirkvi kresťanskej postavené je na tom istom základe, ktorý je sám Kristus Ježiš. A keď je pravda, že ani jedna písmenka, ani jeden puntík zmeniť sa nesmie z vyrčeného Slova Božieho: postavenie učiteľstva v cirkvi kresťanskej má byť všetkej cti hodné, len preto, že i my na mieste Kristovom posolstvo konáme (2 Kor. 5, 20). I nás poslal do práce sám Kristus. On dal niektorých za apoštolov, niektorých za prorokov, iných za evanjelistov, iných za pastierova učiteľov — k dielu služebnosti, pre vzdelania tela Kristovho (Efez. 4, 11. 12). Učiteľstvo v povedomí tohto vznešeného povolania konalo by zajiste povinnosti svoje s oduševnením, vernou prácou na povznesení školstva povznieslo by samo seba, ale — jaké je postavenie jeho v skutočnosti? Zaznávanie, pohrdlivé opovrhovanie, prenasledovanie, zakusuje učiteľstvo už v samej cirkvi, v občianskom živote a spoločnosti. „*Až do tohto času i lačníme i žížňime i nahotu trpíme, políčko vaní bývame i miesta nemáme. A pracujeme rukama vlastnými, uháňaní súc, dobrorečíme, protivenstvo trpiac, znášame, — ako smeti tohoto sveta učinení sme, povrhel u všetkých až dosiaľ*“ (1 Kor. 4, 9. 13). Neslušné opovrhovanie učiteľstva, tá paholská mzda sú príčinou každodenných žalôb, že mnohí učitelia nekonajú práce svoje verne a s radosťou, to je príčinou zlostných výsmeškov z učiteľskej biedy, to je príčinou učiteľskej plazivosti — všetka česť výnimkám — a mnohých iných chýb, ktoré sa nám pred oči stavajú. Že v takomto otrockom postavení nachodia sa ešte čestné výnimky, to sú obete svojho povolania. Otroek nevychová len otrokov.

Započnime už raz staväť od základu!

Obráťme zreteľ svoj predovšetkým na školy. Čo že môžeme v prospech svojho národa dnes prospešnejšie konať, ako keď pri činíme sa všemožne o to, aby školy naše boli to, čo majú byť: ústavmi vzdelanosti kresťansko-národnej. **Dobré školy**, to nech je naším najsvätejším záujmom, ba jestli sa môžem tak vysloviť, našou národnou politikou. Nás Slovákov v prvom rade zaujímať má, či nám pribudlo viac o jednu dobrú školu a len potom vnútorné a vonkajšie politické veci. Národ, jakonáhle bude slobody hoden, dobyje si ju sám, a len táto, ním samým nadobudnutá sloboda, bude mať preň význam. Ale upovedomelým nebude národ bez národných škôl nikdy. Pozrime: maďarizačné spolky vo vlasti našej vypisujú 200 zl. odmeny pre tých slovenských učiteľov, ktorí behom istého času pomadžaria svoje čiro-slovenské školy. Čo sme my ku obrane svojich škôl vykonali? Zajiste časopisectvo naše bezbožnú krivdu túto neprestáva žalovať verejnosti, ale ku odrazeniu útokov na naše školstvo nevykonali sme nič. Jakou pozornosťou sprevádzame školy naše, či v nich materinská reč, tento po náboženských predmetoch najvážnejší predmet, s prospechom vyučuje sa, ba či sa aj vôbec vyučuje? Bol som prítomným na viacerých školských skúškach, kde páni dekaní žiadnu váhu nekládli na rozumné čítanie, na mluvnicu a pravopis slovenský, alebo preskočili vôbec predmet tento, že vraj „slovensky vedia“ a dve tretiny času celej zkušky obetovali reči maďarskej. Prirodzene, že i učitelia prinútení sú takto obetovať dve tretiny celoročnej výučby reči maďarskej. Výhovorka nestojí, žeby učitelia nevedeli i mluvnicu a pravopis jazyka svojho: **žiadajte neústupne** od učiteľov, aby predmet tento náležite vyučovali, a oni musejú vedieť. A či nebude neskoro i toto žiadať pozdejšie od učiteľov, vyšších z terajších pripravovní? Preto povinnosťou nás všetkých je: bez ustania žiadať krajiniskú vládu, aby na hornouhorských štátnych a cirkevných preparandiách bola výučba reči a literatúry slovenskej povinným predmetom; máme na tom stáť, aby sme do škôl svojich ani jedného učiteľa nevyvolili, ktorý je nie spôsobilým vyučovať správne reč slovenskú; máme na tom stáť, aby učiteľstvo naše zaujímalo v cirkvi, obci a spoločnosti slušnú postać, aby jeho plat bol práci i požiadavke nášho veku primeraným, a čo je spravodlivou vecou pred Bohom i svetom, aby učiteľstvo vo správe, zriadenosti a dozorstve školstva nebolo ignorované: len tak bude práce svoje konať s radosťou, s povedomím vznešeného svojho povolania. V tomto smere pracovať majú naše cirkve, naše spolky, naša tlač, a vôbec každý, kto vie, že chrám našej národnej osvety stavať treba nie od vážového krížika, ale od základu. Ináč darmo žalovať budem e: „*Lud nezaujíma sa za našu spisbu, lebo nevie čítať, lebo ho v škole nenaučia čítať.*“

Započnime už raz stavať od základu! Povedzme slová tieto i sebe, my učitelia. Jaký učiteľ, taká škola. I v ťažkých okolnostiach postavený učiteľ má byť verným v povolaní, má

byť vzorom Bohu milého života. — No, tu dotkneme sa len vychovateľskej stránky nášho povolania: ako pripravovať máme žiactvo svoje, aby i po vystúpení zo školy túžilo po vzdelanosti? V Bohu oslávený Ormis⁴⁵ hovorieval nám: „*Vašou vychovateľskou povinnosťou nech je predovšetkým otvoriť rozum dieťaťa.*“ **Učme žiakov svojich najprv myslieť potom hovoriť a tak čítať a písať.** Dlhším pozorovaním zbadal som, že dieťa z domu rodičovského donesie do školy najviac tri sto slov, ktoré rozumie, s ktorými vie obchodiť. Jestli učiteľ nerozšíri tieto skromné pochopy dieťaťa, a čo by ho bol naučil celú Bibliu naspamäť, nevykonal nič. Koľko jest takých škôl, v ktorých naučia učitelia deti mechanicky dosť bežne čítať, naučia žiakov svojich celé sklady zošitov naspamäť — skúška vypadla skvele: čo že je ale zo všetkého toho pre život? Na knihu, alebo užitočný časopis obzrie sa málo, ktorý náš človek, škola mu je nie dobrodením, ale ťarchou. A darmo je, vyznať musíme, tomu je škola na príčine. Lebo škola má doviesť mládež k tomu, žeby jej v budúcom živote ďalšie vzdelávanie sa, teda i čítanie užitočných spisov bolo nevyhnutnou potrebou, bolo všehdajším duševným chlebom. Znamenite o tomto píše Ferdinand Karafiát:⁴⁶ „*Vyučovaním a vychovávaním školným, ako sa deje (u nás) od 6. — 12. roku, nemožno odchovať človeka určitej a trvalej povahy, ale áno, že škola elementárna len základy k ďalšiemu vzdelávaniu v živote poskytnúť má a môže. Odchovanec školy národnej má na základe zásoby vedomostí, ktorých si v dobe učebnej nadobudol, ďalej vzdelávať sa, má to, čo vyučovanie vo vedomí mu nastrádalo, do pohybu uvádzať, aby nadobudnuté vedomosti k utvoreniu povahy prispievali.*“ Jakože máme položiť základ tento, na ktorom náš chovanec po vystúpení zo školy stavať má? A lebo: jako vyučovať máme v škole, aby v živote naši chovanci boli náchylní a náklonní ďalej sa vzdelávať?

Výučba naša buď príjemnou, nie dressurou; učme pri každom predmete žiakov svojich náležite myslieť, hovoriť, čítať a písať. Pokračujme takto:

Pred započatím školského roku rozdelíme dl'a učebného plánu celú učebnú látku najprv na mesiace, potom — dl'a poriadku školských hodín — na hodiny. Dve, alebo tri hodiny vynecháme v každom mesiaci každému predmetu na opakovanie. Predo dňom školskej výučby pripravíme sa z každého predmetu toľko, koľko sa v patričnú hodinu prebrať má. V deň výučby a hodinu toho, ktorého predmetu najprv učebnú látku rozprávame, všetko, každé slovo náležite vysvetlíme (nakoľko len možno názorne), potom kážeme žiakom vziať

⁴⁵ Samuel Ormis (1824 – 1875) – kňaz, pedagóg, spisovateľ, osvetový činiteľ, učiteľ na prvom slovenskom gymnáziu v Revúcej. Svojou výchovno-vzdelávacou a osvetovou činnosťou v oblasti poľnohospodárstva, ovocinárstva, včelárstva sa zaradil medzi popredné slovenské osobnosti slovenského národného hnutia druhej polovice 19. storočia.

⁴⁶ Ferdinand Karafiát (1870 – 1925) – český spisovateľ a lekár, vlastenec a verejný činiteľ.

do ruky učebnicu (keď máme v čítanke učebné predmety, tedy čítanku), povieme stranu, žiaci pozorujú a sami s náležitým prízvukom prečítame už rozprávaný a vysvetlený odsek. Dáme ho čítať žiakom toľkokrát, ako nám to čas dovoľuje. Preberieme mluvnicky prečítaný odsek, rozumie sa z mluvnice berieme pri každom predmete len veľmi málo, a síce to, čo nám postupne nasleduje. Žiaci zatvoria čítanky. Zавdávame žiakom otázky z prečítanej látky. Niektorí žiaci povedia súvisle celý prebratý odsek. Keď sme sa presvedčili, že nielen dobrí, ale i strední žiaci osvojili si prebranú látku, napíšeme z nej otázky na tabuľu. Na dané otázky odpovedia žiaci písomne do patričných zošitov. Toto sa deje v tichom zamestnaní, učiteľ pracuje s druhou triedou. V nasledujúcu hodinu tohoto predmetu opraví učiteľ pred celou triedou napísanú prácu jednému alebo dvom žiakom. A toto je tým Ormisovým kľúčom otvorenia rozumu. Takto vyučovať je jak pre učiteľa, tak pre mládež rozkošou: tu palica, zatváranie nemá miesta; knižka, alebo užitočný časopis stane sa chovancom naším i po vystúpení zo školy vzácnym pokladom, lebo ju rozumejú, učiteľ opravdovým vychovateľom, dobrodincom svojho ľudu, na ktorého nepadá obvinenie verejnosti, ale požehnanie: „*Lud zaujíma sa za našu spisbu, lebo zná čítať, lebo naučia ho v škole čítať.*“

Vykonajme teda v záujme pozdvihnutia svojho národa všetci to, čo nám rozumná výchova, Boh a svedomie káže.

PRÁCE ŠTUDENTOV

„Obrátená škola“ vo výučbe dejepisu

Lenka Bírová¹

Výskum aplikácie metodiky OŠ v školskej praxi

Prieskum pohľadov učiteľov a žiakov na takýto spôsob vyučovania sa realizoval na väčšej vzorke s využitím ukážkovej hodiny aj dotazníkov. Ako výskumná skupina boli zvolení žiaci piatych ročníkov základných škôl: ZŠ Pankúchova 4 (Bratislava V) a ZŠ SNP na Ostredkovej 14 (Bratislava II). Témy boli štandardné, naplánované podľa *Štátneho vzdelávacieho programu* a tematického výchovno-vzdelávacieho plánu. Keďže výskum prebiehal v rámci troch týždňov, aj všetky hodiny sa potom týkali skúmania historických prameňov. V troch triedach išlo o opakovanie tematického celku *Historické pramene*, v jednej triede boli témou hmotné pramene a v jednej obrazové pramene. Prvá časť výskumu sa uskutočnila v piatich samostatných triedach. Celkovo sa na výskume osobne zúčastnilo 97 žiakov.

Videá a blog

Na domácu úlohu pre výskumnú hodinu dostali žiaci nasledovné zadanie: pozrieť si video a napísať k nemu 5 otázok (v troch triedach), alebo 5 poznámok (v 2 triedach) o veciach (z videa), ktoré sa im zdali „dôležité alebo zaujímavé“. Videá k hodinám obsahovali vybrané základné informácie k príslušnej téme hodiny, ako aj niekoľko zaujímavostí. Boli (a sú) umiestnené na webovej adrese <http://obratenaskoladp.blogspot.sk/>.² Na tejto webovej adrese si deti mohli okrem videí pozrieť aj sprievodný obrazový materiál k téme, najmä ukážky (obrázky) historických prameňov.

Dĺžka videí bola obmedzená predpokladanou dĺžkou pozornosti žiakov. Dĺžka u videí bola nastavená aj podľa priemernej dĺžky videí na stránke youtube.com,³ ktorá je okolo 4

¹ Táto práca je druhou časťou diplomovej práce Lenky Bírovej *Obrátená škola vo výučbe dejepisu*. Prvá časť bola uverejnená vo *Verbum historiae* 2/2017, s. 160-192.

² Nahrávky boli aj na CD nosiči pre žiakov, ktorí nedisponovali internetom.

³ LELLA, Adam. *comScore releases January 2014 U.S. Online Video Rankings*. [online] Dostupné na internete: <http://www.comscore.com/Insights/Press-Releases/2014/2/comScore-Releases-January-2014-US-Online-Video-Rankings>

PEW, Research Centre: *Video Length*. [online] Dostupné na internete: <http://www.journalism.org/2012/07/16/video-length/>

minút. Najkratšie video použité vo výskume malo 3 minúty a 19 sekúnd, najdlhšie 4 minúty 29 sekúnd.⁴

V jednom prípade (téma *Obrazové pramene*) sú pod videom umiestnené aj poznámky k téme. Pôvodne na stránku neboli zaradené, objavili sa až po odučení hodiny, po vecnej pripomienke pani učiteľky, že deti by mali mať jednotné poznámky k téme.

Forma videí, ktorá bola zvolená, bola tá najjednoduchšia možná. Videá zobrazujú vyučujúcu, ako rozpráva k téme – uplatnenie audiolingválneho učebného štýlu. Je najdostupnejšia pre bežného učiteľa, ktorý nedisponuje nekonečným množstvom času, vynikajúcimi technickými zručnosťami v oblasti spracovávaní audiovizuálneho materiálu, ani vysoko kvalitnou modernou technikou. Pôvodnou snahou bolo urobiť screencast počítačovej obrazovky, ktorý by zobrazoval malé okienko s výkladom učiteľa (t. j. videá, ktoré sú nakoniec umiestnené na blogu) na pozadí pozostávajúceho z priebežne postupujúcej powerpointovej prezentácie, ktorej obsahom by boli predovšetkým obrázky (obrázky boli nájdené na internete prostredníctvom webového vyhľadávača).

Videá boli zaznamenané prostredníctvom programu Windows Movie Maker, ktorý je súčasťou štandardného balíčka operačného systému Windows 7. V tomto programe je okrem iného možné videosúbory aj strihať, pridávať k nim hudbu, alebo umiestňovať animácie. Na zaznamenanie videí bola použitá vstavaná kamera.

Blogová platforma bola zvolená z viacerých praktických dôvodov. Tým prvým je jej dostupnosť. Na danej adrese si môže blog založiť hocikto a zadarmo. Druhým dôvodom je možnosť vkladania multimediálneho materiálu do článkov – obrázkov a videí. Tretím dôvodom je jednoduchosť využívania daného portálu a jednoduchosť upravovania vizuálnej stránky článkov (farebnosť, veľkosť obrázkov, typ a veľkosť písma, atď.). Štvrtým dôvodom využitia blogovej platformy je možnosť sledovať štatistiky návštevnosti, a to podľa dátumu, miesta prihlásenia a ďalších charakteristík. Posledným dôvodom výberu bola možnosť komentovať príspevky, teda každé dieťa s otázkou ju mohlo napísať do komentára pod článok. Deti tiež dostali možnosť kontaktovať vyučujúcu na emailovej adrese obratenaskola@gmail.com, ktorá k tomuto blogu patrí. Ani jeden komentár ani emailová správa sa ale počas výskumu ani po ňom neobjavili.

⁴ Na uvedenej webovej adrese sa nachádza aj video *Písomné pramene a práca historika*, ktoré má 7 minút a 36 sekúnd. Toto video však nakoniec nebolo vo výskume použité.

Aktivity použité počas výskumných hodín a forma práce

Po úvodných slovách na hodine nasledovala „kontrola domácej úlohy“, teda zistením, či si deti pozreli video a pochopili jeho obsah. Prostredníctvom kontroly otázok alebo poznámok, ktoré mali deti napísať v priebehu domácej prípravy bolo zistené „prijatie“ zadania, rozmanitosť jeho spracovania i zapojenie žiakov – riešiteľov. Po kontrole sledovanosti videa (ktoré bolo zároveň aj opakovaním učiva) nasledovala ďalšia fixácia učiva a tréning analytických zručností. Vo všetkých výskumných triedach boli použité podobné aktivity. Bolo medzi nimi spájanie popisov prameňov s ich obrázkami, zaraďovanie prameňov do skupín podľa druhu, zaraďovanie prameňov do obdobia podľa časovej priamky v učebnici, vytvorenie vlastného popisu k prameňu a vytvorenie pojmovej mapy.

Počas hodiny deti pracovali individuálne, vo dvojiciach, aj v skupinách (spravidla pozostávajúcich z 3 – 4 žiakov, v závislosti od počtu detí v triede). Kontrola postupu prebiehala po každej, alebo v niektorých prípadoch každej druhej aktivite (ak na seba nadväzovali tak, že samostatná kontrola nebola potrebná). Opäť bola snaha zapojiť do kontroly čo najväčší počet detí a aj dostať čo najširšiu škálu odpovedí pri otvorených otázkach.

Na všetkých výskumných hodinách sa sledoval postup jednotlivých detí a skupín a v prípade potreby bola ponúknutá asistencia.

Dotazníkový prieskum medzi žiakmi a učiteľmi dejepisu

Tento prieskum bol zameraný na základné povedomie o metodike *Obrátenej školy* a názore učiteľov na potenciál jej využitia v prostredí dejepisného vyučovania na Slovensku. Výskum bol robený formou dotazníka. Za výskumnú platformu bola zvolená webová stránka SurveyMonkey.com. Dotazník bol zverejnený a respondenti boli požiadaní o vyplnenie cez sociálnu sieť Facebook, na stránke skupín: *Kráľovstvo historikov* (Katedra histórie Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave), *PDF UK Dejepisári* (tá istá katedra) *Slovenská komora učiteľov a SCET/SKA – The Slovak Chamber of English Teachers* (Slovenská komora učiteľov angličtiny). O publikovanie s prosbou o vyplnenie boli požiadaní správcovia skupín *Dejepisári a slovenčinári sa stále nevzdávajú* (Dejepisári a slovenčinári z Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove), *dejepisári UK*, *dejepisarii* (dejepisári z Fakulty prírodných a humanitných vied Prešovskej univerzity v Prešove), a *Učitelia dejepisári 2014/2015* (učitelia dejepisu z Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove).

Online výskum bol anonymný a celkovo sa ho zúčastnilo 60 respondentov. Dotazník bol zameraný na všetkých aktuálnych, minulých aj budúcich učiteľov dejepisu.

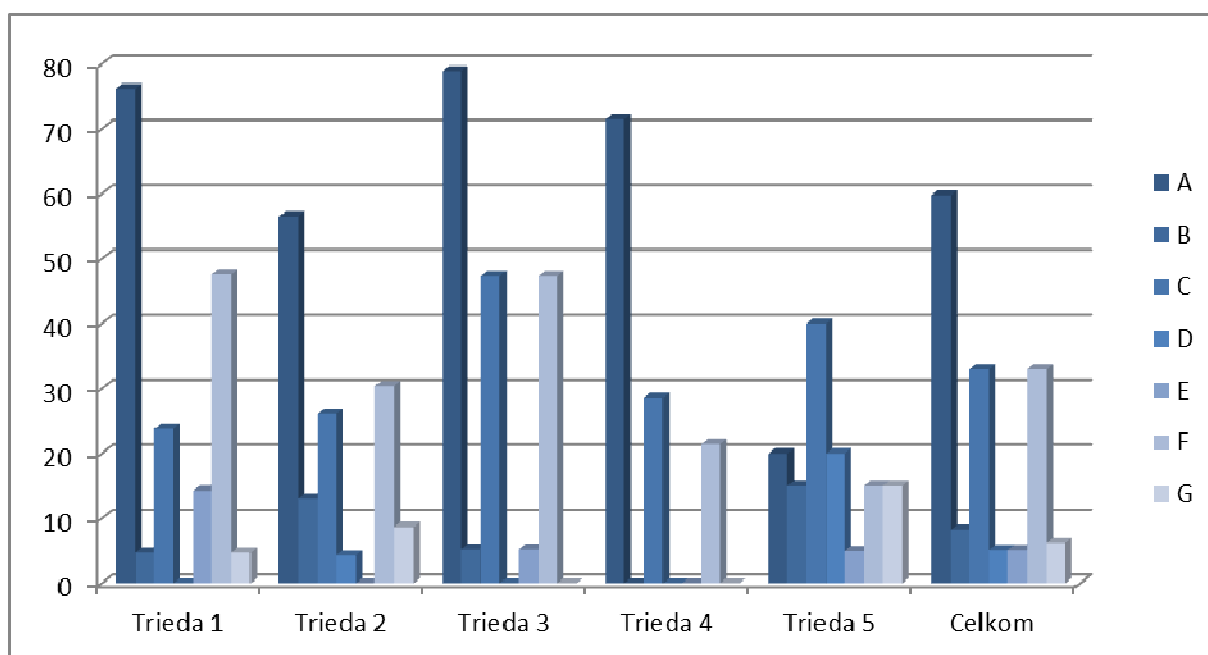
Uvádzame názory učiteľov, ktorí na výskumných hodinách osobne sedeli, a tých, ktorí v dotazníku odpovedali len v teoretickej rovine. V oboch prípadoch znel výskumný problém: „Ako vnímajú učitelia dejepisu vyučovanie prostredníctvom metodiky Obrátená škola?“, „Ako vnímajú deti vyučovanie s použitím metodiky Obrátená škola?“

Výskum pristupoval k triedam ako k celkom, nezisťoval teda rozdiely medzi postojmi dievčat a chlapcov, ani rôzne iné odlišujúce faktory (sociálny status, náboženstvo, národnosť atď.). Deti dostali dotazník vzápätí po skončení výskumnej vyučovacej hodiny. Dotazník pozostával zo šiestich otázok, ktoré zisťovali postoj a názor detí na jednotlivé časti výskumnej hodiny (vrátane domácej úlohy). Výskum prebehol v piatich výskumných triedach na dvoch vyššie uvedených štátnych základných školách v Bratislave. Celkový počet zúčastnených detí bol 97. Keďže v rôznych výskumných triedach bol odlišný počet žiakov, údaje získané výskumom (viď. grafy nižšie) uvádzame vždy v % (z celkového počtu respondentov).

Dotazník pre žiakov

Otázka 1

V prvej výskumnej otázke mali žiaci zhodnotiť hodinu, ktorej sa práve zúčastnili. Výskumná otázka znela: „Aká bola podľa teba táto hodina?“ Otázka bola polouzavretá, s možnosťou viacnásobného výberu. Zvoliť si respondenti mohli zo siedmich možností, z ktorých dve boli otvorené (vyžadovali doplnenie vlastnej odpovede). Výsledok prvej otázky ilustruje obrázok č. 1:

Obr. 1 Odpovede žiakov na otázku č. 1 (v % z počtu respondentov): Aká bola podľa teba táto hodina?

A: Zaujímavá B: Nudná C: Lahká D: Príliš veľa roboty E: Nerozumel/a som (čomu...) F: Super, všetko sa mi páčilo G: Iná odpoveď (napíš:.....)

Celkovo najviac detí zvolilo odpoveď „A: Zaujímavá“ (59,79 %), a aj v štyroch z piatich výskumných tried bola táto odpoveď najčastejšia (okrem Triedy 5). Druhou najčastejšou celkovo volenou odpoveďou boli odpovede „C: Lahká“ a „F: Super, všetko sa mi páčilo“, každú z nich si zvolilo 32,99 % respondentov. Tieto dve odpovede sú na druhom a treťom mieste aj pri pohľade na čiastkové triedne výsledky, v každej triede okrem Triedy 5, v ktorej najvyššiu hodnotu dosiahla odpoveď „C: Lahká“ a na druhom a treťom mieste sú „A: Zaujímavá“ a „D: Príliš veľa roboty“. Vo všeobecnosti odpoveď „D: Príliš veľa roboty“ zvolilo len 5,15 % žiakov zapojených do výskumu. Zriedkavo sa vyskytovala aj odpoveď „B: Nudná“ (8,25 %). Pri voľbe možnosti E traja respondenti odpovedali „ničomu“ (trieda 1), jeden respondent „všetkému“ (trieda 3) a jeden respondent odpovedal „niektorým obrázkom“. Pri voľbe možnosti G jeden respondent odpovedal „trochu nuda“ (trieda 1), traja respondenti „v pohode“⁵ (triedy 2 a 5) a po jednom respondentovi pripadlo na odpoveď „skvelá“ a „páčilo sa mi, že sme robili vo dvojiciach“ (trieda 5).

Otázka 2

V druhej výskumnej otázke mali žiaci zhodnotiť dĺžku videa, ktorého pozretie bolo ich domácou úlohou na výskumnú hodinu. Vo výskume boli použité tri rôzne videá, ktoré mali mierne odlišnú dĺžku: 3 minúty a 19 sekúnd (Trieda 1), 4 minúty a 4 sekundy (Trieda 2) a 4 minúty a 29 sekúnd (Triedy 3, 4 a 5)⁶. Respondenti si mohli vybrať zo štyroch ponúkaných odpovedí, otázka bola teda uzavretá, ale opäť s možnosťou viacnásobného výberu. Čo si myslia žiaci o dĺžke videí ukazuje nasledovné vyhodnotenie, obr.3 (pod čiarou):

Odpovede žiakov na otázku č. 2 (v % z počtu respondentov): Aké bolo video k hodine (dĺžka)?

A: Video som nepozeral/a B: Príliš krátke C: Príliš dlhé D: Akurát

Celkovo najviac respondentov zvolilo odpoveď „D: Akurát“ (49,48 %), ktorá prevláda aj v čiastkových triednych výsledkoch, okrem Triedy 4, v ktorej väčšina detí dala prednosť odpovedi „B: Príliš krátke“. Celkovo zvolilo odpoveď „B: Príliš krátke“ 25,77 %

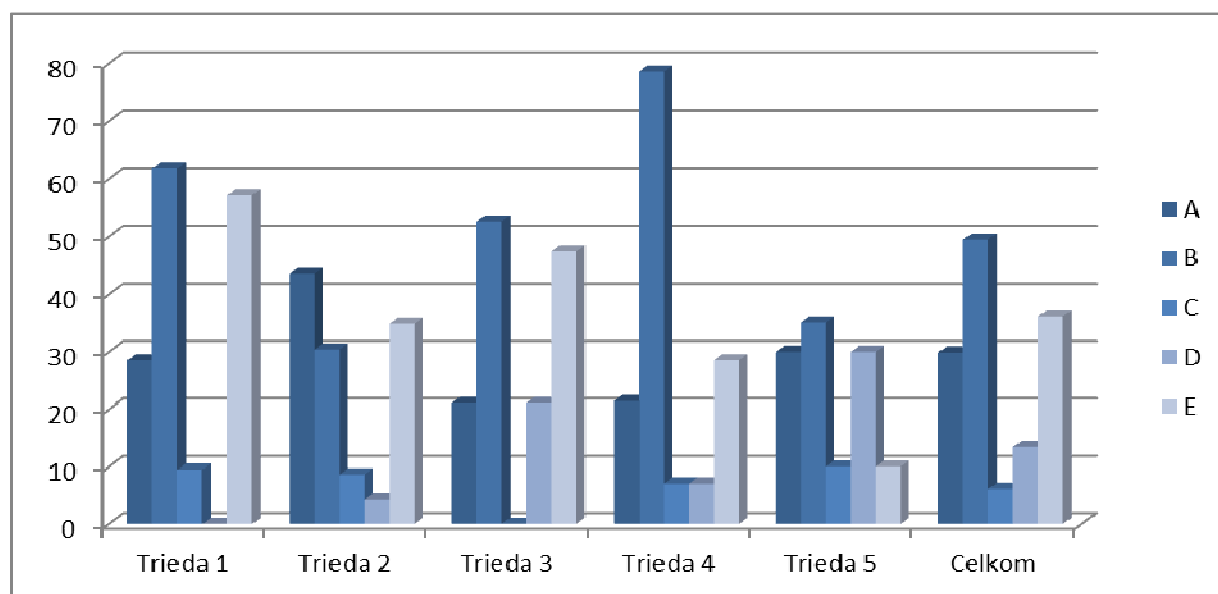
⁵ Respektíve jeden uviedol „pohoda“ a dvaja „v pohode“, význam oboch je však zjavne zhodný.

⁶ V triedach 3 – 5 žiaci preberali tú istú tému, bolo teda použité to isté video.

respondentov. Za príliš dlhé (odpoveď C) považuje 12,37 % odpovedajúcich, čo je zo všetkých štyroch možností najnižší výsledok. Z 97 detí zapojených do výskumu si 29,9 % (29 detí) video nepozrelo (možnosť A). Počas spracovávania výskumu sme zistili, že časť z týchto detí⁷ napriek tomu dĺžku videa zhodnotila (teda uviedla okrem možnosti „A: Video som nepozerala/a“ ešte aj niektorú ďalšiu). Avšak vzhľadom na to, že video nevideli, logicky hodnotiť jeho dĺžku nemohli. Ich odpovede preto boli z výsledkov odrátané.⁸

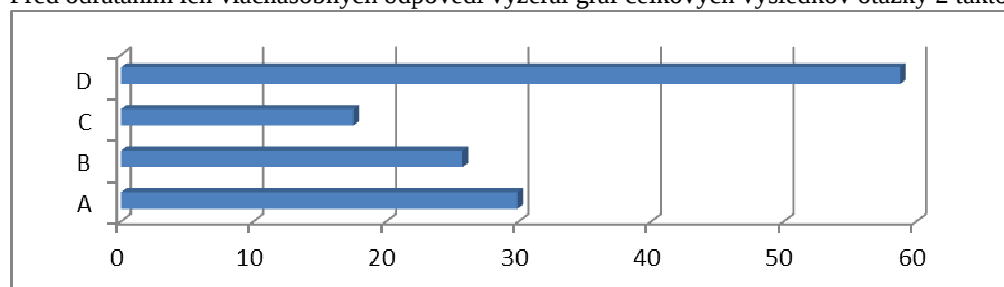
Otázka 3

Výskumná otázka č. 3 sa sústredila na zhodnotenie formy a obsahu videí použitých vo výskume. Všetky tri videá mali rovnakú formu a štruktúru. Z dejového hľadiska ich obsah závisel od témy hodiny. Témy videí boli: *Obrazové pramene* (Trieda 1), *Hmotné pramene* (Trieda 2) a *Pramene – opakovanie* (Triedy 3, 4 a 5). Otázka bola uzavretá s možnosťou viacnásobného výberu a respondenti si mohli zvoliť z piatich ponúkaných odpovedí. Odpovede žiakov sú graficky znázornené na obrázku č. 4:

⁷ 22 detí.

⁸ Odrátané boli odpovede iné ako „A: Video som nepozerala/a“. Táto odpoveď vo výsledkoch zarátaná zostala. Pred odrátaním ich viacnásobných odpovedí vyzeral graf celkových výsledkov otázky 2 takto:

Obr. 3: Odpovede žiakov na otázku č. 2 (v % z celkového počtu respondentov) pred odrátaním viacnásobných odpovedí tých, ktorí video nevideli.

Obr. 4 : Odpovede žiakov na otázku č. 3 (v % z počtu respondentov): Aké bolo video k hodine (obsah)?

A: Video som nepozeral/a B: Hovorili sa v ňom zaujímavé veci

C: Nudné – téma ma nebaví

D: Nudné, lebo to bolo len rozprávanie. Keby to bol natočený príbeh, páčilo by sa mi to.

E: Super, všetko sa mi páčilo.

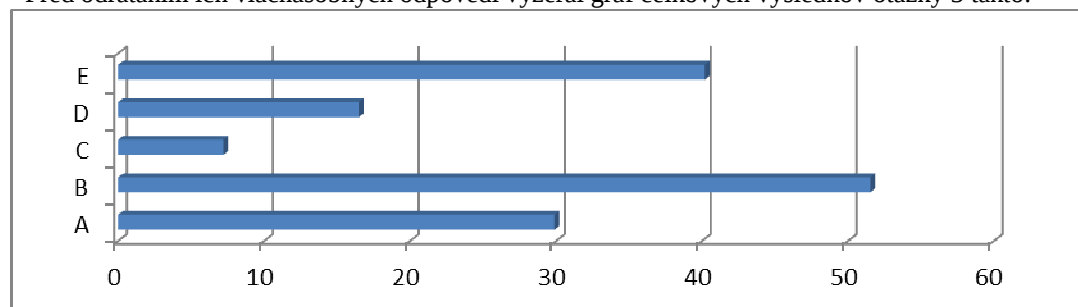
Keďže išlo o rovnaké video ako v otázke 2, aj tu si 29,9 % detí zvolilo odpoveď „A: Video som nepozeral/a“. Takisto aj v prípade tejto otázky niektoré deti, ktoré uviedli, že video nevideli, napriek tomu jeho obsah aj zhodnotili. Ich odpovede boli opäť odrátané.⁹ Najčastejšie vybranou odpoveďou bola vo všetkých triedach aj celkovo odpoveď „B: Hovorili sa v ňom zaujímavé veci“. Z celkového počtu respondentov ju zakrúžkovalo 49,48 %. Zároveň 36,08 % detí uviedlo odpoveď „E: Super, všetko sa mi páčilo“, ktorá bola v štyroch z piatich výskumných tried druhou najčastejšou (okrem Triedy 5). Za nudné označilo video kvôli téme 7,21 % detí (odpoveď C) a pre formu 16,49 % detí (odpoveď D).

Otázka 4

V štvrtej výskumnej otázke mali žiaci zhodnotiť prínos vizuálneho materiálu (obrázok), ktorý bol umiestnený pri videách (na blogu). Obrázky ilustrovali učivo spomenuté vo videolekciách. Žiaci si v tejto uzavretej otázke mohli vybrať zo siedmich možností, pričom mohli zvoliť aj viac odpovedí zároveň. Výsledok štvrtej výskumnej otázky ilustrujú nasledovné odpovede:

Odpovede žiakov na otázku č. 4 (v % z počtu respondentov): Aké boli obrázky k videu?

⁹ Pred odrátaním ich viacnásobných odpovedí vyzeral graf celkových výsledkov otázky 3 takto:

Obr. 5: Odpovede žiakov na otázku č. 3 (v % z celkového počtu respondentov) pred odrátaním viacnásobných odpovedí tých, ktorí video nevideli.

A: Nepáčili sa mi B: Boli zaujímavé C: Pomohli mi porozumieť téme

D: Nijako mi nepomohli E: Pomohli mi zapamätať si tému

F: Boli OK, ale keby neboli, bolo by to jedno G: Obrázky som si nepozrel/a

Z celkového počtu zvolilo najviac respondentov (50,51 %, 49 detí) odpoveď „*B: Boli zaujímavé*“. Tento názor mala polovica (50 %) žiakov v Triede 4, 47,82 % žiakov v Triede 2 a 45 % žiakov v triede 5. V Triede 3 si tiež túto odpoveď zvolilo podstatné množstvo žiakov (42,1 %), ale ešte väčšia časť (47,36 %) súhlasila s odpoveďou „*F: Boli OK, ale keby neboli, bolo by to jedno*“. Táto odpoveď bola aj z celkového hľadiska druhá najpopulárnejšia (29,9 %). Rozdiely v jej výsledku medzi rôznymi výskumnými triedami sú však značné. Kým v Triede 2 dosiahla 30,43 % a v Triedach 5 a 3 dokonca 45 % a 47,36 %, v Triede 1 ju zvolilo len 14,28 % žiakov a v Triede 4 iba 7,14 %. Obrázky sa nepáčili (A) 2,06 % respondentov, pričom obaja boli z Triedy 5. Obrázky ďalej nijako nepomohli (D) 8,24 % z celkového počtu detí zapojených do výskumu. Naopak, porozumieť téme (C) pomohli celkovo 26,8 % žiakov (najviac v Triede 4 – 50 %) a 23,71 % sa vyjadrilo, že im pomohli tému si zapamätať (E). 4,12 % respondentov si obrázky nepozrelo.

Otázka 5

Piata výskumná otázka sa žiakov pýta: „*Chcel/a by si mať takúto hodinu zase?*“. Vybrať si mohli zo štyroch odpovedí, s možnosťou viacnásobného výberu. Odpovede žiakov sú uvedené nasledovne:

Odpovede žiakov na otázku č. 5 (v % z počtu respondentov): *Chcel/a by si mať takúto hodinu zase?*

A: Áno, najlepšie vždy B: Áno, ale iba niekedy (nie stále) C: Nie D: Je mi to jedno

Najmenej respondentov zvolilo odpoveď „*C: Nie*“ a to z celkového hľadiska (4,12), aj v rámci čiastkových, triednych výsledkov. Viac ako 5 % pritom táto odpoveď dosiahla iba v jednej výskumnej triede (Trieda 5 – 10 %). Naopak, celkovo najviac žiakov zvolilo odpoveď „*A: Áno, najlepšie vždy*“ (44,33 %) a táto odpoveď bola najčastejšie volená aj v troch výskumných triedach (Trieda 1 – 47,62 %, Trieda 3 – 73,68 % a Trieda 4 – 71,42 %). V Triede 2 najviac žiakov (42,85 %) zvolilo odpoveď „*B: Áno, ale iba niekedy (nie stále)*“, ktorá je z celkového hľadiska druhou najčastejšou (30,92 %) a rovnaké poradie dosiahla aj vo všetkých zvyšných výskumných triedach (Trieda 1 – 42,85 %, Trieda 3 – 15,79 %, Trieda 4 – 28,57 % a Trieda 5 – 25 %). Odpoveď „*D: Je mi to jedno*“ zvolilo celkovo 22,68 %

respondentov, pričom najväčšie percento žiakov ju volilo v Triede 5 (50 %) a v Triede 2 (30,43 %). Naopak, v Triede 4 si ju nevybral nikto.

Otázka 6

Posledná, šiesta výskumná otázka žiackeho dotazníka je viac úlohou ako otázkou – žiaci mali práve prebehnutú hodinu (a domácu úlohu k nej prislúchajúcu) oznámkovať tak, ako sami bývajú známkovaní v škole. Mali teda na výber 5 možností. Ich názor na hodinu odučenú novou metodikou uvádzame:

Odpovede žiakov na otázku č. 6 (v % z počtu respondentov): Oznámkuj túto hodinu (celkovo, aj s videom)

A: 3 B: 1 C: 5 D: 2 E: 4

Z 95 respondentov ohodnotilo výskumnú hodinu známkou 1 (B) celkovo 56,84 %. V Triede 4 túto možnosť zvolilo 92,85 %, v Triede 1 80 % odpovedajúcich, v Triede 2 54,54 % a v Triede 3 47,36 %. Najmenší počet „jednotiek“ dostala výskumná hodina v Triede 5 (20 %). V tejto triede väčšina volila odpoveď „D: 2“ (60 %), ktorá je v ostatných výskumných triedach (okrem Triedy 3, kde je jej hodnota zároveň s počtom odpovedí B) a aj celkovo druhá najčastejšia (celkovo 32,63 %). Možnosť C a D si zhodne vybralo 1,05 % respondentov, pričom všetci boli z Triedy 5 (v ktorej tvoria po 5 %). Na túto otázku dvaja žiaci neodpovedali vôbec.

On-line dotazník pre učiteľov

Výskum názoru učiteľov na metodiku Obrátená škola prebiehal formou dotazníka umiestneného na internete. Bol uskutočnený v januári 2015. Dotazník tvorilo osem otázok, ktoré zisťovali, do akej miery je metodika *Obrátená škola* učiteľom známa, ich názor na jej fungovanie a využívanie, a tiež dĺžku učiteľskej praxe respondentov.

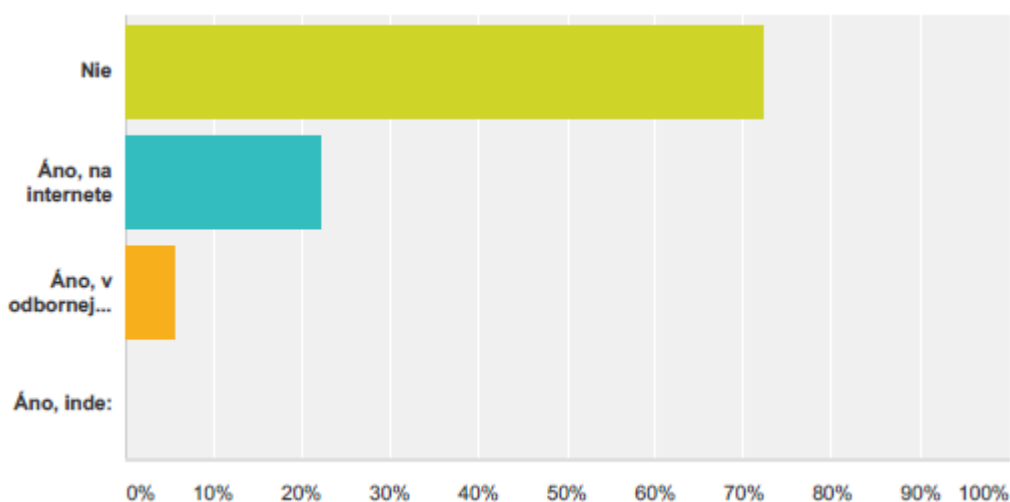
Dotazník bol určený všetkým „minulým, súčasným aj budúcim“ učiteľom dejepisu. Celkovo sa dotazníkového výskumu zúčastnilo 60 respondentov. Okrem celkových výsledkov som sa zaujímala aj o odpovede vzhľadom na dĺžku praxe. Pred vyplnením elektronického dotazníka mali učitelia k dispozícii stručnú charakteristiku metodiky OŠ a odkaz na Link na blog s videami: <http://obratenaskoladp.blogspot.sk/>.

Otázka 1

Dĺžkou praxe účastníkov výskumu sa zaoberala prvá výskumná otázka.

Takmer polovica (48,33 %) respondentov pochádza z radov študentov učiteľstva. Druhou najčastejšie zastúpenou skupinou boli učitelia s praxou dlhou 6 a viac rokov (38,33 %).

Druhá, tretia a štvrtá výskumná otázka sa venovala informovanosťou pedagógov o metodike Obrátená škola a jej doterajším využívaním pri vyučovaní. Druhá výskumná otázka, v znení „*Stretli ste sa s metodikou OŠ aj pred týmto výskumom?*“, bola polouzavretá, s možnosťou viacnásobného výberu. Otázka okrem samotného prieskumu informovanosti zisťovala aj najčastejší zdroj, z ktorého učitelia získali o novej metodike informácie. Na túto otázku odpovedalo 54 respondentov (šiesti ju vynechali). Odpovede na otázku 2 sú graficky znázornené na nasledujúcom obrázku:

Obr.: Odpovede respondentov vo výskume názoru vyučujúcich na metodiku Obrátená škola na otázku č. 2 (v % z celkového počtu respondentov na túto otázku):
Stretli ste sa s metodikou Obrátená škola aj pred týmto výskumom?

- Nie
- Áno, na internete
- Áno, v odbornej literatúre
- Áno, inde

Z výsledkov výskumu vyplýva, že 72,22 % pedagógov, ktorí na túto otázku odpovedali, sa s novou metodikou pred týmto výskumom nestretlo. Tí, ktorí s informáciami disponovali, ich našli na internete (22,22 %), prípadne v odbornej literatúre (5,56 %). Iné informačné zdroje neuviedol ani jeden účastník. Väčšiu informovanosť vykazovali respondenti s dlhšou pedagogickou praxou (100 % v prípade účastníkov s 3 – 5 rokmi pedagogickej praxe a 45 % u učiteľov, ktorí učia 6 a viac rokov). Naopak, najmenej informovaní boli študenti – 88,88 % z nich uviedlo, že sa s novou metodikou zatiaľ nestretli.

Tretou výskumnou otázkou sme zisťovali, do akej miery je Obrátená škola učiteľom známa. Respondenti si mali vybrať jednu z troch ponúkaných možností. Aj v tomto prípade bolo respondentov 54, šiesti ju vynechali.

Odpovede respondentov vo výskume názoru vyučujúcich na metodiku Obrátená škola na otázku č. 3 (v % z celkového počtu respondentov na túto otázku): Do akej miery ste pred týmto výskumom boli informovaní o OŠ?

- Vôbec, prvýkrát som sa s OŠ stretol/la
- Vedel/a som, že OŠ existuje a aký je jej základný princíp, ale nemal/a som žiadne bližšie informácie o jeho fungovaní alebo možnostiach
- OŠ som dobre poznal/a aj predtým, vedel/a som ako funguje a aké možnosti ponúka

Skoro tri štvrtiny (73,22 %) respondentov odpovedalo, že sa nikdy pred týmto výskumom s Obrátenou školou nestretli. 22,22 % pedagógov, ktorí na túto otázku odpovedali, uviedlo, že síce novú metodiku podrobnejšie nepoznajú, ale o jej existencii vedeli a princípy poznali aj pred účasťou na výskume. Najmenej početnú skupinu tvoria tí respondenti, ktorým bolo obrátené vyučovanie vopred dobre známe (5,56 %). Všetci členovia tejto skupiny pritom disponujú pedagogickou praxou dlhou aspoň 6 rokov.

Štvrtá otázka výskumu tematicky nadväzuje na predchádzajúcu. Učitelia mali uviesť, či základný princíp obráteného vyučovania¹⁰ niekedy využívajú vo svojej učiteľskej praxi (a ako často). Otázka bola uzavretá, s jednoduchým výberom. Respondenti si mohli zvoliť zo štyroch ponúkaných možností. Aj túto otázku vynechalo 6 účastníkov výskumu, výsledky sú teda počítané na základe 54 odpovedí.

Odpovede respondentov vo výskume názoru vyučujúcich na metodiku Obrátená škola na otázku č. 4 (v % z celkového počtu respondentov na túto otázku): Využívate princíp* OŠ vo svojej učiteľskej praxi? (*výmena obsahu práce doma a v škole)

- Nikdy
- Niekol'kokrát/zriedka (menej ako 25 % hodín)
- Často/pravidelne (25 % – 50 % hodín)
- Skoro stále/stále (viac ako 50 % hodín)

Zo zaznamenaných odpovedí vyplýva, že väčšina zapojených vyučujúcich princípy Obrátenej školy nevyužíva nikdy (81,48 %). Frekvencia využitia obráteného vyučovania pritom zjavne stúpa s dĺžkou pedagogickej praxe. Niekol'kokrát vyučovalo obrátenou metódou 14,81 % pedagógov, ktorí na túto otázku odpovedali (pedagogické pôsobenie u 50 % z nich trvá 6 a viac rokov a u 25 % 3 – 5 rokov). Časté využívanie obráteného vyučovania uviedlo

¹⁰ Výmena pracovnej náplne vyučovacej hodiny a domácej úlohy

3,7 % respondentov. Všetci už učia aspoň 6 rokov. Ani jeden učiteľ neuviedol, že by princípy metodiky OŠ využíval na viac ako polovici svojich hodín.

Piata a šiesta otázka v dotazníku boli zamerané na zhodnotenie prínosov a rizík novej metodiky. V piatej výskumnej otázke sme zisťovali, aké pozitíva vidia učitelia v obrátenom vyučovaní. Otázka bola koncipovaná ako polouzavretá, s možnosťou viacnásobného výberu. Na výber bolo sedem možností, vrátane doplnenia inej, vlastnej odpovede. Počet respondentov vykazoval naďalej klesajúcu tendenciu. Túto otázku ich vynechalo 11, percentuálne hodnoty výsledkov sú teda rátané na základe 49 odpovedajúcich. Výsledky piatej výskumnej otázky ilustrujeme nasledovne:

Odpovede respondentov vo výskume názoru vyučujúcich na metodiku Obrátená škola na otázku č. 5 (v % z celkového počtu respondentov na túto otázku): V čom vidíte pozitíva OŠ?

- *Nemá pozitíva* • *Poskytne viac času na hodinách* • *Deti si výklad môžu pozrieť viac krát*
- *Môžu sa trénovať zručnosti* • *S domácou úlohou nemusia pomáhať rodičia*
- *Video je formát, ktorý je pre deti zaujímavý* • *Iné pozitíva (konkretizuj)*

Najčastejšie zaškrtnutou odpoveďou v tejto otázke bolo „*Video je formát, ktorý je pre deti zaujímavý*“, ktorú zvolilo 69,39 % respondentov (a viac ako 50 % v každej kategórii dĺžky pedagogickej praxe). Väčšina odpovedajúcich učiteľov tiež ocenila, že deti si môžu výklad pozrieť opakovane (67,35 %) a že vďaka novej metodike sa na hodine uvoľní čas na iné aktivity (63,27 %). Viac času pritom najviac oceňovali vyučujúci s praxou dlhou 3 – 5 rokov, najmenej študenti (54,16 %). Viac ako polovica respondentov (51,02 %) tiež považuje za prínos, že Obrátená škola umožní v škole tréning zručností. Najväčšiu podporu mala táto možnosť medzi študentmi (54,16 %). 22,45 % pedagógov, ktorí na túto otázku odpovedali, ako prínosné označili, že pri obrátenom vyučovaní s domácou úlohou deťom nemusia pomáhať rodičia. Jeden respondent (2,04 %, študent) tiež zvolil odpoveď „*Iné pozitíva*“ a ako prínosné zdôraznil, že: „*praktizované učivo sa lepšie zapamätá*“. Možnosť, že Obrátená škola „*Nemá pozitíva*“ nebola označená ani raz.

Otázka 6

Šiesta otázka výskumu je protipólom tej predchádzajúcej – zisťovali sme ňou, aké rizika má podľa názoru učiteľov nová metodika. Aj v tomto prípade bola otázka polouzavretá

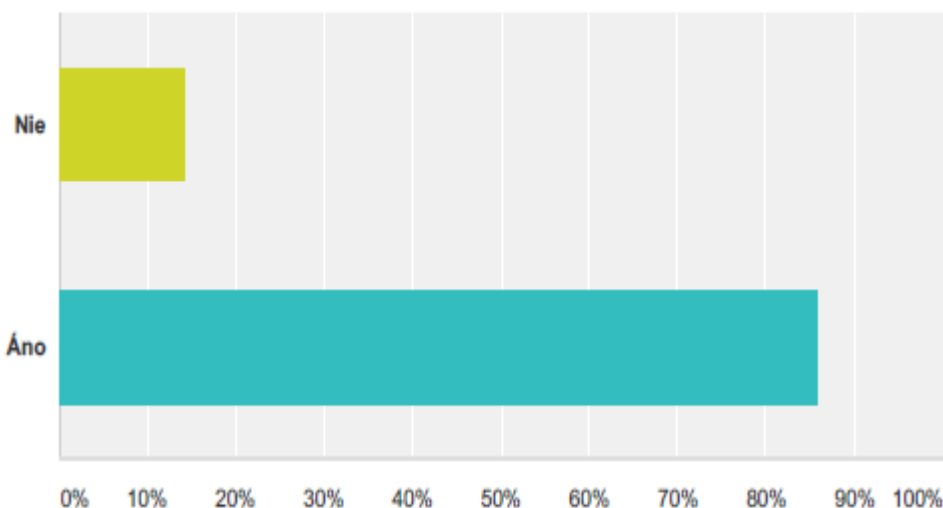
a bolo možné označiť viac odpovedí zároveň. V tejto otázke mali odpovedajúci na výber z ôsmich odpovedí. Počet respondentov sa oproti predchádzajúcej otázke nezmenil (49).

Odpovede respondentov vo výskume názoru vyučujúcich na metodiku Obrátená škola na otázku č. 6 (v % z celkového počtu respondentov na túto otázku): V čom vidíte negatíva OŠ?

• Nemá negatíva	• Deti zase sedia pred obrazovkou
• Priveľa práce pre učiteľa	• Chýba interakcia pri vysvetľovaní učiva
• Primálo disciplíny na hodine	• Nefunguje – nenaučí, čo má
• Nie každé dieťa má doma počítač	• Iné negatíva

Ani jeden respondent si nemyslel, že Obrátená škola nemá žiadne negatíva. Naopak, najčastejšie učiteľmi označeným rizikom bola odpoveď „Nie každé dieťa má doma počítač“, ktorú zdôraznilo 67,35 % odpovedajúcich pedagógov. Túto odpoveď volili vo vysokej miere všetci učitelia, ktorí už učia (80 % v prípade praxe dlhšej 1 – 2 roky, 100 % respondentov s praxou 3 – 5 rokov a 72,22 % pedagógov vyučujúcich 6 a viac rokov). Riziko absencie počítača u detí za významné považuje aj 58,33 % odpovedajúcich študentov učiteľstva dejepisu. Viac ako polovica respondentov tiež vytýka novej metodike priveľké nároky na pracovné nasadenie vyučujúceho (55,1 % – podobné hodnoty dosiahla táto možnosť vo všetkých kategóriách respondentov, pričom najčastejšie – v 66,66 % prípadov – ju volili učitelia s najdlhšou praxou). 51,02 % zapojených vyučujúcich za mínus považuje absentujúcu interakciu pri vysvetľovaní učiva. Riziko príliš malej disciplíny na hodine označilo 14,29 % učiteľov odpovedajúcich na túto otázku. Nedostatočnej disciplíny pri využití novej metodiky sa najviac obávajú študenti (20,83 %), naopak minimálne hodnoty dosiahla táto odpoveď u odpovedajúcich s dlhšou pedagogickou praxou (0% v kategórii s praxou 3 – 5 rokov a 5,5 % v prípade praxe dlhšej 6 a viac rokov). 8,16 % respondentov tiež vyjadrilo názor, že Obrátená škola nefunguje, lebo nenaučí, čo má. Aj toto hodnotenie dávali skôr študenti učiteľstva (8,33 %) než učitelia, ktorí už učia dlhšiu dobu (5,55 % u vyučujúcich učiacich aspoň šiesty rok). Iné negatíva odpovedajúci pedagógovia na novej metodike nenašli.

V posledných dvoch otázkach výskumu mali učitelia vyjadriť svoj názor na budúcnosť metodiky Obrátená škola na Slovensku. Siedma výskumná otázka je uzavretá, s dichotomickou ponukou. Pri znení „Ked' zhodnotíte pozitíva aj negatíva OŠ, myslíte si, že stojí za to ju vyskúšať/má perspektívu vo vyučovaní dejepisu na Slovensku?“ respondenti mohli odpovedať „ÁNO“, alebo „NIE“. Odpovede štyridsiatich deviatich respondentov môžeme vidieť na nasledujúcom obrázku:

Odpovede respondentov vo výskume názoru vyučujúcich na metodiku Obrátená škola na otázku č. 7 (v % z celkového počtu respondentov na túto otázku): *Ked' zhodnotíte pozitíva aj negatíva OŠ, myslíte si, že stojí za to ju vyskúšať/má perspektívu vo vyučovaní dejepisu na Slovensku?*

Ako je zrejmé z grafu, hoci menšina (14,29 %) odpovedajúcich metodiku Obrátená škola za perspektívnu nepovažuje, 85,71 % respondentov si po zhodnotení plusov aj mínusov naopak myslí, že metodika v Slovenskom vyučovaní perspektívu má a stojí za to ju vyskúšať. O tom sú úplne (100 %) presvedčení členovia dvoch stredných kategórií podľa dĺžky pedagogickej praxe (1 – 2 roky, resp. 3 – 5 rokov). O budúcnosti metodiky na Slovensku pochybuje 16,66 % pedagógov-študentov a rovnako 16,66 % tých, ktorí už učia aspoň šiesty rok.

Otázka 8

Posledná, ôsma výskumná otázka sa učiteľov pýtala, či by mali záujem Obrátenú školu využiť aj na vlastných hodinách. V polouzavretej otázke s možnosťou viacnásobnej odpovede si mohli pedagógovia vybrať jednu z piatich možností, pričom v poslednej mohli dopísať aj vlastnú originálnu odpoveď. Na túto otázku odpovedalo 49 respondentov, a to nasledovne:

Odpovede respondentov vo výskume názoru vyučujúcich na metodiku Obrátená škola na otázku č. 8 (v % z celkového počtu respondentov na túto otázku): *Mali by ste záujem využiť OŠ na svojich vlastných hodinách?*

- Nie
- Áno, ale iba ak by videá boli hotové
- Áno
- Áno, ale iba ak by videá aj materiály na hodiny boli hotové
- Iné „Áno, ale...“

O využitie obráteného vyučovania nemá záujem 12,24 % respondentov. Najskeptickejšou skupinou sú pritom učitelia s najdlhšou praxou (22,22 % by na vlastnej hodine vyučovanie neobracali). Naopak, takmer polovica respondentov (46,94 %) záujem o použitie metodiky Obrátená škola aj na vlastných hodinách vyjadrila bez výhrad (všetci učitelia s praxou 1 – 5 rokov, 41,66 % budúcich učiteľov a 33,33 % učiteľov s najdlhšou praxou). 20,41 % odpovedajúcich svoj záujem podmieňuje vopred hotovými videami (33,33 % vyučujúcich s praxou dlhou aspoň 6 rokov a 16,6 % budúcich učiteľov), 16,33 % uviedlo, že by metodiku využili, ak by dostali hotové videá aj materiály na hodiny (20,83 % budúcich učiteľov a 16,6 % respondentov s najdlhšou praxou). Napokon, 14,29 % respondentov (7 učiteľov) uviedlo, že by metodiku využili, ale majú ďalšie výhrady. Každý z nich uviedol aj konkrétne „Áno, ale“.¹¹ Traja títo respondenti sa zhodli, že Obrátená škola by nemala byť jedinou metódou výučby („skombinovať to s klasickou výučbou“, „Áno, ale ako doplnenie klasickej výučby“, „Áno, ale iba na niektorých hodinách ako doplnok ku klasickému výkladu. Určite nie ako hlavnú metódu vyučovania dejepisu.“). Jedna respondentka uvádza ako prekážku pracovnú vyťaženosť učiteľa („ak by som neučila plný úväzok aj s nadčasmi, teda ak by som mala viac času na prípravu takejto hodiny“). Jedna respondentka ďalej zdôrazňuje dôležitosť vlastnej prípravy hodín a aj celkového nastavenia školy („ak by som si pripravila materiály sama a s ohľadom na celkový koncept školy“), jedna spomína potrebu súhlasu nadriadených („v prípade, ak by som mala podporu zo strany vedenia školy“) a jeden respondent pripomína, že nie všetky školy majú vyučovací jazyk slovenský, pričom svoju odpoveď spojil s kritikou súčasného stavu vyučovania dejepisu na Slovensku („pri príprave videa treba myslieť aj na školy s s vyuč. jaz. maď. a ukr. Najdôležitejšia vec je, že týždenne jedna hodina dejepisu na ZŠ je hanba slovenského školstva.“).

Interpretácia výsledkov

Výskum medzi žiakmi dopadol v súlade s osobným dojmom z výskumných hodín, teda v podstate veľmi úspešne. Väčšine žiakov sa výskumné hodiny páčili, pričom významná časť ich považovala za ľahké. Potešujúci je tiež fakt, že len minimum detí má vážnejší problém s väčším vlastným pracovným zaťažením pri využívaní novej metodiky. Necelá desatina žiakov, ktorí sa počas hodiny nudili, nie je nijak mimoriadne výrazná. Z výsledkov druhej otázky vyplýva, že dĺžka videolekcie bola zvolená vhodne. Štvorminútový rozsah väčšine detí vyhovoval, prípadne by privítali aj dlhšie video. Žiaci hodnotili videá pozitívne aj

¹¹ Ich odpovede uvádzame v plnom, pôvodnom znení.

z hľadiska obsahu. Najväčšie výhrady boli k forme videolekcie – skoro pätina detí by pred hovorenou lekciovou preferovala vizuálne, príbehové spracovanie. Vhodné je však v práci spomínané screencastové video, ktoré by hovorené slovo kombinovalo s obrazovým materiálom.

Za alarmujúco vysoký považujem počet žiakov, ktorý si domácu úlohu nesplnili a video si nepozreli. Poukazuje na potrebu nájdenia efektívnych kontrolných prostriedkov. Takisto by mohlo pomôcť upravenie obsahu hodiny tak, aby na jej úspešné zvládnutie účastníci video vyslovene potrebovali vidieť. Na druhej strane, je možné (alebo dokonca pravdepodobné), že výsledok v tomto konkrétnom prípade ovplyvňuje aj fakt, že deti takúto hodinu zažili prvýkrát.¹² Keďže na daný systém práce nie sú zvyknuté, faktor zabudnutia potreby splniť domácu úlohu na predmet, na ktorom ju zrejme úplne bežne nedostávajú, sa mohol pomerne významne prejavovať. Trochu rozpačito vnímame fakt, že napriek neodsledovaniu videa sa významná časť detí pokúsila audiovizuálny materiál hodnotiť. Pravdou je, že na nevhodnosť tohto postupu neboli pri vyplňaní dotazníka špeciálne upozornení, keďže daný vývoj situácie som skutočne nepredpokladala.

Rozporuplným výsledkom skončila otázka skúmajúca vnímanie a prínos obrázkov použitých na blogu pri videách, ktorých cieľom bolo vizuálne doplniť videá. Viac ako tretina detí zapojených do výskumu ich nepovažovala za nijak špeciálne prínosné, no tento výsledok je len priemerom a medzi konkrétnymi výskumnými triedami boli značné rozdiely. V priemere približne štvrtine detí pomohli obrázky k pochopeniu témy a štvrtine k zapamätaniu informácií. Za zaujímavé obrázky označila polovica detí. Osobne na základe týchto výsledkov vizuálny materiál považujeme v princípe za prínosný, hoci opäť dodávame – ako materiál zaradený do screencastu by sa zrejme deťom mohli páčiť viac.

V piatej výskumnej otázke deti jednoznačne vyjadrili, že by hodinu ako bola výskumná, chceli zažiť zas. Vyše 40 %-tnú podporu celkového prechodu na obrátené vyučovanie považujeme za veľmi priaznivý výsledok. Ďalších 30 % detí preferuje vo vyučovaní väčšiu variabilitu, no systém sa im páčil. Dokopy teda vyučovanie so zapojením metodiky Obrátená škola ocenilo 70 % detí zapojených do výskumu. To sa podobne prejavilo aj v poslednej otázke, v ktorej mali žiaci hodinu oznámkovať – vyše polovica detí jej dala jednotku, niektorí dokonca s hviezdikou. Ďalších vyše 30 % označilo hodinu ako „chválitebnú“, čo je tiež pozitívny výsledok. V tomto kontexte v piatej výskumnej otázke trochu svieti výsledok v prípade možnosti „D: Je mi to jedno“, ktorú zvolila skoro štvrtina

¹² Obidve pani učiteľky vybraných škôl uviedli, že princípy metodiky *Obrátenej školy* vo vyučovaní nevyužívajú.

respondentov zapojených do výskumu. Pasivitu a nezáujem o priebeh procesu, ktorého sú žiaci chtiac-nechtiac súčasťou, považujem za zásadný problém. Môže však indikovať aj skutočnosť, že žiaci nie sú (alebo sú nedostatočne) zvyknutí na to, že by sa od nich žiadalo, aby vyučovanie sami hodnotili. Pri tejto interpretácii potom ľahostajnosť štvrtiny respondentov v tejto otázke jednoznačne hovorí v prospech zavedenia novej metodiky. Tá totiž, ako je spomenuté vyššie, ponúka priestor práve na naučenie a tréning vyšších kognitívnych funkcií.

Výsledky dotazníka skúmajúceho názor učiteľov sú o niečo farebnejšie. Na jednej strane treba konštatovať, že percento učiteľov, ktorí o metodike nikdy pred zapojením do výskumu nepočuli, je skutočne veľmi vysoké. Tento výsledok môže čiastočne reflektovať skutočnosť, že skoro žiadne dostupné zdroje nie sú písané v slovenskom jazyku. Pedagogická literatúra zo zahraničia sa prekladá len minimálne, keďže vydávanie týchto kníh je málo komerčne zaujímavé. Je to pritom škoda, lebo slovenská pedagogická obec je tak do značnej miery ochudobňovaná o obrovské množstvo inšpirácií a informácií o inováciách v oblasti pedagogického výskumu aj metodológii vyučovania. Väčšina respondentov, ktorí predsa len nejakými informáciami o obrátenom vyučovaní disponovali, uviedla, že ich získali z internetu. Prekvapivým bol jednoznačne výsledok, že nikto z účastníkov sa o Obrátenej škole inde ako na internete alebo v odbornej literatúre nedozvedel. Prekvapením je aj fakt, že sa informácie neobjavili ani v rámci kreditných kurzov kontinuálneho vzdelávania aspoň na niektorej slovenskej univerzite pripravujúcej budúcich učiteľov. Teší nás, že medzi respondentmi sa predsa len objavili aj takí, ktorým je nová metodika dobre známa. Z výsledkov výskumnej otázky č. 4 vyplýva, že hoci prevažná väčšina odpovedajúcich princípy obráteného vyučovania nikdy nevyužila, približne 18 % ju už aspoň vyskúšala. Tento výsledok síce nie je oslnivo vysoký, no jeho vysvetlením bude zrejme aj vyššie opísaná nízka informovanosť.

Vyššie 85 % respondentov pri perspektíve skúmanej metodiky je vôbec najvyššou zhodou v rámci celého učiteľského dotazníka a naznačuje, že naši učitelia sú do značnej miery zmysluplným inováciám otvorení. Aj na vlastných hodinách by za určitých podmienok Obrátenu školu vyskúšalo vyššie 87 % odpovedajúcich pedagógov. Najčastejšie zdôrazňovanou podmienkou je, aby si videá nemuseli vyrábať sami, keďže nedostatkom práce rozhodne netrpia.

Prívetké nároky na pracovné nasadenie vyučujúceho je druhou najčastejšie zdôrazňovanou výčitkou novej metodike a za problém ho zhodne považujú všetky skupiny respondentov, bez ohľadu na predchádzajúcu prax. Úplne najviac respondentov však za

negatívum označilo predovšetkým fakt, že nie každé dieťa disponuje potrebným technickým vybavením, čo znemožňuje akékoľvek plošné zavedenie metodiky v tu prezentovanej forme. Na jednej strane teda znie apel na vytvorenie videí, ktoré by mohli byť pre vyučovanie skutočným prínosom a vyučujúcim značne uľahčiť život, na druhej strane vyvstáva otázka, či (a ako) by bolo možné nastaviť metodiku tak, aby bola použiteľná aj v prípade nižšej technickej vybavenosti. Menej „digitálne“ riešenie by bolo odpoveďou aj na hlasy, ktoré vidia ako negatívum, že obrátené vyučovanie detí opäť usádza za monitor počítača. Nedostatočnú interakciu pri výklade učiva, ktorá je poslednou z označovaných rizík novej metodiky. Tréning zručností ocenila viac ako polovica respondentov. Na tieto rozvíjajúce aktivity dokáže uvoľniť priestor práve Obrátená škola, čo za prínos považuje vyše 60 % odpovedajúcich pedagógov. Ešte väčšie percento považuje za plus, že dieťa môže výklad sledovať opakovane. Táto možnosť má potenciál výrazne zjednodušiť prácu učiteľa, keďže už nemusí investovať čas do opakovania toho istého učiva, ale ani napríklad do „udržiavania disciplíny“ počas výkladu daného učiva na vyučovacej hodine. V otázke negatív aj pozitív u väčšiny odpovedajúcich pedagógov zavážil skôr dopad na žiaka, ako na učiteľa. Tento výsledok naznačuje skutočnú empatiu učiteľov voči svojim zverencom a je potešiteľným javom.

Príloha:

Scenár vyučovacej hodiny na tému: Historické pramene

Úvodné slová k domácej príprave na vyučovaciu hodinu.

1. Video-follow up:

- Kontrola sledovanosti videa zadaného na DÚ (práca doma), príprava otázok k sledovanému videu;
- Prezentácia otázok pripravených k videu
- Odpovede na otázky pripravené žiakmi

2. Na stole máte euroobal s úlohami na prvú časť dnešnej hodiny.

- *Prvá úloha je určená jednotlivcom:*
 - a) Najprv si prosím vytiahnite obálku č. 1. Je v nej niekoľko obrázkov s prameňmi a popisom. Vašou úlohou je správne spojiť obrázky s popismi. Keď to budete mať, vyberte si niektorý zo zvyšných prameňov a napíšte k nemu podobný opis – na 3 – 5 viet. Nesmiete v ňom ale spomenúť meno prameňa, ktorý opisujete. Máte na to asi 5 minút.
- Prezentujte niekoľko opisov, ktoré ste vymysleli.

- Vytvorte dvojice! Z euroobalu vytiahnite pojmovú mapu s ústredným pojmom: Pramene.

b) Zarad'te pramene z obálky č. 1 do správnych kategórií. V každej kategórii zostanú aj prázdne miesta – na ne vymyslite vlastný príklad.

- AKÉ PRAMENE sú v kategórii hm/pís/obr? (4prík)
- AKÉ VLASTNÉ PRÍKLADY máte na hm/obr/pís? (4prík)3min

3. Ďalšiu úlohu budete riešiť v skupinách (5 žiakov):

- Každá skupina dostane sadu prameňov. Máte 2 úlohy:
 - a) Skúste pramene zaradiť do správneho obdobia (podľa učebnice s.???)
 - b) Vyberte si 5 prameňov. Ku každému napíšte 5 informácií, ktoré sa z neho o minulosti dozvieme / 5 otázok, na ktoré tento prameň neodpovedá.

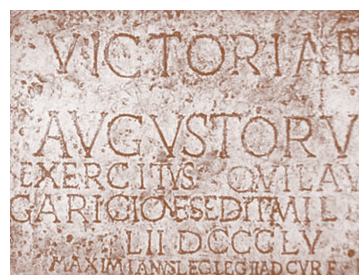
Tento prameň (alebo pramene?) pochádza zo 17. storočia z Francúzska. Aj keď dnes ho nosia ženy, kedysi ho spopularizoval kráľ Ľudovít XVI., ktorý bol veľmi nízky a takto to vyriešil.

Tento prameň klame a je to na ňom vidno. Nie je preto dôveryhodným zdrojom informácií. Vznikol spojením dvoch iných prameňov.

Tieto pramene zarobili svojej autorke veľa peňazí. Opisujú príbeh mladého chlapca, ktorý musí poraziť zlé sily.

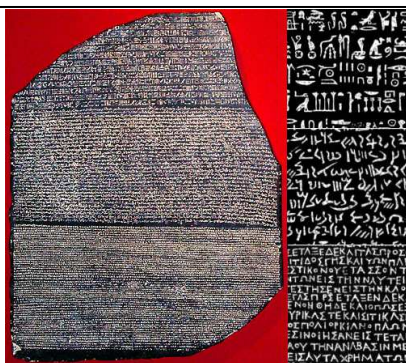
Tento prameň je vytesaný do skaly pod Trenčianskym hradom a dokazuje prítomnosť rímskych vojsk až po toto miesto.

Tento prameň stojí na jednom z bratislavských námestí. Je veľký asi ako menšie osobné auto, ale oveľa vyšší. Zobrazuje nášho najslávnejšieho básnika.

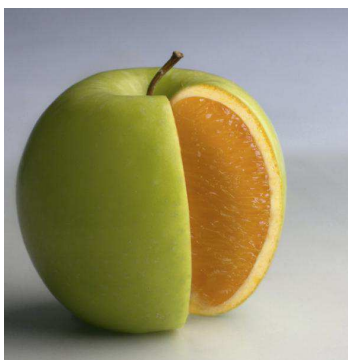

Tento prameň pochádza zo starovekého Egypta. Nachádza sa na stene hrobky. Ukazuje nám, ako sa Egypťania živil.

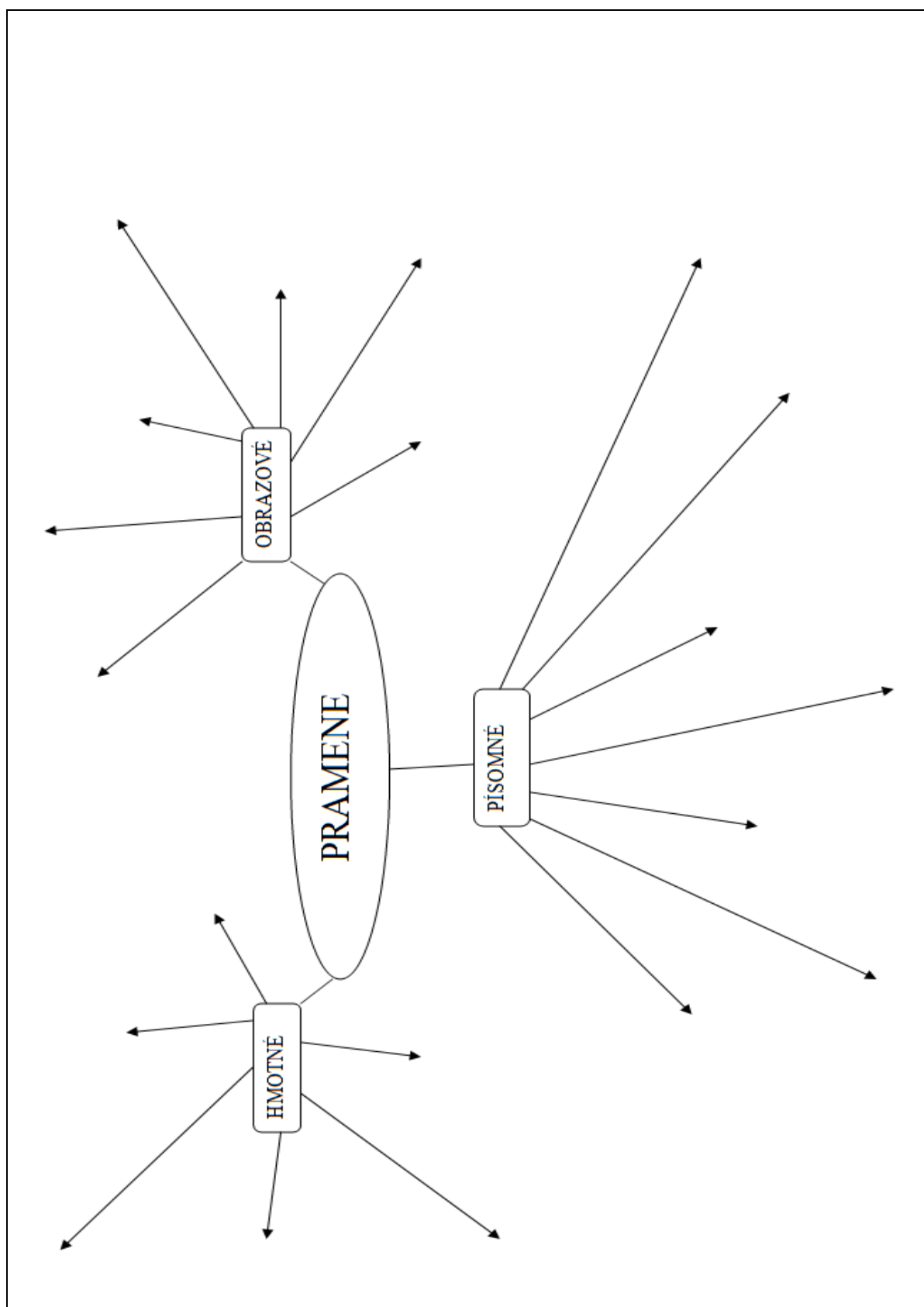
Tento prameň patril cisárovi Napoleonovi Bonapartemu. Používal sa pri boji, ale slúžil aj na ozdobu pri slávnostiach a poradných príležitostiach. V roku 2007 ho na dražbe vydražili za skoro 5 miliónov eur

Na tomto prameni je napísaný ten istý text v 2 rôznych starovekých egyptských a jednom gréckom písme. Vďaka tomuto prameňu sa vedcom podarilo rozlúštiť egyptské hieroglyfy.

Tento prameň je najstarší. Pochádza až z praveku. Praveký človek ho používal na sekanie, bodanie alebo rezanie. Bol vyrobený opracovaním kameňa, ktorý voláme pazúrik.

Tento prameň pochádza z 18. storočia. Vydala ho cisárovná Mária Terézia a zaviedla ním školskú dochádzku.

RECENZIE

„Oživené učebnice“ – recenzie projektu edukačného vzdelávania v Múzeu mesta Bratislavy

Anna Bocková (rec.)

19. septembra 2017 bol na pôde *Múzea mesta Bratislavy* otvorený a uvedený do praxe projekt **č. 16-622-05207 Oživené učebnice – špeciálna interaktívna výstavná expozícia**. (Riešiteľky projektu: PhDr. Beáta Husová, PaedDr. Martina Pavlikánová, PhD., Múzeum mesta Bratislavy)

Projekt *Oživené učebnice* podporil z verejných zdrojov Fond na podporu umenia.

Základnú štruktúru projektu tvoria:

- vzdelávacie programy v ateliéri Múzea mesta Bratislavy, možnosti implementácie projektu do edukačného systému historického a pedagogického vzdelávania (graficky zaujímavo zobrazená časová os s historickými dátami, makety – panovníci Veľkej Moravy, Uhorského kráľovstva a habsburskej monarchie s farebným a priestorovým rozlíšením, interaktívna komunikácia s cieľovou skupinou, rekvizity, aplikácie historických objektov, symboly, symbolické zobrazenia a pod.);
- výber historických faktov a metodických postupov v edukačnom interaktívnom prostredí;
- publikácie: *„Slovania z Devína“*, *„Mária Terézia a my“*, *„Prišli k nám Rimania“*, *Tajomstvo lekárne U červeného raka“*, *„Prechádzky s pánom Marquartom“*. Publikácie (knižky) sú organickou súčasťou tohto príslušného vzdelávacieho programu, ale zároveň ich odporúčam ako vhodnú doplnkovú literatúru vo výučbe dejepisu (v súlade s platnými učebnicami dejepisu a príslušnými vzdelávacími dokumentmi pre základné školy). Inšpiráciu v nich však nájdú aj učitelia iných predmetov, napr.: slovenského jazyka a literatúry, občianskej výchovy, výchovy umením, dramatickej výchovy a pod. Sú veľmi dobrým východiskom a užitočným podkladom na tvorbu rôznorodých žiackych (školských) projektov, „nadstavbových“ riešení („reťazení“ poznatkov), pri uplatňovaní reflexných metód vo výučbe, rozvíjaní masmediálnej komunikácie či hľadání a vnímaní interdisciplinárnych – medziodborových súvislostí – veľmi dôležitých v poznávacom procese.

- tematické vychádzky k predmetným historickým objektom v meste Bratislava so sprievodnými knižkami (5 uvedených publikácií).

Projekt je posudzovaný z didakticko-historického hľadiska. V posudku sa zameriavame okrem potvrdenia odbornej správnosti faktov aj na efektivitu a význam mimoškolského historického vzdelávania v zmysle uplatnenia výzvy „*Múzeum má budúcnosť*“ (aj v školskom vzdelávacom systéme). Plne tento zámer podporujeme.

Projekt nemá ambíciu suplovať výučbu dejepisu na základnej škole, ale môže svojou potenciou veľmi účinne napomáhať konkretizáciu historického obrazu jednotlivých historických udalostí v konkrétnom čase a priestore. Takýmto zámerom môže projekt súčinne napomáhať aj rozvoj predmetových kompetencií detí (žiakov) požadovaných v Štátnom vzdelávacom programe pre dejepis, ako aj vytvárať všeobecnejší historický rozhľad. (Vtipné znázornenie dát z našich dejín je v primeranom rozsahu rozmiestnené na časovej osi a vhodne korešponduje s faktmi a prerozprávanými príbehmi v piatich knižkách a ďalšími objektmi v interiéri a exteriéri). Riešitelia projektu autorka PhDr. Beáta Husová a spoluautorka PaedDr. Martina Pavlikánová, PhD. zvládli zosúladienie všetkých uvedených komponentov tak, aby zobrazili širšie kontexty našich dejín a poskytli aj primeranú konkretizáciu vybraných udalostí a faktov v malom priestore. Použité fakty vo vzdelávacích programoch sú dôsledne vyberané z odbornej, populárno-vedeckej literatúry i archeologických artefaktov. Ich výber bol prispôsobovaný veku cieľovej skupiny (9 – 14-ročné deti) – s potenciálnymi možnosťami ďalšieho využitia pre staršiu študujúcu mládež, ako aj dostupnosťou archeologických objektov, rôznorodých historických prameňov vystavených v múzeu.

Publikácie sú sprievodcom k vzdelávaciemu programu z edície: *História v kocke*, 2017 a vytvorené v spolupráci s vydavateľstvom BUVIK.

(Autorky publikácií : PhDr. Beáta Husová, PaedDr. Martina Pavlikánová, PhD., jazyková redaktorka: Mgr. Milica Matejková, odborné posúdenie: PhDr. Vladimír Turčan, Mgr. Zuzana Francová, PhDr. Jaroslava Schmidtová, Mgr. Mária Antolíková, PhDr. Zuzana Zvarová, ilustrácie: Mgr. art. Maroš Schmidt, dizajn: Mgr. art. Ondrej Jób, foto: Adam Šakový, editorka: PhDr. Beáta Husová, PaedDr. Martina Pavlikánová, PhD., didakticko-historické posúdenie projektu: PhDr. Anna Bocková, PhD., metodicko-pedagogické posúdenie projektu: PaedDr. Darina Bačová).

Celkovo sa nám takáto myšlienka realizácie projektu páči a objektívne sa predpokladá aj záujem detí o ponúkanú formu sprístupňovania historických informácií. Potvrdzujeme to aj na základe realizácie pilotných ukážok vzdelávacieho programu

spriístupnených v detskom ateliéri múzea študentom histórie učiteľského smeru magisterského stupňa štúdia na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave. Ich reakcia a spätná väzba bola priaznivá.

Každý program má teda interaktívne pomôcky: makety, trojrozmerné pomôcky – kópie predmetov, oblečenie a brožovanú knižku s príbehom na pozadí histórie či archeológie k danej téme. Knižka neplní len sprievodnú funkciu programu, ale bude všestrannejšou pomôckou pre učiteľov a žiakov. Publikácie (s primeraným výberom informácií) majú tendenciu „vtiahnuť“ čitateľa do deja a zamýšľať sa aj prostredníctvom faktografických údajov či fiktívnych postáv nad prácou historika, archeológa, múzejného pracovníka pri rekonštrukcii dejín. Zároveň poskytujú aj podklady na hranie rolí, využitie situačnej metódy vo výučbe dejepisu i rozvíjanie predstavivosti o živote ľudí – jednotlivcov v spoločnosti.

Publikácie majú jednotnú štruktúru: vždy hlavná postava (bud' vymyslená alebo aj reálna) rozpráva príbeh – ktorý je podložený faktmi z histórie a archeológie. Fakty sú vyznačené v špeciálnom rastri. Príbeh je graficky označený a doplnený kreslenkami v koláži so zbierkovými predmetmi. (Například: veľmožov syn Dobroslav rozpráva príbeh o Slovanoch – jeho portrét je len kreslenka v líniách, ale pri nej je zbierkový predmet, ktorý sa ho môže týkať a našiel sa v reálnom hrobe na Devíne ako inventár. Viaceré archeologické nálezy sú zobrazované v kombinácii s kreslenkami – tvár ženy v líniách bude mať například na ušiach pripevnenú nájdenú reálnu náušnicu, ktorá sa našla v hrobe. Bábätko pochované so ženou – tiež so zobrazením tváre, má pri sebe reálne hrkálky, gombíky z oblečenia atď.).

Keď sú v texte konkrétne historické ukážky (obr.), žiaci môžu ľahšie rekonštruovať dejiny, o ktorých sa učia a predstavovať si deje v mikrohistórii. Takto si oveľa lepšie môžu uvedomiť význam archeologických artefaktov a prácu archeológa, historika, múzejného pracovníka i učiteľa dejepisu.

Sme presvedčení, že predložený materiál s interaktívnymi prvkami splní očakávania projektu na veľmi dobrej kvalitatívnej úrovni.

Predložené dielo **„Projekt: OŽIVENÉ UČEBNICE Sprievodca k vzdelávaciemu programu“** stvárňuje veľmi dobrú myšlienku oživovať históriu naratívnu metódou a interaktívnymi činnosťami, a tak rozvíjať „komunikáciu“ s historickými informáciami, komunikáciu školy s múzeom. Je veľmi dobrou didaktickou pomôckou pri chápaní historického vývoja i zložitosti historických javov. Je vhodným „vodítkom“ pri vytváraní predstavivosti mladších žiakov (vo veku od 9 do 14 rokov) o každodenných problémoch a potrebách ľudí v rôznych časových horizontoch. Zároveň poskytuje priestor aj na empatický pohľad na dejiny a nevynímajúc aj zábavnejšiu formu vzdelávania.

Takto pripravený edukačný projekt odporúčame praktizovať a propagovať v spolupráci so školami i verejnosťou. „Oživené“ učebnice (5 publikácií) sú vhodnou účelovou a doplnkovou literatúrou pre žiakov a študujúcu mládež. Svojím spracovaním – vnáraním sa do historického času a priestoru – môžu rovnako zaujať aj staršie generácie.

SPRÁVY

Medzinárodná vedecká konferencia *Argenti fodina* 2017

Miroslav Kamenický

V dňoch 6. – 8. septembra 2017 sa v Banskej Štiavnici uskutočnila vedecká konferencia *Argenti fodina* 2017. Podujatie bolo nazvané podľa jedného z najstarších označení Banskej Štiavnice – v listine z roku 1228, kde je označená pojmom „strieborná baňa“ (*Argenti fodina*). Konferencia mala dve hlavné témy. Prvou bola história montánných regiónov Európy a druhou témou bola história geológie. Hlavnými organizátormi konferencie boli Slovenské banské múzeum v Banskej Štiavnici, Sekcia pre hospodárske a sociálne dejiny Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV a mesto Banská Štiavnica. Konferencia sa uskutočnila pri príležitosti 800-tého výročia prvej písomnej zmienky o Banskej Štiavnici a tiež 780-teho výročia od udelenia mestských výsad pre Banskú Štiavnicu. Možno pre úplnosť dodať, že prvá písomná zmienka o Banskej Štiavnici sa nachádza v listine Ondreja II. z roku 1217, kde panovník udelil hodnosť hlavného kráľovského pivničiara Vavríncovi, ktorý s ním išiel na križiacku výpravu do Svätej zeme. Z toho dôvodu sa vzdal tejto hodnosti komes Alexander, syn Tomáša z rodu Hunt-Poznanovcov. Za vzdanie sa hodnosti spojenej s príjmami dostal komes Alexander od Ondreja II. 300 hrivien striebra z kráľovských príjmov, ktoré mal panovník z Banskej Štiavnice (de Bana). Pokiaľ ide o mestské výsady, tak tie udelil Belo IV. Banskej Štiavnici najneskôr v rokoch 1237 – 1238. Tie sa síce nezachovali, podarilo sa však rekonštruovať ich viacero ustanovení vo výsadách iných miest. Možno dodať, že v rámci konferencie bola na Starom zámku v Banskej Štiavnici inštalovaná aj výstava o najstarších dejinách Banskej Štiavnice.

Konferencia *Argenti fodina* 2017 bola slávnostne otvorená v stredu 6. septembra 2017. Prvou odbornou prednáškou bol príspevok doc. PhDr. Daniela Pivka, PhD. (Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského, Bratislava) *Ťažba ušľachtileho kameňa v historických kameňolomoch na Slovensku*. Nasledoval referát autorky z Rakúska Dr. Sabine Stadler *The series of walks in geology and the image of history* (Séria prechádzok v oblasti geológie a obraz histórie). Mgr. František Bakoš, PhD. (Slovenská asociácia ložiskových geológov) spolu s RNDr. Petrom Pauditšom, PhD. boli autormi príspevku *Analýza povrchových prejavov starej banskej činnosti po ťažbe drahých kovov v Pukanci*. PhDr. Jozef Labuda, CSc. a RNDr. Juraj Paučula (OZ Kruh) prezentovali vo svojom príspevku náučný chodník po archeologickej lokalite Glanzenberg v Banskej Štiavnici. Mgr. Zora Bielichová

(Archeologický ústav SAV) zasa prezentovala svoj archeozoologický výskum na lokalite Glanzenberg v Banskej Štiavnici. O mineralogickej a ložisko-geologickej expozícii na bani Starovšechsvätých v Banskej Hodruši hovoril Ing. Richard Kaňa (Slovenská banská spol. s r. o.).

Po obednej prestávke pokračovali prednášky druhým blokom. PhDr. Ivan Chebeň, CSc. (Archeologický ústav SAV) prezentoval príspevok autorskej trojice (Ivan Cheben – Michal Cheben – Adrián Nemergut) *Nové ťažobné pole na rádiolarit a jeho zázemie v Sedmerici*. Ing. arch. Iveta Chovanová (Slovenské banské múzeum, Banská Štiavnica) zasa oboznámila prítomných so zbierkovým fondom umeleckej histórie Slovenského banského múzea ako ikonografickým zdrojom výskumu pamiatkových hodnôt lokality UNESCO (Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia). Mgr. Peter Konečný (Historický ústav SAV) informoval o záujme európskych odborníkov a cestovateľov o baníctvo a hutníctvo v Dolnom Uhorsku v rokoch 1752 – 1848. Nasledovala jazykovedne ladená prednáška prof. PhDr. Pavla Žiga, CSc. (Univerzita Komenského, Filozofická fakulta) o vplyve montánných regiónov na slovenské jazykové územie. Pawel Stach, MSc. (AGH University of Science and Technology) predniesol referát *Glessite from Bitterfeld deposits on Günter Krumbiegel's Collection* (Glessity z Bitterfeldských nálezísk v zbierke Güntera Krumbiegela). Veľmi zaujímavou bola prednáška Mgr. Zuzany Denkovej, PhD. ktorá informovala o baníckych uniformách v zbierke Slovenského banského múzea. Úvodom k exkurzii, ktorá sa uskutočnila vo štvrtok 7. septembra 2017, bol príspevok Mgr. Petra Jancsyho (Slovenské banské múzeum) o miestnych stavebných kameňoch v historickom jadre Banskej Štiavnice.

Druhý deň konferencie bol venovaný trom exkurziám. Prvou bola exkurzia do Hornonitrianskeho banského skanzenu (baňa Cígeľ), druhou bola návšteva expozície Cesta uhlia v Handlovej a treťou bola už avizovaná exkurzia o využití kameňa ako stavebného materiálu v intraviláne mesta Banská Štiavnica.

Posledný deň konferencie (piatok 8. septembra 2017) odznelo ešte sedem odborných prednášok. Išlo o dve prednášky poľských autorov – Prof. Dr. hab. Mirosław Karbowczek – Prof. Dr. hab. Tadeusz Karwan – Dr. hab. Dariusz Rozmus – Dr. Ireneusz Suliga: *New archeological and archeometalurgical research of the early medieval lead and silver smelting sites in the border areas of Upper Silesia and Malopolska* (Nové archeologické a archeometalurgické výskumy raných stredovekých lokalít v pohraničných oblastiach Horného Sliezka a Malopoľska, v ktorých sa vyrábalo olovo a striebro) a Dr. Ing. Aldona Garbacz-Klempka – Dr. hab. Dariusz Rozman – Mgr. Marek Szymaszkiewicz: *Lead products in Lusatian culture 7th - 6th BC in the lead ore-rich areas in the Wyzyna Slaska and in the*

Wyzyna Krakowsko-Czestochowska (Olovené produkty v Lužickej kultúre 7. – 6. stor., v oblastiach bohatých na rudy Wyzyna Slaska a Wyzyna Krakowsko-Czestochowska). Potom nasledoval príspevok českého archeológa Mgr. Ondřeja Malinu, PhD. (Národní památkový ústav, ú.o.p v Lokti) – *ArcheoMontan 2018 v Západním Krušnohoří. Využití dat leteckého laserového skenování a archeologický průzkum montánních reliktů v revíru Horní Blatná*. Náš známy numizmatik PhDr. Ján Hunka, CSc. (Archeologický ústav SAV) predniesol príspevok *Nový nález mincí ze Španej Doliny*. Doc. PhDr. Miroslav Kamenický, CSc. (Univerzita Komenského, Pedagogická fakulta) informoval o študentoch z Banskej Štiavnice na zahraničných univerzitách a vysokých školách do roku 1918. Posledným referátom konferencie bol príspevok PhDr. Daniela Harvana (Slovenské banské múzeum) s názvom *Banícke dni v rokoch 1. ČSR. Východiská – organizácia – priebeh*.

Konferencia mala vynikajúcu odbornú úroveň. Ako som už v úvode spomenul, konferencia sa uskutočnila pri príležitosti významných výročí mesta Banská Štiavnica. Bola aj súčasťou celoštátnych osláv baníkov, geológov, hutníkov a naftárov, ktoré poctil tento rok v Banskej Štiavnici svojou prítomnosťou aj prezident SR Andrej Kiska.

Vedecká konferencia k 200. výročiu narodenia Jozefa Miloslava Hurbana

Miriam Viršínská

V roku 2017 oslavuje významné jubileum viacerých osobností slovenskej histórie. Pripomíname si 200. výročie narodenia dvoch národných dejateľov Jozefa Miloslava Hurbana a Andreja Radlinského. Pri príležitosti tohto výročia zorganizovali mnohé inštitúcie viaceré podujatí, ktorých cieľom bolo priblížiť a uctiť si život a dielo týchto osobností. Jednou z organizácií, ktorá sa podujala predstaviť laickej i odbornej verejnosti viaceré aspekty života a diela J. M. Hurbana, bola aj Slovenská národná knižnica v Martine a jej Národný biografický ústav. Konferencia sa uskutočnila dňa 8. júna 2017 v priestoroch audiovizuálnej siene Literárneho múzea Slovenskej národnej knižnice.

Podujatie otvoril doc. Augustín Maťovčík zo SNK, ktorý vo svojom príhovore vyzdvihol zástoj J. M. Hurbana v národnopolitickom živote slovenského národa v druhej polovici 19. storočia. Literárny vedec a slovakista Rudolf Chmel vo svojom príspevku priblížil Jozefa Miloslava Hurbana ako národného ideológa a jeho zápas za slovenskú národnú identitu, keď vyzdvihol skutočnosť, že J. M. Hurban stál pri pozitívnych základoch slovenského nacionalizmu. Hurbanovu ideológiu predstavil prostredníctvom jeho diela *Slovensko a jeho život literárny*.

V ďalšom príspevku Daniela Kodajová z Historického ústavu SAV hovorila o *Národnom príbehu v diele J. M. Hurbana Slovensko a jeho život literárny*. V spojitosti s ním uviedla, že práve pre obdobie romantizmu bolo typické písanie historických a historizujúcich literárnych a dramatických útvarov, v ktorých sa oslavovali minulé skutky a deje národnej minulosti. Hurban v súlade s intenciami doby, aj napriek tomu, že nebol ani historikom, ani literárnym vedcom, sa pokúsil v tomto diele priblížiť svoj pohľad na slovenský národný príbeh a podal svoju verziu slávnej histórie slovenského národa.

Miriam Viršínská z Katedry histórie Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského sa venovala *Cirkevnopolitickej činnosti J. M. Hurbana*. Jozefa Miloslava Hurbana predstavila ako významného dejateľa slovenskej evanjelickej cirkvi a. v. v Uhorsku. Objasnila jeho zápas proti maďarizácii v cirkvi (boj proti únii a patentálne zápasy). Sústredila sa na jeho duchovnú prácu v cirkevnom zbore v Hlbokom, v Nitrianskom senioráte, taktiež zhodnotila aj jeho pôsobenie na poli slovenského evanjelického školstva.

Ďalší referát predniesol Augustín Maťovčík, v ktorom sa zameral na genézu Hurbanovho životopisu. Nasledoval príspevok s názvom *Z minulosti rodu Hurbanovcov* Zdenka Ďurišku (Národný biografický ústav, SNK). V referáte sa usiloval priniesť netradičné, menej známe fakty z Hurbanovho života. Zdôraznil skutočnosť, že matriky obsahujú matúce informácie ku genéze Hurbanovho pôvodu a jeho predkov. Základné informácie o jeho pôvode pochádzajú od samotného J. M. Hurbana, keďže v Hurbanovej pozostalosti sa nachádza náčrt rodokmeňa rodu Hurbanovcov. Hurbanovci pochádzali zo Sobotišťa, kde po niekoľko generácií vlastnili prosperujúci mlyn a radili sa k relatívne slobodnej vrstve obyvateľstva.

Dušan Škvarna z Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici referoval o *Edičnom počine Zdeňka Fišera a Jozefovi Miloslavovi Hurbanovi*. V prvej časti príspevku predstavil Z. Fišera ako historika Moravsko-zemského muzea v Brně zaoberajúceho sa 19. storočím, česko-slovensko-moravskými vzťahmi, dejinami kultúry v 19. storočí a predovšetkým ako vydavateľa dokumentov. Fišer pripravil do tlače osemzväzkové vydanie dokumentov viažucich sa k životu a dielu Daniela Slobodu, evanjelického farára pôsobiaceho v obci Rusava na Morave, ktorý bol zároveň švagrom J. M. Hurbana. V rámci tejto edície vyšiel štvrtý zväzok venovaný korešpondencii D. Slobodu s J. M. Hurbanom. Tento vydateľský počin je zatiaľ jedinou edovanou korešpondenciou J. M. Hurbana, keďže na Slovensku doposiaľ absentuje literárnokritické vydanie Hurbanovej korešpondencie.

Príspevok Petra Macha z Historického ústavu SAV *Hurbanov pomník v Novom Meste nad Váhom. Zrod jeho sochárskeho diela medzi umením, ideológiou a financiami* priblížil výsledky svojho bádania súvisiace s prvým pomníkom uctievajúcim J. M. Hurbana. Naši predkovia ho postavili v roku 1928 v Novom Meste nad Váhom pri príležitosti 10. Výročia vzniku Československej republiky. Macho referoval o realizácii stavby tohto pomníka, jeho financovaní, výbere sochára i o slávnostnom odhalení, ktoré sa udialo aj za účasti Hurbanových potomkov a bývalých československých legionárov.

Konferenciu uzatvorila Mária Valová zo Slovenskej národnej knižnice príspevkom *Jozef Miloslav Hurban na fotografiách v zbierkach Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice*. Autorka v ňom hovorila o najvzácnejších portrétnych a dokumentárnych fotografiách spojených s J. M. Hurbanom nachádzajúcich sa v LA SNK. Predstavila mediálne najznámejší dagerotyp zachytávajúci členov slovenského vyslanectva v roku 1849 vo Viedni. K vzácnym obrazovým prameňom patrí aj kolorovaný portrét J. M. Hurbana na slanom

papieri, tzv. kalotyp, pochádzajúci z roku 1849, vyhotovený pravdepodobne srbským fotografom Anastasom Jovanovičom vo Viedni.

Konferencia organizovaná SNK pri príležitosti 200. výročia narodenia J. M. Hurbana priniesla mnoho zaujímavých informácií, známych aj menej známych faktov z Hurbanovho súkromného života, ako aj verejného pôsobenia a úspešne nadviazala na ďalšie odborné podujatia venované Hurbanovmu významnému jubileu.

AUTORI

Mgr. Lenka Bírová

absolvent Katedry histórie Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

PhDr. Anna Bocková, PhD.

Katedra histórie Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

Doc. PhDr. Miroslav Kamenický, CSc.,

Katedra histórie Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

Mgr. Tibor Kórmíves

Archív Univerzity v Miškolci

Doc. Mgr. Pavol Matula, PhD.

Katedra histórie Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

Dr. László Szögi, CSc.

Archív Univerzity ELTE Budapešť

Mgr. Miriam Viršínská, PhD.

Katedra histórie Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave